

SOSYAL HİZMET

“SOCIAL WORK”

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını
Publication of Association of Social Workers
2024/1 Ocak-Haziran
(Yayın Tarihi: Şubat 2024)
E-ISSN: 2149-9454

Sahibi/Owner

Ramazan YÜKSEL

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Adına
Genel Başkan

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Beyza KAYA

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Adına
Basın ve Yayın Sekreteri

Editör

Abidin ÖZDEMİR

Sosyal Hizmet Uzmanı

Yayın Kurulu/Editorial Board

Doç. Dr. Merve Deniz PAK GÜRE (Başkan)

Başkent Üniversitesi SBF Sosyal Hizmet Bölümü

Dr. Mehmet Can AKTAN (Başkan Yardımcısı)

Başkent Üniversitesi SBF Sosyal Hizmet Bölümü

Süleyman KAÇMAZ

Sosyal Hizmet Uzmanı -Ankara Üniversitesi SBF Sosyal Hizmet Bölümü

Kenan TOPCU

Sosyal Hizmet Uzmanı –ASHB

S. Sedat TÜRKERİ

Sosyal Hizmet Uzmanı

Selda ŞAHİNDOKUYUCU

Sosyal Hizmet Uzmanı- SHUDER

İletişim İçin

Sosyal Hizmet Dergisi

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi

Meşrutiyet Mah. Karanfil Sok. Zafir İş Merkezi 4/86 Kızılay /ANKARA

E-Posta: info@shuder.org

www.shuder.org

@shudernegi

@SHUdernegiGM

@shudernegi

İÇİNDEKİLER	Sayfa No
Önsöz	3
Sunuş	6
Neden Bugün ve Nasıl Bir Okul Örgütlenmesi? Doç. Dr. Hicran ATATANIR, Sosyal Güvenlik Uzmanı, Bağımsız Araştırmacı	8
Yüze Çık(A)Mayan Bir Uygulama Okul Sosyal Hizmeti Sevinç ÖZ, Sosyal Hizmet Uzmanı	13
Çocuk Koruma Sisteminde Okul Sosyal Hizmetinin Yeri ve Önemi Dr. Mehmet Can AKTAN, Başkent Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Görevlisi	28
Çocuk Mahkemesi Uygulamalarında Okul Sosyal Hizmetine Duyulan İhtiyacın Örnek Vaka ile Değerlendirilmesi Zeynep MUTLU, Sosyal Hizmet Uzmanı	37
Türkiye'de Okul Sosyal Hizmetinin Önemi-Risk Altındaki Çocuk ve Gençlerle Çalışmak Süleyman KAÇMAZ, Sosyal Hizmet Uzmanı	45
Adli Sosyal Hizmet Uygulaması Deneyimi ile Okul Sosyal Hizmetini Anlamak Özgün ESEN, Aslı AKBUDAK, Fatma AYDIN, Özge ŞAHİN ve Pelinsu Ülkü YAŞAR, Sosyal hizmet uzmanları	52
Çocuğa Yönelik İstismar ve Okul Sosyal Hizmeti Doç. Dr. Figen PASLI, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi	74
Türkiye'de Çocuk olmak... Murat ALTUĞGİL, Sosyal Hizmet Uzmanı	76
Avrupa Konseyi Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çalışma Yaşamına İlişkin 2001 Tarihli Tavsiye Kararı Üzerine Bir Değerlendirme S. Sedat TÜRKERİ, Sosyal Hizmet Uzmanı	83
Sosyal Hizmet Bir Aşk Hikayesi Mehmet ATEŞ, Sosyal Hizmet Uzmanı Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi	93
Haber Analizi: Afette Kadın Olmak Nimet Bersu SAĞLIK, Gülperi EKER, Selma YEŞİLDAĞ, Yasemin ZENGİN İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü 4. sınıf öğrencileri	105
Türkiye'de Sosyal Refaha İlişkin Temel Sorunlar ve Sosyal Hizmet Uzmanlarının Karşılaştıkları Zorluklar Ramazan YÜKSEL, SHUDER Genel Başkanı	119
SHUDER 18. Dönem Faaliyet Raporu SHUDER Genel Merkez Yönetim Kurulu	127
Sosyal Hizmet Dergisi Yayın Kuralları	130

ÖNSÖZ

Değerli Meslektaşlarımız ve Sosyal Hizmet Okurları;

Derneğimizin yayın organı Sosyal Hizmet Dergisi'nin 2024 Ocak- Haziran sayısı ile size merhaba demenin mutluluğunu yaşıyoruz.

Dergimizin bu sayısında ana temasını, "Ülkemizde Çocuk Koruma Sistemi Açısından Okul Sosyal Hizmeti Uygulamasının Yeri ve Önemi ve Okul Örgütlenmesi" olarak belirledik.

Geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızın daha güvenli ve daha sağlıklı ortamlarda yetişmesi tüm dünya ülkeleri ve Türkiye'nin en öncelikli hedefidir. Bilindiği üzere toplumların gelişmişlik düzeyleri, çocuklarına verdikleri değer ve önemle paralellik göstermektedir. Bir ülkenin çocukları risklerden korumak amacıyla aldığı önlemler, ürettiği politikalar ve hizmetler bir diğer deyişle "çocuğun iyilik haline" ilişkin yürüttüğü tüm uygulamalar çocuk ve aile refahı alanı olarak adlandırılmaktadır. Ülkelerin çocuk politikaları da bu kapsamda belirlenmektedir. Uluslararası ve ulusal düzeyde sosyal hizmet mesleğinin bir uygulama boyutu olan çocuk ve aile refahı alanının odağında çocuklar yer almaktadır. Çocuk ve aile refahı alanı kapsamında; ailede, okulda, sokakta, toplumda yani her durumda ve her ortamda çocuğun gelişiminin desteklenmesi, risklerden korunması ve güvenliğinin sağlanması hedeflenmektedir.

Ülkemizde Cumhuriyet döneminin önemli kurumlarından biri olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, çocuk, genç, kadın, engelli ve yaşlı bireylere dönük sosyal hizmetlerin ve sosyal yardım hizmetlerinin yürütülmesinde sorumlu bir kurumken, iki binli yılların başlarında itibaren yapılan düzenlemeler ile bu özelliğini giderek yitirmiş, en sonunda da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Kurulması ile Bakanlık içinde mülga hale getirilmiştir.

Çocuk Koruma Sisteminde yaşanan sorunların önemli bir nedeni SHÇEK'in kapatılması ve 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve beraberinde yapılan düzenlemelerle çocuk konusundaki görev sorumlulukların çeşitli bakanlıklara dağıtılmasıyla koordinasyon ve denetim mekanizmasının işlemediği olmasıdır. Çocuk Koruma Sistemi "çok başlılık ve koordinasyonsuzluk" sorunlarının da giderilmesi amacı ile yeniden ele alınmalı, başta 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, Sosyal Hizmetler Temel Kanunu olmak üzere bağlı mevzuat hak temelli ve çocuğun iyilik halini sağlayacak şekilde tarafların katılımına açık demokratik bir yöntemle yeniden düzenlenmelidir.

Çocuk Koruma Sisteminin en önemli unsurlarından biri de çocukların eğitim ve öğretim sürecini geçirdikleri okul sistemidir. Türkiye de Tevhidi Tedrisat kanunu eğitim birliğini hedeflemişken bu gün de eğitim öğretim hizmetleri, kamu, özel ve tarikatlar-cemaatlere bağlı kurumlar aracılığı ile denetimsiz bir şekilde yerine getirilmektedir. Çocuğun biyopsikososyal gelişimine uygun olmayan ortamlarda eğitim alması geleceğimiz açısından büyük riskler taşımaktadır.

Çocukların sağlıklı ve güvenli ortamlarda eğitim alabilmesi, çocuk ve aile refahı alanının güçlendirilmesi için okul sosyal hizmeti hayati bir önem taşımaktadır. Çocuk haklarını ve çocuğun üstün yararını temel alarak çocuğun refahını dolaylı ya da doğrudan destekleyen okul sosyal hizmeti uygulamaları aracılığıyla, çocuğa yönelik; “koruyucu-önleyici”, “geliştirici-değiştirici”, “tedavi-rehabilite edici”, “izleme/takip” hizmetleri ve politikalar üretilmesi amaçlanmaktadır. Okul sosyal hizmeti müdahalesinde; okula devam eden çocukların biyopsikososyal açıdan desteklenmesi, geliştirilmesi, korunması, iyileştirilmesi ve sağlıklı ortamlarda eğitilmesi hedeflenir. Böylece çocuğun üstün yararı ve çocuk refahı odağa alınırken bir yandan da çocuk üzerinden aileye ve topluma erişilerek ailelerin ve toplumun sorunlarının çözülmesi amaçlanır.

Bu sayımızda çocuk koruma sistemi içinde okul sosyal hizmetinin önemini vurgulayan yazılar yer alıyor. Yazarlarımıza emekleri için teşekkür ederim.

Önceki sayımızda 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş Depremini yaşamamız ve sonrasındaki sürece ilişkin yaptığımız değerlendirme ve çalışmalarımızı sizlerle paylaşmıştık. Deprem ve sonrasındaki çalışmalar yine önemli bir gündem olmayı sürdürmekte. Bu gündeme ilişkin bu dönemde yaptığımız bazı çalışmalara ilişkin faaliyetleri sizlerle paylaşmak isteriz.

18. Dönem Yönetim Kurulu olarak Derneğimizin uluslararası sosyal hizmet örgütleri ile etkileşim içinde olmalarına ayrı bir önem veriyoruz. Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW Europa) ile ilişkilerimiz güçlenerek devam etmektedir. 6 Şubat Kahramanmaraş Depreminden sonra bizimle dayanışma içinde olan Avrupa ve Asya Pasifik bölgesinde yer alan sosyal hizmet uzmanları örgütleri ile 25 Temmuz 2023 tarihinde bir toplantı gerçekleştirdik. Toplantıya IFSW Europe Başkanı Sayın Ana Radulescu, IFSW Asya-Pasifik Başkanı Machiko Ohan, Japon Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğinden Sayın Mariko Kimura, SHUDER Genel Başkanı Ramazan YÜKSEL ile Adıyaman, Diyarbakır, Hatay ve İstanbul Şube Başkanlarımız katılmıştır. Toplantıda, 6 Şubat Kahramanmaraş Depreminden sonra yapılan çalışmalar ile bölgede toplum merkezi açılmasına yönelik projeler ele alınmış, işbirliğinin güçlenerek devam etmesi konusunda görüş birliği sağlanmıştır.

25. Ulusal Sosyal Hizmet Sempozyumunu bu sene Munzur Üniversitesiyle birlikte 19-22 Ekim tarihleri arasında Tunceli ilimizde gerçekleştirdik. Cumhuriyetimizin 100. Yılında Sosyal Hizmetin Dünü, Bugünü ve Yarının ele alındığı sempozyuma IFSW Europe Başkanı Sayın Ana Radulescu ve IFSW Europe Birleşmiş Milletler Temsilcisi Sayın Herbert Paulichin de konuk olarak katılmış ve Başkan Ana Radulescu bir konuşma gerçekleştirmiştir.

SHUDER, 1999 yılında meydana gelen Marmara Depreminden sonra ülkemizde gerçekleşen depremlerde, afetlerde ve insan eliyle yaratılan travmalarda psikososyal destek müdahalelerinin hep içinde yer almıştır. 6 Şubat Kahramanmaraş depreminden sonra da Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

koordinasyonunda Deprem Bölgesinde psikososyal destek müdahalelerinde yer aldık. Deprem sonrası iyileşme çalışmalarını yürütmek amacı ile Adıyaman ilimizde Toplum Merkezimizi açtık. Açılışa üyesi olduğumuz IFSW Europe Başkan Ana Radulescu katılım gösterdi ve uluslararası dayanışma içinde acil durumlarda sosyal hizmet müdahalelerinin ve toplum merkezinin önemini vurgulayan bir konuşma gerçekleştirdi. Adıyaman Toplum Merkezimiz çalışmalarını Genel Merkez, Adıyaman, Diyarbakır ve İstanbul Şubemizin işbirliği ile yürütecektir.

Bundan sonraki sayıda buluşmak ve iyi haberleri vermek dileği ve umuduyla...

Ramazan YÜKSEL
SHUDER
Genel Merkez Yönetim Kurulu Başkanı

SUNUŞ

Değerli meslektaşlarımız, sevgili öğrenciler ve sevgili okurlar,

Her sayımızda Çocuk Refahı Alanını öne çıkaracağımızı hep vurgulamıştık. Maalesef çocukları koruyamıyoruz. Çocuk ihmal ve istismarı gün geçtikçe artmaktadır. Okul sosyal hizmetinin ülkemiz çocuk koruma sistemi için ne kadar önemli olduğunun bilincindeyiz. Çocuk ve aile odaklı sosyal hizmet uygulamalarının okul sosyal hizmeti uygulama modeli ile milli eğitim sisteminde yer alması önem arz etmektedir. Dergimizin bu sayısının ana teması "Ülkemizde Çocuk Koruma Sistemi Açısından Okul Sosyal Hizmeti Uygulamasının Yeri ve Önemi ve Okul Örgütlenmesi" olarak belirlenmiştir.

Bu Sayımızda, Bağımsız Araştırmacı, Sosyal Güvenlik Uzmanı Doç. Dr. Hicran Atatanır, "Neden Bugün ve Nasıl Bir Okul Örgütlenmesi" adlı yazısında, nasıl bir okul örgütlenmesiyle eğitimde laikliği ve yurttaşlıkta eşitliği savunmak gerektiğine dair özgün bir yaklaşım sunmayı amaçlamıştır.

Sosyal Hizmet Uzmanı Sevinç Öz, "Yüzeyle Çık(A)Mayan Bir Uygulama Okul Sosyal Hizmeti" adlı çalışmasıyla okul sosyal hizmetinin, Türkiye’de uygulama alanlarının ne boyutta olduğu, eksiklikleri ve modelin nitelikli eğitim adına okullarda olmasının gerekliliği üzerinden eleştirel bir tartışma oluşturmak istemiştir.

Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Görevlisi Dr. Mehmet Can Aktan "Çocuk Koruma Sisteminde Okul Sosyal Hizmetinin Yeri ve Önemi" adlı çalışmasında, çocuk koruma sisteminde okul sosyal hizmetinin yerini ve önemini vurgulamıştır.

Sosyal Hizmet Uzmanı Zeynep Mutlu, "Çocuk Mahkemesi Uygulamalarında Okul Sosyal Hizmetine Duyulan İhtiyacın Örnek Vaka ile Değerlendirilmesi" adlı yazısında, çocuk adalet sisteminde suça sürüklenen çocuklar ve mevcut uygulamalar ile örnek vaka üzerinden okul sosyal hizmeti kapsamında karşılaşılan ihtiyaç ve sorunun nedenleri ile sonuçları, adli sosyal hizmet ve okul sosyal hizmeti kapsamında yapılabilecek çalışmaları ele almıştır.

Sosyal Hizmet Uzmanı Süleyman Kaçmaz, "Türkiye’de Okul Sosyal Hizmetinin Önemi-Risk Altındaki Çocuk ve Gençlerle Çalışmak" adlı denemesinde, adli sosyal hizmet alanında öğrendiklerini, toplumumuzun risk altındaki gençler için nasıl daha iyi bir destek ve yönlendirme sağlayabileceğini ve bu sürecin hem bireyler hem de toplum için nasıl dönüştürücü olabileceğini aktarmaya çalışmıştır.

Sosyal hizmet uzmanları Özgün Esen, Aslı Akbudak, Fatma Aydın, Özge Şahin ve Pelinsu Ülkü Yaşar, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü son sınıf öğrencisi iken uygulamalı ders kapsamında adli sosyal hizmet alanında gerçekleştirmiş oldukları uygulamadaki pratik deneyimlerinin sunumlarını, "Adli Sosyal Hizmet Uygulaması Deneyimi ile Okul Sosyal Hizmetini Anlamak" adlı çalışmayla bize aktarmışlardır.

Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Figen Paslı, “Çocuğa Yönelik İstismar ve Okul Sosyal Hizmeti” adlı makalesinde, çocuğa yönelik istismar vakalarında müdahalenin sistemli ve işlevsel olabilmesi için okul sosyal hizmetinin önemini vurgulamaktadır.

Sosyal Hizmet Uzmanı Murat Altuğgil, “Türkiye 'de Çocuk olmak...” adlı yazısında çocuk hakları bağlamında ekip çalışmasının önemini vurgulayarak okul sosyal hizmetini ele almıştır.

Sosyal Hizmet Uzmanı S. Sedat Türkeri “Avrupa Konseyi Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çalışma Yaşamına İlişkin 2001 Tarihli Tavsiye Kararı Üzerine Bir Değerlendirme” adlı çalışmasında, bu tavsiye kararlarının her birinin sosyal hizmet uygulamaları ile sosyal hizmet uzmanlarının çalışma yaşamlarının sorgulanması temelinde birer gösterge olarak ele alınmasının önemini vurgulamıştır.

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Sosyal Hizmet Uzmanı Mehmet Ateş “Sosyal Hizmet Bir Aşk Hikayesi” adlı denemesinde, sosyal hizmet mesleğinin bugünkü durumunu, istihdam perspektifinden ve travmatik bakış açısıyla değerlendirmiştir.

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü 4. sınıf öğrencileri Nimet Bersu Sağlık, Gülperi Eker, Selma Yeşiladağ ve Yasemin Zengin “Haber Analizi: Afette Kadın Olmak” adlı araştırmalarında; afette kadın olmanın zorluklarını, yaşanan afet sonucunda ihtiyaçlarını, bu süreçte bile sürdürmesi gerektiği düşünülen kadınlık rollerinin kadınlar üzerindeki görünümünün haberlere nasıl aktarıldığını keşfetmeyi amaçlamışlardır.

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Başkanı Ramazan Yüksel’in Uluslararası Sosyal Refah Konseyi Bülteninde İngilizce yayınlanan “Türkiye’de Sosyal Refaha İlişkin Temel Sorunlar ve Sosyal Hizmet Uzmanlarının Karşılaştıkları Zorluklar” adlı yazısı sizlerle de paylaşılmıştır.

2023 Yılı Temmuz-Aralık dönemini kapsayan SHUDER Genel Merkez Yönetim Kurulu faaliyet raporu şeffaflık ilkesi gereği meslektaşlarımızın ve üyelerimizin bilgisine sunulmuştur.

Bu sayının ortaya çıkmasında katkısı olan herkese teşekkür ediyorum.

Sevgi ve saygılarımla. 08 Şubat 2024

Abidin ÖZDEMİR
Editör
Sosyal Hizmet Dergisi Yayın Kurulu Adına

NEDEN BUGÜN VE NASIL BİR OKUL ÖRGÜTLENMESİ?

Hicran ATATANIR¹

Giriş

Cumhuriyet tarihimiz eğitim sisteminin müritler değil öğrenciler yetiştirmesi; siyasi kurumların biat edenlerle değil eşit yurttaşlarla bağımsızlığını koruması için umutla verilmiş yüzyıllık bir mücadeleye dayanmaktadır. Hurafenin yerini bilimin ve itaatın yerini özgür aklın alması için verilen bu mücadele henüz noktalanmamıştır ve devlet okullarında imamları değil öğretmenleri, manevi danışmanları değil sosyal hizmet uzmanlarını görmek isteyenlerle sürdürülmektedir. Bu kısa çalışma mücadelenin bugün neden önem taşıdığı ve nasıl bir okul örgütlenmesiyle eğitimde laikliği ve yurttaşlıkta eşitliği savunmak gerektiğine dair özgün bir yaklaşım sunmayı amaçlamaktadır.

Neden Bugün?

Sorunun kısa cevabı John Ruskin'in; "*Hiçbir yağmur damlası kendisini selden sorumlu tutmaz*" sözü ile verilebilir. Çünkü bugün sadece eğitimde değil; kamusal alanı yakından ilgilendiren daha pek çok hak ve özgürlük alanında yaşanan ihlallere dair farkındalığın yükseldiği ancak sorumluluk anlayışının zayıfladığı; olan bitene sessiz kalmanın ya da sosyal medya tepkisiyle yetinmenin rasyonelleştirildiği bir yaşam formu içindeyiz. Bu yaşam formu bizi *kuru* tuttuğu için metrekareye düşen yağmurdan da bihaberiz: Kaç çocuğun okula aç gittiğini, hiç gidemediğini, okulda neler yaşadığını, nelere gereksinim duyduğunu, hangi muamelelere maruz kaldığını, öğretmenlerin ve velilerin hangi zorlukları aşmak için emek verdiğini tam anlamıyla bilmiyoruz.

Aslında rakamlar bize uzun zamandır havanın bozduğunu söylüyor. Altmış ilden 196 okul ve 7 bin 250 öğrencinin katılımıyla gerçekleşen PISA² 2022'ye göre Türkiye yüzde 33 ile öğrencileri sosyoekonomik dilimlerin en altında yer alan ülkelerin başında geliyor. Bu gelir eşitsizliği çocukların okul başarılarını da etkiliyor. Türkiye 2003'ten bu yana her üç yılda bir yapılan PISA sınavında bütün branşlarda OECD ortalamasının altında kalmayı sürdürüyor. Bu durumun bir diğer göstergesi ise üniversiteye giriş sınav sonuçları ve bu sonuçlara bakıldığında 2022 yılında olduğu gibi 2023 yılında doğru yanıt ortalamasının 120 soruda 40 olarak gerçekleştiğini görüyoruz (ÖSYM, 2023). Diğer yandan öğrencilerin yüzde 28'i okulda yalnız hissettiğini, yüzde 26'sı öteki gibi hissettiğini ve yüzde 31'i okula aidiyet hissetmediğini ifade ediyor (PISA, 2022). Çocukların kendi potansiyelini gerçekleştirme süreçlerini destekleme işlevini ifa etmekten giderek uzaklaşan okullarda öğretimin de sınavdan geçme odağını aşamadığı anlaşılıyor.

¹ Doç. Dr. Sosyal Güvenlik Uzmanı, Bağımsız Araştırmacı.

² Açılımı "Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı" olan PISA (Programme for International Student Assessment) Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) tarafından üçer yıllık dönemlerde 15 yaş grubundaki öğrencilerin kazanmış oldukları bilgi ve becerileri değerlendiren uluslararası bir araştırmadır.

“Neden bugün” sorusunun bir diğer cevabını ise kuşkusuz öğretmenlerin yaşam koşulları oluşturuyor. Açlık sınırının 16 bin 483 lira, yoksulluk sınırının 46 bin 837 lira olduğu ülkemizde öğretmenlerin maaşı 23 bin lira ile açlık ve yoksulluk kıskacı altında bulunuyor. Türkiye’nin 71 ilinde ücretli öğretmen olarak görev yapan 66 bin 780 eğitim emekçisi ise aylık ortalama 11 bin 600 lira ile açlık sınırının da altında kalıyor. Diğer yandan genellikle belirsiz süreli iş sözleşmeleriyle güvencesiz koşullarda çalışan özel sektör öğretmenleri ise düşük/düzensiz ücretler ile emek sömürüsü tehdidi altında. Geçinmek için ek gelir elde etmeye çalışan öğretmenlerin bu ekonomik şiddetin yanı sıra fiziksel şiddete maruz kaldığı vakalar ile de ne yazık ki son dönemlerde sıklıkla karşılaşyoruz.

Eğitimde yaşanan sorunlar bunlarla sınırlı olmadığı gibi mobbing, akran zorbalığı ve siber zorbalık gibi toplumsal etkileri birden çok katman içeren sorunsallar okulların insanın iyilik hali için üstlendiği temel misyona gölge düşürüyor. Ancak öyle görünüyor ki bu gölge en çok da gençlerin umutlarına düşüyor. Nitekim 2021 ve 2022 yıllarında kazandığı halde üniversiteye kayıt yaptırmayan öğrenci sayısı toplamı 134 bin 927 iken aynı yıllar itibarıyla kayıt yaptırdığı üniversiteyi bırakan öğrenci sayısı ise 728 bin 490 ile eğitimden kopuşun boyutlarına ayna tutuyor (ÖSYM, 2023; YÖKAK, 2023). TÜİK verilerine göre ne eğitimde ne istihdamda olan 15-24 yaş aralığındaki nüfusu ise 3 milyon 133 bin 855 kişi oluşturuyor (TÜİK, 2023).

Toplumun geleceği olmak bir yana kendisinin bugünü olmaktan dahi hızla uzaklaşan gençlerimizin artık “ev genci” olarak adlandırılması gelinen aşamayı özetliyor. M. Kemal Atatürk’ün “Biz her şeyi gençliğe bırakacağız... Geleceğin ümidi, ışıklı çiçekleri onlardır. Bütün ümidim gençliktedir.” sözleriyle işaret ettiği gibi gençlik bir toplumda umudun ve ışığın kaynağıdır. Bu kaynağın işlevini yitirmiş okullarla, tarikat ya da cemaat yurtlarında karanlıkta kalmaması için güçlendirilmesi ve aydınlığın kaynağı olmayı sürdürmesi gerektirmektedir.

Yüzyıllar önce Sümerlilerin bir tablette: “O ev ki cennet gibi; gözü kapalı biri oraya girdi gözü açılmış olarak çıktı” bilmececinin cevabı o gün olduğu gibi bugün de okuldur (Erkanal, 2016). Ancak günümüz dijital dünyasında ve pandemiyle dengeleri değişen eğitim sistemlerinde çok daha kapsamlı bir anlayışla cevap bekleyen ‘nasıl bir okul’ sorusudur. Takip eden bölümde bu soru, sosyal hizmet hakkını ve eğitim hakkını okul çatısı altında örgütleyici bir yaklaşım esas alarak cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

Nasıl Bir Okul Örgütlenmesi?

Temel değeri insanı ve insanlığı yüceltmek olan eğitimin bir aracı olarak okul sadece bilgi ve becerilerin değil, aynı zamanda temel erdemler ile iyi karakter özelliklerinin de kazanıldığı yerdir (Aydın, 2019: s. 25-29). Dolayısıyla okul, insanların zihinsel ve duygusal potansiyelini eğitim yoluyla geliştirme amacı taşıyan kamusal bir alan ve bu amaca hizmet ettiği müddetçe insanı/insanlığı yücelten bir süreçtir.

Örgütlenme boyutundan önce cevaplanması gereken ‘nasıl bir okul’ sorusu; içinde yaşanılan zaman-mekân ve sosyoekonomik koşullara göre farklı cevaplara gebe açık-dinamik bir bağlam içerir. Günümüz dünyasında e-öğrenme, yapay zekâ, sanal sınıflar, artırılmış gerçeklik ve dijital eğitim bu soruyu cevaplandırırken öne çıkan kavramlar olarak sıralanmaktadır. Diğer yandan yaşam boyu eğitimin yanı sıra yaşam genişliğinde ve yaşam derinliğinde eğitim, öz yönelimli öğrenme gibi yetişkinleri de içine alan bir okul yaklaşımı gelişmektedir.

Halihazırda çocuklar için bir öğrenme alanı olduğu gibi öğretmenler ve okul idaresi için bir işyeri olan okullarda tarafsız, eşit ve demokratik bir kamu hizmeti olarak eğitim işinin örgütlenmesi ve yönetilmesi toplumsal yaşamı bugünü ve geleceği ile yakından ilgilendiren bir süreçtir. Her geçen gün daha fazla ekonomik darboğaza itilen eğitim emekçilerinin yoksulluğa ve eşitsizliğe karşı vermek zorunda kaldığı mücadele, emek yoğun bir meslek olan öğretmenlik için ayrılması gereken enerjiden çalarak öğretimde kayıp zamanlar da yaratmaktadır. Ek ders ücreti 75,15 lira olan bir öğretmenin geçimini idame ettirme arayışı eğitimi özel ders ya da dersane ücreti karşılığında erişilen hizmetlerin konusu haline getirirken bu erişim olanağına sahip olmayan öğrenciler hızla piyasalaşan bu sektörün bedelini, niteliği ve işlevi giderek zayıflayan okullarda harcadıkları zamanla ödemektedir.

Dolayısı ile nasıl bir okul sorusuna verilecek cevabın başlangıç noktasını; okul binalarının dışında sürüp gitmekte olan yaşamlar ve barındırdığı koşullar oluşturmaktadır. Öğrencisi ve öğretmeniyle okula gelen insanların hangi evlerden, umut ve kaygılardan çıkarak derse girdiğini-giremediğini durup düşünmeden bu soruya cevap vermeye çalışmak, Platon’un ünlü mağara alegorisinde olduğu gibi gerçekliği duvara yansıyan gölgeler sanarak çıkarımda bulunmakla özdeş olacaktır.

Cevabımızın başlangıç noktasını eşit yurttaşlık anlayışına dayalı adil ve kapsayıcı bir eğitim oluşturmak zorundadır. Okul sosyal hizmeti, bu anlayış üzere yükselen ve sosyal adaleti okul çatısı altında daha da ileri taşıma amacı taşıyan bir sosyal devlet politikasıdır. Okulların öğrencilerin eğitim hakkına erişimini onların üstün yararını gözeten ilkesel bir yaklaşımla örgütleyebilmesi ve sürdürebilmesi okul sosyal hizmeti ile mümkündür. Okul, ev ve toplum arasında birleştirici aktör olarak okul sosyal hizmet uzmanı öğrencilerin yanı sıra aileleri ve okul idaresiyle de doğrudan çalışarak eğitim-öğretim politikalarının belirlenmesinde, yürütülmesinde, ruh sağlığına müdahalede, kriz yönetiminde ve destek hizmetlerinde liderlik sağlar (NASW, 2023).

Çocuk refahının ayrılmaz bileşeni olarak okul sosyal hizmeti, öğrencilere davranışsal kaygıları, olumlu davranışsal beceriler, akademik ve sınıf yetkinliği konularında destekleyen, çocuğun iyilik hali odağında öğretmenlerle, ebeveynlerle ve okul yöneticileri arasında istişare alanı oluşturan bir disiplindir. Bu nedenle okul sosyal hizmet uzmanları eğitim, öğretim, yeterlik ve özgüven kazanımı gibi okulların temel işlevlerini ifa etmelerinde etkisi belirleyici olan ekosistemi oluştururlar. Çocukların gereksinimlerinin

yanı sıra okulla ilişkileri çerçevesinde ebeveynlerin ve bir işyeri olarak okuldaki personelin gereksinim duyduğu sosyal hizmet müdahaleleri konusunda da sosyal hizmet uzmanları okul örgütlenmesinin kilit aktörleri arasındadır.

Türkiye’de okul sosyal hizmetinin yokluğunda bu boşluk rehberlik ve danışmanlık hizmetleri ile okul-aile birliği adı verilen veli toplulukları aracılığıyla doldurulmaya çalışılmaktadır. Rehberlik hizmetleri okullardaki rehber öğretmenlerce verilmekle birlikte sayılarının sınırlı olduğu, hizmetlerin yetkin/yeterli olmadığı, kararlı/dinamik bir yapı arz etmedikleri, okuldaki idari görevlerle sınırlandırıldıkları ve fiziki olanaklarının kısıtlı olduğu gibi tespitlere konu olmaktadır (Çöl vd.; 2023; Sönmez vd., 2023). Okul-aile birlikleri ise özellikle okul idari-mali hizmetlerinin finansmanında velilerden nakdi destek sağlamak üzere faaliyet gösteren tüzel kişilikler olarak varlık göstermektedir. Söz konusu boşluk varlığını yine de güçlü bir şekilde hissettirdiği için özel gereksinim sahibi çocuklar ve aileleri başta olmak üzere ihtiyaç duyulan pek çok sosyal, duygusal ve yaşamsal desteğe erişim sağlanamamaktadır.

Okul örgütlenmesinin mali boyutunda ise ücretsiz ders kitapları¹ dışında gereksinim sahibi öğrencilerin kırtasiye masraflarından harçlıklarına, beslenme olanaklarından okulun temizlik malzemelerinin alınmasına kadar pek çok kalem velilerin okul-aile birliklerine yaptıkları bağışlarla karşılanmaktadır. Sınıfların temizliği için velilerin hizmet satın aldığı koşullarda her öğrenci için okulda ücretsiz yemek, teknolojik alt yapıya erişim, kitap ve kırtasiye malzemesi desteği gibi eşit yurttaşlık anlayışı açısından belirleyici olanak ve haklardan ise ne yazık ki bahis dahi edilememektedir.

Sonuç

Okulları tüm toplumun ve çocukların üstün yararı için örgütleyerek insanı ve insanlığı yücelten kurumlar olarak asıl işlevi temelinde tartışmak zorundayız. Öğrencisi ve öğretmeniyle okulların insan yaşamına kattığı/katmadığı değerlerin neler olduğu sorusuna samimi bir cevap vermek zorundayız. Biliyoruz ki bir binasının ya da avlusunun olması o kurumu okul yapmadığı gibi; kendisini gerçekleştirmek ve geliştirmek adına herhangi bir kazanım elde etmeyen insanların o bina ve avlulara her gün girip çıkıyor olması da onları öğrenci ya da öğretmen kılmamaktadır. Bugün olduğu gibi diplomaları olan ancak hayalleri olmayan gençleri değil de umut dolu ve işsizlik kaygısı taşımayan gelecek nesilleri konuşmak için meseleyi gerçekçi ve hak temelli bir yaklaşımla ele almaktan kaçınmamalıyız.

Bugün okullarda “Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum” protokolü ile eğitimde laikliğin tehdit altında olduğunu görüyoruz (ÇEDES, 2023). İran’da Mahsa Amini’yi ‘ahlak polisi’ eliyle ölüme götüren zorunlu başörtüsü uygulamasının, Afganistan’da kız çocuklarının okula gitmesini yasaklayan zihniyetin sanıldığı kadar uzak olmadığını da farkındayız. Bu farkındalık ile ülkemizde çocuklarımız

¹ Bakanlığın dağıttığı kitapların yanı sıra ek kaynaklar yine alınmakta ve dersler bu kaynaklardan izlenmektedir.

ve onların çocukları için ne istediğimiz; ‘neden bugün’ ve ‘nasıl bir okul’ sorularına verilecek en güçlü yanıt olacaktır. Nitekim dünyada ‘Başöğretmen’ unvanlı bir liderin kurduğu tek ülke olan Türkiye’de öğrenciler, öğretmenler ve veliler çok daha iyiyi fazlasıyla hak ediyor ve bu daha iyinin yolu dünyada olduğu gibi ülkemizde de okul sosyal hizmetinden geçiyor.

Kaynakça

- ÇEDES (2023). Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum Projesi Uygulama Usul-Esasları, https://bozkurt20.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_04/13144812_06094358_30091927_CEDES-USUL-VE-ESASLAR.pdf
- Çöp, E., Gül, Şeref, Çakır, O., & Eker, C. (2023). Okul rehberlik hizmetlerine yönelik öğretmen görüşleri. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 3(5), 774–793.
- Erkanal, H. (2016). “*Eski Mezopotamya’da Çocuk ve Okul*” başlıklı Arkeoloji Konferansı. Mardin Atatürk Kültür Merkezi 24 Kasım 2016.
- NASW (2023). School Social Work. <https://www.socialworkers.org/Practice/School-Social-Work>.
- OECD (2022). PISA 2022 Results Factsheets Türkiye. <https://www.oecd.org/publication/pisa-2022-results/country-notes/turkiye-d67e6c05/#chapter-d1e11>
- ÖSYM (2023). YKS (Yükseköğretim Kurumları Sınavı) <https://www.osym.gov.tr/TR,25736/2023-yks-yerlestirme-sonuclarina-iliskin-sayisal-bilgiler.html>
- Sönmez, M., Çelik, D., Aküzüm, F., Dündar, M., Özçelik, T. (2023). Okullarda Rehberlik Hizmetlerinin Yürütülmesinde Karşılaşılan Sorunlarla İlgili Yapılan Araştırmaların Sonuçlarının İncelenmesi: İçerik Analizi. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 10(92), 463–476.
- TÜİK (2023) Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, İstatistiklerle Gençlik 2022, Yayın Tarihi: 17 Mayıs 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2022-49670>
- YÖKAK (2023). Yükseköğretim Kalite Kurulu Gösterge Değerleri Raporu, <https://yokak.gov.tr/raporlar/IndicatorValuesReport>

YÜZEYE ÇIK(A)MAYAN BİR UYGULAMA: OKUL SOSYAL HİZMETİ

Sevinç ÖZ¹

ÖZET

Bilimsel çerçevede okul sosyal hizmeti ilk olarak 1906-1907 yılında New York City, Boston ve Hartford'da başlamıştır. Yine yasal bağlamda 1900'lü yılların başında okula gitme zorunluluğunun gelmesi ile yoksulluk, kötü sağlık koşulları ve çalıştırma nedeniyle okula gidemeyen çocuklara dikkat çekilmiştir. 1950'li yıllardan sonra ise her çocuk için (sakat, yoksul, istismara uğramış vb.) sosyal hizmet uygulamalarının artarak devam etmesi okul sosyal hizmetinin gelişmesini sağlamıştır. Amerika'da başlayan okul sosyal hizmet modeli bugün birçok ülkede sosyal düzenleme ve uygulamalarıyla kendini gösterirken Türkiye'de tartışılması ve ele alınması gereken boyuta henüz gelmiş ancak birkaç okulda yerini alabilmiştir (kaynaştırma öğrencileri uygulaması hariç tutularak). Günümüzde artık psikolojik danışmanlık ve rehberlik öğretmenlerinin okullarda görev almasının yanı sıra, sürekli değişen eğitim sisteminin de etkisiyle okul psikologları ve okul sosyal hizmet uzmanları (SHU) da yerini alması gereken meslekler arasındadır. Çocukların psiko-patolojik ve engelleyici sosyal ve fiziksel koşullarının iyileştirilmesi adına hem sistemle hem ailelerle hem de bireyle çalışmak, değişim ajanı olarak rol almak ve multidisipliner yaklaşım temel eğitimde olması gerekenler olarak görülmektedir. Kaynaştırma öğrencisi olarak ve eşitlikçi bir perspektifle sunulan eğitim modeli ile öğrencinin yanı sıra öğretmenin ve ailenin de yüksek bilince ulaşması hedeflenmektedir. Sadece ileri-geri zekalı ve/veya fiziksel anlamda sakat öğrencilerin kaynaştırma ile eğitim-öğretim almalarının yanı sıra kaliteli eğitim için eşit erişimi sağlamak tüm öğrencilere sunulan okul sosyal hizmeti uygulamalarıyla gerçekleştirilmektedir. Okul temelli öğrenme programları (şiddeti engelleme programı, ailelerin ve öğretmenlerin ilgilerini bağlamak, saygı gösterme yolunda adımlar, vücudunu tanı, yaşam becerileri eğitimi vb.) ile okul sosyal hizmeti dışı veya içe dönük davranış bozukluklarının, sosyal problemlerin ortaya çıkarılmasını ve tedavi sürecine gidilmesini, öğrenci-öğretmen, aile ve sistem odaklı müdahalelerin yapılmasını, kısacası okulların yeniden yapılandırılmasını hedeflemektedir.

Anlatılması planlanan okul sosyal hizmeti; tarihi gelişimi, uygulamaları, hangi perspektif ve amaç doğrultusunda var olması gerektiği, sosyal hizmet ve bu mesleği icra eden sosyal çalışmacının tanımı eşliğinde sunulmak istenmektedir. Okul sosyal hizmetinin, Türkiye'de uygulama alanlarının ne boyutta

¹ ALKÜ SKSDB/SHMYO, Sosyal Hizmet Uzmanı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Lisans (2011), İstanbul Üniversitesi Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Yüksek Lisans (2019).

olduğu, eksiklikleri ve modelin nitelikli eğitim adına okullarda olmasının gerekliliği üzerinden eleştirel bir tartışma oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: kaynaştırma, okul sosyal hizmeti, multidisipliner yaklaşım, çocuk, eğitim-öğretim

GİRİŞ

Sosyal Hizmet bir meslek olarak çok da uzak olmayan 1900'lü yıllarda gelişim göstermiştir. Özellikle 1955'te sosyal hizmet mesleğini temsil eden Ulusal Sosyal Hizmet Derneği (NAWS) ABD'de kurulmuş böylece mesleğin çağdaş bir yapılanmaya doğru ilk adımları atılmıştır. 1960'lardan sonra ise akademik anlamda üniversitelerde hem reform hem de sosyolojik yaklaşımlar odağında, sosyal hizmet eğitimleri verilmeye başlanmıştır. Günümüzde de Sosyal Hizmet Uzmanları (SHU)/Sosyal Çalışmacılar, sosyal hizmet okullarından mezun olarak mikro, mezo ve makro düzeyde uygulamalarla, disiplinler ve disiplinlerarası (multidisipliner) bir çalışma sergilemektedirler. Kısacası 1800'lü yıllarda "hayırseverlik" ve "dini temelli" anlayışla, insan davranışlarını kavramadan yapılan, sosyal hizmet adı altındaki uygulamalar, 1900'lerden sonra bir disiplin (meslek) olarak yerini almıştır. Türkiye'de de sosyal hizmet adı altında yapılan uygulamaların 1900'lerin başlarında özellikle de 1908'de Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kurulması ile başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Daha önceki dönemlerde "yardımseverlik" anlayışındaki imece, takas, Osmanlı'daki vakıflar ile yapılan uygulamalar mevcuttur ancak söz konusu cemiyetin oluşumu sistemli bir kurum çalışması olarak başta gelmektedir. Yine ülkemizdeki ilk profesyonel oluşum 1961 yılında Sosyal Hizmetler Enstitüsüne (1959) bağlı olarak kurulan Sosyal Hizmetler Akademisidir. İlk mezunlarını 1965 yılında veren Akademiyle birlikte süreç sosyal hizmetler ve sosyal çalışmanın gelişimi adına duyulan eğitim ihtiyacı ile 1967 yılında Emre KONGAR tarafından Sosyal Çalışma Yüksek Okulu kurulması ile devam etmiştir (Şahin ve Özel 2011: 180).

Sosyal Hizmet, öncelikle hem dünyada hem Türkiye'de hizmet alan grupların ortak noktasının, yoksulluk odaklı olması üzerinden; çocuklara, yaşlılara, gençlere, kadınlara, ailelere ve/veya tüm marjinal tanımlı birey, grup ve topluluklara sunulan hizmet modelleri çerçevesinde gelişip bugüne ulaşan bir meslek olarak yerini almıştır. Bu bağlamda sosyal hizmeti yardım odaklı bir çalışma olarak ele almak mümkündür ki toplumların her safhasında bu görülebilir. Ancak mesleksel olarak belirli yapılanmalar ve sistemler (genelci yaklaşım, ekolojik yaklaşım, feminist yaklaşım, güçlendirme yaklaşımı, sistem yaklaşımı vb.) altında kendini geliştirmiş olan sosyal hizmet şu an bir bilim olarak kendini göstermektedir. Tüm bu anlatımlar bağlamında sosyal hizmet: marjinal (uç) olarak ifade edilen; birey, grup ve topluluklarla koruyucu-önleyici çalışmalar yaparak, iyileştirmeyi ve güçlendirmeyi sağlayan, bilgi-beceri-deneyim saç ayakları ile sosyal adalet, sosyal politika ve sosyal devlet üçlüsü çerçevesinde çözümden çok çözüm sürecine destek veren, self-determinasyonu (kendi kararını kendi

verme) ve multidisipliner (birden fazla meslek elemanıyla birlikte çalışma) çalışmayı önemseyen bilim dalıdır.

Bu makalede sosyal hizmetin alanlarından biri olan okul sosyal hizmeti: ekolojik perspektif (çevresi içinde birey yaklaşımı) ve sistem yaklaşımı çerçevesinde öğrencilerin (çocukların ve gençlerin), okul ortamında yaşadıkları problemleri, akademik ve sosyal görevleri ile kendilerinin yaşadıkları akademik ve davranış bozuklukları arasında var olan uyumsuzluğu ile baş etme becerilerinin ve gelişme potansiyellerinin sosyal çalışmacıların öncülüğünde arttırılmasını sağlamak ve öğrenciler üzerinde etkisi olan çevrenin niteliğini geliştirmek için hazırlanan teorik ve pratik yönleri sunmak üzere ele alınmak istenmektedir.

KAYNAŞTIRMA

Okul sosyal hizmetini tanımlamadan önce ülkemizde de var olan eğitimde kaynaştırma sistemine yönelik tanımlamalara bakmak gerekirse Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2000) tanımlamasında kaynaştırma eğitimi: “Kaynaştırma yoluyla eğitim; özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitimlerini, destek hizmet eğitimleri de sağlanarak yetersizliği olmayan akranları ile birlikte resmi ve özel; okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında sürdürme esasına dayanan özel eğitim uygulamalarıdır” şeklinde ifade edilmektedir (Değirmencioğlu 2013: 5).

Link’e göre kaynaştırma: “Yetersizlikten etkilenmiş çocukların normal eğitim ortamlarında arkadaşlarıyla ilişkilerini en üst seviyeye çıkarıp, günlük yaşamdaki engelleri en aza indirmeyi garanti eden özel eğitim stratejileri kullanılarak engelli öğrencilere uygun özel eğitim verilmesini sağlayan eğitimidir” (Özgür, 2011: 3) şeklinde ifade edilmekte, Çağlar (1979)’a göre ise sosyal bütünleşme olan kaynaştırma: “Normal çocuklarla her yaşta, her durumda, her yerde, her zaman eşit haklarla eşit koşullar altında ve birlikte yaşamalarını sağlamak suretiyle birbirlerini tanımalarına, iletişim ve etkileşim içinde bulunmalarına olanak veren bir yaşam biçimi” (Özgür, 2011: 4) olarak ifade edilmektedir.

Tanımlamalar doğrultusunda sakat çocukların “normal” çocuklar ile aynı eğitimden yararlanmasını sağlamak ve sosyal dışlanmaya maruz kalmaksızın eğitimlerini yarı ya da tam zamanlı olarak (özel eğitimle ya da özel eğitim gerektirmeksizin) almaları için kaynaştırma eğitimi programı oluşturulmuştur.

Amerika’da, kaynaştırma eğitimi konusunda bir ilk için, 1950’li yıllarda özel eğitim alan çocukların ailelerinin açmış oldukları davalar ve yine çocuklarının eğitimleri için açtıkları gönüllü kuruluşlar ele alınabilmektedir. Aileler, çocuklarının genel eğitimden yararlanmak suretiyle öğrenimlerinin sağlanabileceği, akranları ile beraber eşit eğitim ve öğretim hakkından faydalanması gerektiği görüşü üzerine davalar açmış ve artık özel gereksinime sahip olan çocukların da eşit ve parasız olan genel

eğitimden faydalanmaları gerekliliği ortaya konulmuştur (akt. Kırcaali, İftar ve Batu 2011: 12)¹. Ayrıca yine ABD’de, 1954 yılında, siyah ve beyazların ayrı okullarda eğitim almalarının ayrımcılığa yol açtığı, ayrı fakat eşit eğitim hakkına sahip olmadıkları gerekçesiyle açılan davanın kazanılması da sonraki yıllarda çıkarılan yaslara temel dayanak oluşturmuştur (akt. Sucuoğlu ve Kargın 2012: 32-33)².

İngiltere’de 1993 ve 1994 yıllarında çıkartılan sırasıyla Eğitim Yasası ve Uygulama Kılavuzuna göre kaynaştırma eğitimi ilkeler halinde yerini almıştır (akt. Kırcaali, İftar ve Batu 2011: 15)³.

Türkiye’ye baktığımızda özel eğitim ve kaynaştırma eğitimini, dönem dönem değerlendirmenin gerekliliği söz konusudur. Bu dönemler; 1950 öncesi, 1950 ile 1980, 1980 ile 1990 ve 1990 ile günümüz olarak parçalanmaktadır. Çünkü Türkiye için özel eğitim ve kaynaştırma eğitimi her dönemde toplumsal ve hukuksal olarak değişen yasaları ile beraber değişim göstermiştir. 1950 öncesinde özel gereksinime sahip çocuklar ayrı eğitim alarak yetişir ve akranları ile eşit eğitim hakkından uzak olarak öğrenimlerini görürlerdi (örn. Enderun Mektebi, Sağırlar ve Körler Müessesesi). 1950 ile 1980 arasına baktığımızda; özel eğitim hizmetleri planlamasının Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığında Milli Eğitim Bakanlığı’na geçtiğini böylece durumun sağlık konusundan öncelikli olarak eğitim konusuna getirildiğini görmemiz mümkündür. Böylece özel gereksinimli çocuklar için ayrıca bir özel öğretmenlik sertifika programı oluşturularak eğitim haklarının yasallaşması, 1961’deki İlköğretim ve Eğitim Kanununda yer alan 12. madde ile ele alınmıştır. 1982’nin 61. maddesi de “Devlet sakatların korunmalarını ve topluma intibaklarını sağlayıcı önlemleri alır” ifadesini kullanmıştır (akt. Sucuoğlu ve Kargın 2012: 45)⁴. 1983 yılında Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yasası ile sakat çocukların her türlü özgüllüğüne hitap eden ilk geniş kapsamlı yasa oluşturulmuştur. 1991 yılına gelindiğinde ise özel eğitim adının kaynaştırma kavramı adını alarak daha sık duyulmaya başladığını, öyle ki yapılan eğitim konseyi ile alınan kararda gündüzlü eğitime ağırlık verilmesi ve kaynaştırma programlarının yaygınlaştırılması dile getirilmiştir (Şura Raporu 1999)⁵. Yine 1997 yılında 573 sayılı KHK’de kaynaştırma, "özel eğitim gerektiren bireylerin eğitimleri, hazırlanan bireysel eğitim planları doğrultusunda akranlarıyla birlikte her tür ve kademedeki okul ve kurumlarda uygun yöntem ve teknikler kullanılarak sürdürülür" şeklinde tanımlanmıştır.

Kaynaştırmada temel amaç özel gereksinimli olan çocukların “normal” çocuklar ile eğitim-öğretim görmelerini sağlayan bir programdır. Okul sosyal hizmeti çerçevesinde bakılması gereken bir uygulama alanı olarak karşımıza çıkan kaynaştırma programı disiplinler çalışmayı da beraberinde getirmektedir. Şu an Türkiye’de özel gereksinimli çocukların eğitimleri için akademik anlamda bölümler bulunmakta

¹ Affleck, Madge, Adams ve Lowenbraun, 1988; Gottlieb, 1981; Gresham, 1982; Link, 1991; Saint - Laurent, Dioonne, Giasson, Royer, Simard ve Pierard, 1998.

² Fiscuss ve Mandel 1983

³Department for Education, 1994

⁴ Gökçe ve Ark., 2002

⁵ Bkz. kaynakça

ve eğitimler verilmektedir. Bununla birlikte bu çocukların toplum içinde varlıklarının yer etmesi “ben de buradayım” diyebilmeleri ve sosyal dışlanmaya maruz kalmamaları amacı ile oluşturulan kaynaştırma programları benliklerinin gelişmesinde ve öğrenimlerinin hızlanmasında önemli etkilere sahiptir. Yapılan araştırmalarda kaynaştırmanın; öğrencinin özelliğine daha uygun hizmet alabilmesini kolaylaştıran, sosyal statüsünü yükselten, öğrenciye daha iyi öğrenme çevresi sağlayan, etiketlemeyi ortadan kaldıran bir uygulama programı olduğu belirlenmiştir (akt. Kırcaali, İftar ve Batu 2011: 12)¹.

Bu anlatımlar çerçevesinde Türkiye boyutunda okul sosyal hizmetinin uygulama alanının “kaynaştırma” ile sınırlı olmadığı ve yüzeye çıkabilmesi için eğitimin salt okul ile değil toplumun her alanıyla bağlantılı ve karşılıklılık ilkesi bakış açısı doğrultusunda yeniden değerlendirilmesi esas alınmaktadır. Okullarda gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamalarının daha geniş kapsamlı ve bütüncül olarak (birey, aile ve okul yönetimi ile çevresi) ele alınması gerekmektedir.

OKUL SOSYAL HİZMETİ

Sosyal hizmetin temel alanlarından olan ve yine sosyal hizmetin yaklaşımlarından ekolojik perspektif ve sistem yaklaşımı ile güçlendirme yaklaşımı içinde oluşan ve gelişen okul sosyal hizmeti, 1900’lü yılların başlarında kendini göstermiştir. Amerika’da ortaya çıkan okul sosyal hizmeti alanı 1994’te NASW’dan ayrı olarak SSWAA (Amerikan Okul Sosyal Hizmeti Birliği) adı altında bağımsız bir şekilde kurulmuş ve halen sistemli olarak çalışmalarına devam etmektedir. 1913 yılında ilk sosyal hizmet uzmanının New York Rochester’da işe alınması², özellikle 1923 yılında gençlerin suça karışma oranlarının artması nedeniyle New York Refah Fonu desteğiyle 30 adet sosyal çalışmacının okullarda işe alınması sağlanmış ve varlıklarının oluşumuna destek verilmiştir. Ayrıca 1964’te Sivil Haklar Kanunu ayrımcılığın ortadan kaldırılması için oluşturulmuş, ortaya çıkacak her hangi bir durumda da çözümün sorumluluğunu okul çalışanlarına vermiştir. 1965’te ilk ve ortaöğretimde yoksul ailelerin çocuklarının da eğitim alması zorunlu hale getirilmiştir. 1972 yılında cinsiyet ayrımcılığına; hamile gençlere ve genç annelere karşı ayrımcılık yapılmamasını sağlayıcı Eğitim Reformu mevzuat içinde yerini almıştır. 1974’te Gençler Arasında Suç İşlemeyi Önleyici Yasa ile de çocukları okulda tutmak amacı ile programlar oluşturulmuştur. 1975 yılında ise Tüm Özürlü Çocuklar İçin Eğitim Yasası kapsamında sakat çocukların ücretsiz eğitimden yararlanmaları sağlanırken ilk defa eğitim sürecinde sosyal çalışmacıların yaptıkları katkıların da tanınması sağlanmıştır. (Dupper, 2013: 11). Okul sosyal hizmetinin çevresel, yasal ve/veya mesleki olarak gelişim göstermesi bu üç tarihsel sürecin diyalektiği ile sağlanmıştır. Yaşanılan olgu ve olayların durumu ve çevresel faktörlerin yarattığı travmalar yasal düzenlemelerin ve “dost ziyaretçiler” (Jarolmen, 2014: 12) olarak tanımlanan sosyal çalışmacıların

¹ Affleck, Madge, Adams ve Lowenbraun, 1988; Gottlieb, 1981; Gresham, 1982; Link, 1991; Saint-Laurent, Dionne, Giasson, Royer, Simard ve Pierard, 1998

² Okul Sosyal Hizmeti Bir Uygulama Kılavuzu kitabında yer alan zaman çizelgesinden alıntıdır (Jarolmen, 2014 s.14).

mesleki olarak disiplinli ve sistemli bir yapılanmaya gitmesini ve sosyal hizmetin akabinde okul sosyal hizmetinin de uygulamalarında niteliğini geliştirmiştir.

Okul sosyal hizmeti şu an Türkiye’de uygulanan kaynaştırma modelinin dışında daha birçok programın çocuklara, ailelere ve okul yönetimine yönelik iyileştirici yaklaşımlarla ele alınmasını gerekli kılar. Çocukların dışa ve içe dönük davranış bozukluklarına müdahalede, sosyal problemlerinde (okulu bırakma, okuldan kaçma, madde bağımlılığı, ihmal ve istismar vb.), özel gereksinimli öğrencilerin bütünleşmesinde ve öğrenimlerini içselleştirerek kolaylaştırmada okul sosyal hizmetinin varlığı söz konusu etkenler arasındadır.

Okul ortamında çocuk ve gençlerin yaşadığı problemler; okulun akademik ve sosyal öğretileri ile çocuk ve gençlerin akademik ve davranışsal becerileri arasındaki uyumsuzlıktan kaynaklanmaktadır. Bu noktada sosyal hizmet uzmanları çocuk ve gençlerle çalışırken uyumsuzlığa yol açan çevresel faktörleri de görmelidir. Ekolojik bakış açısını aktaran bu durum, sosyal hizmet uzmanları için aynı zamanda güçlendirme yaklaşımını da beraberinde getirmektedir. Çocuk ve gençlerde özellikle koruyucu-önleyici bir sistem yaklaşımı; güçlü yönleri odaklanma ile problemlerin ilerlemeden azalmasında etkili bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Çocuk ya da gencin kendilerini değiştirerek buldukları ortama uyum sağlaması dışında sistematik değişimler ile soruna müdahale esastır. Sistem yaklaşımı aynı zamanda sosyal hizmet uzmanı için bulunduğu bölgede ya da yaşadığı çevredeki mevzuata dair prensiplere hakim olmasını gerektirir. Etik ikilemlerden çıkabilmesi, aldığı ve alacağı sorumluluklarla mümkün olmaktadır.

Okul sosyal hizmetinde gerçekleşen uygulamalar, ekiple yani bir takım halinde yürütülmektedir. Bazen rol karmaşaları yaşansa da ekip içinde bulunan her bir meslek elemanının alan, çalıştığı birey ve gruplar hatta makro ölçekli yapılar farklılık göstereceğinden takımda farklı rollerin bir arada işlevselliği esastır. Buna göre okul psikologları temelde öğrenme ve davranış bozuklukları ya da tespiti için testler uygulayıp, yorumlayarak konuyla ilgili sorumluluk alıp özel eğitim konusunda karar verici olabilirler. Ayrıca sınıf öğretmenlerine ya da öğrencilere bireysel danışmanlık sunarlar. Rehber öğretmenler ise temelde öğrencilerin ders programlarını düzenleme, akademik çalışmalarında planlama yapma, ev ile öğrenci arasındaki bağı güçlendirme, öğrencilerin uyum aktivitelerini gerçekleştirme vb. rolleri üstlenmektedirler. Sosyal hizmet uzmanları ise yine ekolojik perspektif kapsamında özellikle risk altında bulunan öğrencilerin ve ailelerinin desteklenmesinde görev almaktadırlar. Bu bağlamda toplumsal kurumlarla, aileyle bağlantı kurarak kaynakların doğru yönlendirilmesini sağlamaktadırlar. Yanı sıra öğrencinin içinde bulunduğu olumsuz durum hakkında sosyal inceleme raporu hazırlamak, krize müdahale, alanda gerekli konferans, seminer ve programların düzenlenmesi ve katılımı sağlamak, bireysel ve/veya grup danışmanlığı yapmakla sorumludurlar (Dupper, 2022: 4). Okul sosyal hizmeti güçlendirme yaklaşımı çerçevesinde, ekip olarak sürdürülebilir bir sosyal hizmet alanıdır.

Eleştirel eğitim sistemi içerisinde sunmak gerekirse okul sosyal hizmeti aslında eğitimin bilinçli farkındalığına ulaşılması için gereken bir alan olarak da değerlendirilebilir. Çünkü eğitim özgürleşme yolunda atılan adımların toplam sonucudur. Buna göre “sessizlik kültüründen” çıkarak toplumların bilinçlenme durumları yani eğitimleri, bireylerin bağlı olduğu sosyal ve kültürel normların pekiştirilmesinden uzak, ancak sosyal kültürel durumlarının değişimiyle mümkündür (Yıldırım, 2011: 112). Bu bağlamda çevre bilimle ilgili perspektiften okul sosyal hizmeti, temelde bireyin başa çıkma becerilerini güçlendirmek ve çevresel faktörlerin olumlu değişimini sağlamaktadır.

Tarihi, yaklaşımları, multidisipliner çalışma sistemi, gizlilik, yeterlilik, sınırlılığı koruma, etik ilkeler, gözlem ve tüm bunların uygulama alanında bireysel ve grupla çalışmada belirlenecek müdahale yöntemlerinin çeşitli kuramları bulunmaktadır. Bunlardan sosyal hizmet adına içselleştirilmiş bir kavram olan psiko-sosyal teori Eric Erikson tarafından geliştirilen ve çocuğun sağlıklı gelişimini önceleyen bakış açısıyla ele alınmıştır. Freud, gelişimsel süreci daha çok patolojik olarak değerlendirirken Erikson bu durumu sağlıklı çocuğun gelişimi ve ilerlemesi, Jean Piaget ise daha çok Darwin bakışıyla, doğal gelişimsel davranışların gözlemi üzerinden zihinsel gelişim kuramını oluşturmuştur (Jarolmen, 2017: 21-25). Okul sosyal hizmeti açısından Piaget’in bu yaklaşımı, çocuğun fiziksel ve sosyal çevreden etkilenerek gelişimini devam ettirdiğini öne sürmesiyle birlikte okul sosyal hizmet uzmanları tarafından da etkin olarak kabul görmektedir. Makaledeki asıl amacımız okul sosyal hizmetinin dünden bugüne geçirdiği süreci, etik ve ekip çalışmasına yönelik oluşumu ve ilkeleri ile uygulama alanları üzerine öneminden bahsedileceğinden her bir teorisyene ait sunduğu gelişimsel evreler detaylandırılmayacaktır. Bununla birlikte kuramların uygulama alanındaki yansımalarından da örneklerle değinilmek istenmektedir. Bu açıdan kuramlar ilerleyen paragraflarda bireysel ve grup çalışmalarındaki uygulamaya yansımalarına göre ele alınacaktır.

Okul sosyal hizmeti alanında çalışan sosyal çalışmacılar, çocukların ve ailelerin sosyal ve psikolojik işlevselliklerini artırmak, iyilik hallerini en üst seviyeye çıkarmak ve çocukların akademik anlamda ilerlemelerine katkıda bulunmak amacıyla çalışmalar yapmaktadırlar. Bu çalışmaları yaparken de aileleri güçlendirme, ihmal ve istismara uğrayan çocuklar için kurum bakımı, evlat edindirme ve/veya koruyucu aile gibi araçları kullanırlar. Saldırganlık, ergenlik sorunları, şiddet ve davranış bozuklukları vb. sorunlarla başa çıkma konusunda öğretmenlere destek olmaktadır. Çocukları odak noktasında tutarak danışmanlık hizmeti sunmanın yanı sıra çevresi içinde birey yaklaşımı (ekolojik perspektif) ile ailelerinin sorunlarını (evde yaşlı bakımı, yoksulluk vb.) çözümlemede destek mekanizması olarak da görev almaktadırlar (Duyan ve Diğerleri 2008: 171). Okul sosyal hizmet uzmanları tüm bunları uygulamada sadece okul içinde değil aile danışma merkezlerinde, çocuk hizmetleri gibi kamu ya da özel kurumlarda çalışarak da yürütebilmektedirler. Ancak asıl olanın profesyonelce ve odaklanma çerçevesinde olması amacıyla okullarda ve birebir çalışmalar yürüterek yapılması nitel verimliliği

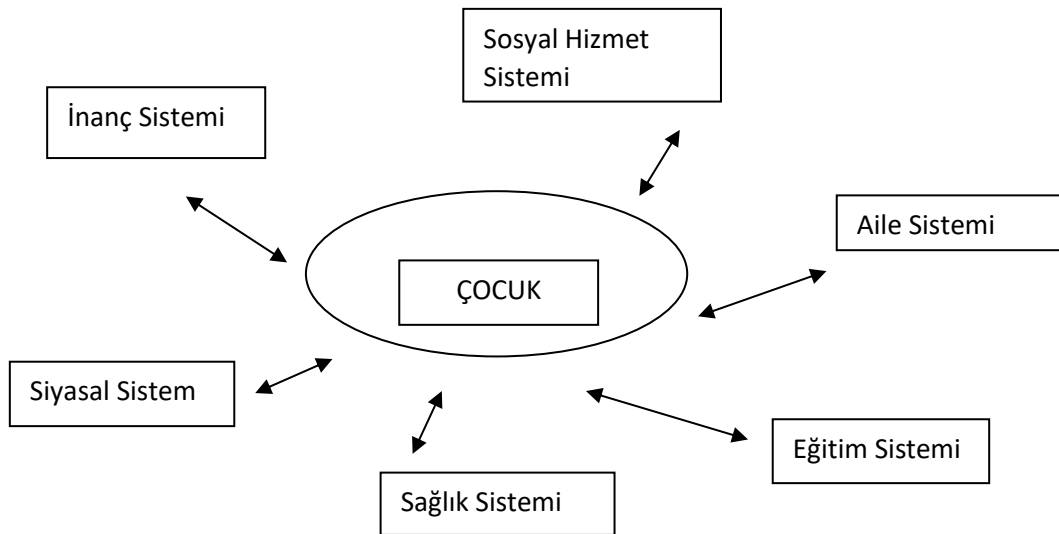
sağlayabilir. Bu amaçla okul sosyal hizmetinin ülkemizde de gelişme göstermesi; çocukların kaliteli bir eğitim-öğretim sisteminden faydalanmalarını, bilinç düzeylerinin gelişmesini ve uyarıcı olan çevresel faktörlerle bağlarını olumlu yönde güçlendirmelerini destekleyici niteliktedir.

Danışmanlık, savunuculuk, vaka ve grup çalışmaları, eğitim programı planlama, değişim ajanlığı (madde kullanımını azaltma ya da ortadan kaldırma, davranışlarda olumlu dönüşüm, şiddeti ortadan kaldırma vb.) gibi rollerle okullarda bulunan sosyal çalışmacılar aldıkları eğitimin ve multidisipliner çalışmanın da verdiği bilgi paylaşımları ile okul finansmanını eşit dağılım gözeterek öğrencilere paylaşım, dezavantajlı öğrenciler için özel eğitim programları düzenlemek ve/veya var olan program içine yerleştirmek, farklı etnik kökenden olan çocukları aynı okullarda entegre etmek gibi görevleri yerine getirmektedirler (Zastrow, 2013: 505).

Okullarda çalışacak sosyal hizmet uzmanlarının bio-psiko-sosyal bağlamda insan davranışları konusunda bilgi sahibi olması, yürürlükte olan mevzuata hakim olması, çalıştığı kurumun yönetim ve aktörleri konusunda bilgi sahibi olması, eğitim-öğretim müfredat sistemine ilişkin yapıyı tanıması ve birlikte çalışacağı aktörlerin sosyal hizmet mesleği hakkında bilgi sahibi olup olmadığı noktasında bilgi ve güven ilişkini oluşturması gerekmektedir (Alptekin ve Diğerleri 2019: 13). Sosyal hizmet uzmanlarının ekip içerisinde çok yönlü rolleri olsa da temelde; krize müdahale, kaynak, program ve politika geliştirme, çevresi içinde bireyi değerlendirme ve çevreyi nitelikli hale dönüştürme üzerine sosyal inceleme ve eğitimler sunabilme gibi donanımlara sahip olmaları önemlidir.

Bir çocuğun, salt öğrenci olarak okulda bulunmasının yanı sıra birçok sistemle içiçe olduğu unutulmaksızın yapılan uygulamalar okul sosyal hizmetinin temelini oluşturan en büyük etkidir. Ekolojik bakış açısıyla açıklamak gerekirse aşağıdaki şema bir çocuğun/öğrencinin etkilendiği ve çevresi içindeki bireyi bir özet olarak karşımıza çıkarmaktadır (Duyan, 2010: 157).

Şekil 1

Çocuğun bir birey olarak her bir sistemle aslında etkileşim halinde olduğu unutulacak ya da yadsınacak bir durum değildir. Farkındalığın henüz yeni yeni oluşturulduğu okul sisteminde çocuk birçok değerle birlikte kendini var etme mücadelesi içindedir ve bu aşamada kendisine sağlanacak destek mekanizmasının niteliği belirleyici noktada yer almaktadır. Çocuğun okul ortamında bütün bu sistemlerle karşı karşıya kalması ve sosyal adaptasyon konusunda doğuştan ya da sonradan oluşan sorunları ile başa çıkmada okul sosyal hizmetinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Çocukların bireysel kişilik yapıları ya da aile ve/veya çevresel faktörlerden kaynaklı ihmal, istismar, evsizlik, yoksulluk, zorbalık, şiddet, cinsel yönelim, göçmen olma durumları, asker/polis çocukları olmaları, ailede cezaevinde olan ebeveynlere sahip öğrencilerin durumları vb. her bir olgu ayrı ayrı okul sosyal hizmeti müdahalesini, programları ve sosyal politika uygulamalarını beraberinde getirmektedir. Örneğin zorbalığa maruz kalan ve etiketlenen bir öğrencinin intihar etme riskine karşı güçlendirme yaklaşımı ile müdahale edilmeli ve öğrencinin çevresinin de ekolojik perspektiften farkındalık çalışmaları ile güncellenmesi ve dönüşümü sağlanmalıdır. Ülkemizde, Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre en çok intihar sebebinin ilk sırasında %21,75 ile hastalık gelirken ikinci sırada %10,19 ile aile içi sorunlar gelmektedir. Ayrıca en çok intihar risk grubu 15-34 yaş grubudur. En az ise 0-14 yaş grubu olarak tespit edilmiştir. Cinsiyet olarak ise %22,9 ile kadınlar iken %77,10 ile erkekler ilk sırada yer almaktadır¹. Buna göre çocuklukta ve gençliğe ilk adım atılan yıllarda yaşanan özellikle aile içi travmalar ve aile içi travmalara neden olan ekonomik ve sosyal yoksunluk (geçim sıkıntısı) ilerleyen süreçte intihar riskini artırmaktadır. Özellikle erkeklerdeki yüksek orandaki intihar nedenlerini, ergenlikte kabullenilemeyen zorbalık, yoksunluk, baş etme yöntemlerinin toplumsal cinsiyet rolleriyle baskılanması vb. sebeplerle tetiklendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Yine kadınlarda da erkeklere oranla daha erken yaşta (15-24) intihar ve/veya girişimlerinin olması sadece fiziksel müdahaleyi değil psikolojik desteğin de ilk acil yardım esnasında sunulması gerektiğini vurgulamaktadır (Harmancı, 2015). Okul temelli önleme programlarında çocukların madde kullanımının önlenmesi, şiddetin ortadan kalkması, okula devamsızlığın azaltılması, cinsel tacizin önlenmesi, çocuk yaşta hamile kalımlarının ve cinsel yolla bulaşan hastalıkların önlenmesi yönünde programlar oluşturulmaktadır. Hassas öğrenci gruplarının (suça sürüklenen ve okula geri dönen çocuklar, transseksüel çocuklar, ırkçılığa maruz kalan çocuklar) adaptasyonu için gerekli uygulamalar planlanmaktadır. Sınıf içi iş birliğini sağlamak ve böylece davranış değişikliği yaratmak için yapılanlar ile aileler ve toplumun da okul ile iş birliği içinde olduğu uygulamaların yapılması okul sosyal hizmetinin modelleri arasında yerini almaktadır. Etkin bir okul-aile-toplum iş birliği için gerekli olan komisyonların kurularak projelerin üretilmesi ve girişimciliğin tüm öğrenciler tarafından kabul görmesi adına: Foshay Öğrenme Merkezi ve Elizabeth Öğrenme Merkezi, Comer-Zigler (CoZi) Girişimi, Proje FAST vb. örneklerle yapılanlar, yine okul

¹ Bkz. TÜİK 2002-2019 yılları arası intihar istatistikleri

sosyal hizmetinin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır (Dupper, 2013: 105-160). Uluslararası projeler incelenirken ülkemizde bu konuda henüz yapılan bir çalışma örneği olması açısından “Okul Sosyal Hizmeti Uygulaması” adıyla kitaplaştırılan Kamil ALPTEKİN vd. tarafından okul sosyal hizmetinin teorik ve pratik yönleriyle sunulduğu proje bazlı çalışmanın da eleştirel gözle araştırılması gerektiği, müdahale yöntemlerini ve okul sosyal hizmeti uygulamalarını ulusal bazlı çerçeveden ortaya koyduğu düşünülmektedir.¹

Çocuk ve gençlerin okul ortamında karşılaştığı çok kültürlülük, benzer sorunları diğerleriyle birlikte yaşaması ancak farkındalık eksikliği, okul sosyal hizmetinin uygulanmasını önemli kılan bir diğer etkidir. Çoğulculuk anlayışıyla sosyal dışlanmaya maruz kalan öğrenciler, akademik başarılarında gerileme yaşayabilir, içe kapanma gibi davranış özellikleri gösterebilirler. Bu tarz değişimlerde öğrencilerin kaybolmaması için farkındalık yaratılması öğretmenin gözlemlerini sosyal hizmet uzmanı ve rehber öğretmen ile paylaşarak birlikte çözüm sürecini oluşturmaları ile okul sosyal hizmetinin önemi bir kere daha belirginleşmektedir.

Bireysel, grupla çalışma ya da toplumsal yapıya ilişkin uygulamaların temelinde olması gereken kuramların bilinirliği her alanda olduğu gibi okul sosyal hizmeti ekip içi çalışmalarında da sorgulama araştırma, analiz, değerlendirme amaçlı önem arz etmektedir.

Okul sosyal hizmetinde, soruna müdahale ve kriz yönetimleri noktasında kanıta dayalı uygulama yöntemlerinden, bilişsel davranışsal teori başta olmak üzere hem bireylerde hem grupla çalışmada etkili birçok terapi uygulaması bulunmaktadır. Her bir terapi yöntemi çocuğun veya gencin içinde bulunduğu zihinsel, duygusal veya ruhsal durumuna bağlı olarak uygulanabilir. Örneğin dikkat eksikliği ve hiperaktivitesi olan bir öğrenci için intrapsişik (iç ruhsal) hümanizm terapi müdahalesi kullanılarak çocuğun güven ve merhamet duygularının gelişimi ile kararlarını olumlu yönde etkilemesi beklenirken, okul fobik bir öğrenci için bağlanma kuramı ile çocuğun güvenli bağlanma figürlerinde tutarlı ve sürekli davranışları görmesi ve korkularından uzaklaşarak güvenli bağlanma yaşaması sağlanmaktadır. Söz konusu terapi uygulaması grupla çalışmada da aynı akran grubu öğrencilerin birbirini anlamalarını, yalnız olmadıklarını, paylaşmayı öğrenmeyi ve güven duygularının gelişimini sağlamaktadır. Terapinin ilişkilerdeki içselleştirmeyi ve güvenli olarak bir üs oluşumunu sağlaması açısından ayrıca akranların birbirlerini kabullenme ve becerilerini geliştirmelerini, ortak travmaların herkes için yaşanabildiğini anlamaları güvenli bir şekilde bağlanma sonucu açısından önemlidir (Jarolmen, 2017: 203-209). Bir çocuğun ilkökul, ortaokul, lise ve akabinde üniversite de dahil olmak üzere tüm eğitim-öğrenim süreci içinde paylaşmayı, güvenli alan yaratmayı ve çevresinin de bu konuda dönüştürülmesi ve geliştirilmesi açısından sosyal hizmet uzmanları, öğrenci-öğretmen-aile ve diğer kamusal ya da özel alan içinde irtibat

¹ Bkz. kaynakça

görevi görmektedirler Bu bağlamda sosyal hizmet kuramlarının gerektirdiği diğer müdahale yöntemleri (oyun terapisi, krize müdahale, kum tepsi terapisi¹ vb.) ile okul sosyal hizmeti adına sosyal hizmet uzmanlarının görev tanımları tartışılmayacak ölçüde aktivize edilmesi gerekli sonucu beraberinde getirmektedir. Bireyle aynı zamanda grupla yapılan her müdahale; sorgulama, araştırma, analiz, uygulama ve en sonunda değerlendirme süreçlerinden oluşmaktadır. Her tür davranış problemleri, kriz durumları, karşı gelme, madde kullanımı, yeme bozukluğu vb. patolojik durumlar muhakkak gözlem ve müdahaleyi gerekli kılar.

SONUÇ YERİNE

Görülmektedir ki Amerika’da kendisini gösteren okul sosyal hizmeti uygulamaları ve bunun bir parçası olan kaynaştırma eğitimi İngiltere ve diğer ülkeler ile Türkiye’de de yerini almış ve Osmanlı’dan günümüze kadar etkisini göstermiştir. Bununla birlikte model olarak sadece kaynaştırmanın yasal ve aynı zamanda uygulamada yer alması, yetersiz bir okul sosyal hizmetini karşımıza çıkarmaktadır. Beklenen boyutta okul sosyal hizmeti, yasanın da tanımladığı ölçüde, 2016 yılında uygulamaya geçmiş bununla birlikte sürecin 1900’lü yılların başından itibaren varlığı düşünüldüğünde ise zamanın bir hayli gerisinde kaldığı dikkat çekici bir noktadadır. Etnik yapının ve uygulamaların farklılığı ile birlikte okul sosyal hizmetinin öğrenciler için ne kadar niteliksel bir gelişim sağlayacağı yadsınamaz ölçüde olup, hızla Türkiye için de kültürel ve sosyal boyutta tanımlanmasıyla yerini alması planlanmalıdır. Bireyin tekil bir hayat sürmesi sosyal çevresinden koparak var olması zor bir süreçtir ki çocuk için kendi farkındalığını kazanması kesinlikle bir destek mekanizmasını gerekli kılar. Bu çerçevede ele alınarak ve ekolojik yaklaşım içinde okul sosyal hizmet uygulaması, modelleri ile gelişim göstermiş, özellikle mikro ve mezzo düzeyde programların oluşturulmasını sağlamıştır. Sonuç olarak okul sosyal hizmetinin Türkiye için de görünür kılınması ve yüzeye çıkabilmesi, yasaların, mesleki ve uygulamalardaki tanımlamalarında hak temelli ve profesyonel bir yaptırım ile oluşturulması gerekmektedir. Okul sosyal hizmet uygulamalarının sistemleri değiştiren rolüne örnek oluşturacak bir vaka örneği ile sonlandırmak yanlış olmayacaktır:

“Andy ilkokulun devam sahasına yeni girmiştir. Dördüncü sınıftadır ve daha önce beş ayı okul bölgesinde bulunmuştur. Konuşma ve dil bozukluğunun yanı sıra öğrenme güçlüğü vardır. Yaşına göre yeterince gelişmemiş durumdadır ve sözcükleri yanlış söylemesi anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Yeni okulunda iki aydır bulunmaktadır ve öğrenme ve konuşma güçlükleri için özel eğitime devam ettiği halde, başka sorunlar ortaya çıkmıştır. Özel eğitim öğretmeni okul SHU’sunu görmeye gelir ve bu öğrencinin kendisinin “kusmasına neden olduğunu” ve bu duruma daha fazla “katlanamayacağını” söyler. Bu

¹ Örnek olarak sunulmaya çalışılan terapi yöntemi ve müdahalelerin detayı için bkz. kaynakça: Bir uygulama kılavuzu olarak Okul Sosyal Hizmeti kitabı.

öğrencinin bağırsak kontrolüyle ilgili bir sorunu vardır ve iç çamaşırlarının kirlenmesi dayanılmaz bir kokuya sebebiyet vermektedir. Öğretmen kararlı bir şekilde “bir şey yapılması gerektiğini” söyler. Öğrencinin sorun ortaya çıktığında çözülene kadar eve gönderilmesi gerektiğini önerir. Ebeveynlerinin telefonu yoktur, bundan dolayı da SHU'nun aile ile konuşmasını ister. Bu vakadaki sorunu başka türlü nasıl çözebiliriz? Sistemler modelini kullanırsak, daha fazla bilgiye edinmemiz ve ardından bir eylem planı geliştirmemiz gerekmektedir. Okul SHU şikayet etmek ya da aşığılamak için değil, bilgi alabilmek için aileyi görmeye gider. Andy'nin bu probleminin 3-4 yıldır devam ettiğini öğrenir. Geçen yıl bir doktora götürdüklerini ve doktorun bu duruma tıbbi bir sorunun yol açmadığını söyler. Okul SHU doktor ile görüşmek için ebeveynlerden bir bilgi açıklama belgesi ister ve tekrar geri döneceğini belirtir. Doktor ile yaptığı telefon görüşmesinde doktor, Andy'nin kabızlık probleminden etkilenmesinin nedeninin hiçbir zaman bağırsak hareketleri için iyi bir rutin kuramaması olduğuna inandığını belirtir. Doktor Andy'nin ailesine Andy için bir rutin oluşturmalarını ve yemeklerine daha fazla lif eklemeleri gerektiğini önermiştir.

Ev ziyaretinden ek bilgiler: Andy'nin ailesinin fazla parası yoktur ve babası şu anda işsizdir. Annesi bir otelde düşük gelirlle hizmetçi olarak çalışmaktadır.

SHU daha sonra bir eylem planı hazırlar:

- 1-) Andy'nin babasının yereldeki iş bulma ofisi ile iletişim kurmasını sağlar (bölgede en azından yarı zamanlı işler bulunmaktadır),
- 2-) Andy'nin okuldaki öğrenci tuvaletlerinden başka özel tuvaleti kullanmasını sağlayarak rutin tuvalet kullanımını çizelge altına alır,
- 3-) Ebeveynlerin evde sabah ve akşam Andy için bir tuvalet rutini oluşturmalarını teşvik eder,
- 4-) Andy'nin gerektiğinde kullanmak üzere okula ekstra kıyafetler getirmesini sağlar,
- 5-) Andy için ödevlerini yaptığında teşvik edici nitelikte lezzetli ve fiberli çubuklar alır (özel eğitim bütçesi bunun için kullanılabilir),
- 6-) Andy'i okul danışmanının arkadaş gruplarından birine dahil eder

Bu modeli kullanarak SHU planlı değişim yaklaşımını tasarlar, değişim motivasyonlarını ve değişim sonunda doğabilecek problemleri fark eder. Andy problemin odak noktasıdır ancak problemin kendisi değildir. Bir dizi sistem arasındaki bağlantılara giriş noktasıdır: Sosyal Hizmet Kurumları, özel eğitim öğretmenleri, arkadaşlık problemi olan çocuklar ve

öğrenme güçlüğü olan çocuklar gibi. Okul SHU'sunun bakış açısıyla Andy, gelecekte Andy gibi diğer çocuklara da hizmet verecek olan sistemin daha iyi çalışması için bir katalizördür (Zastrow, 2013: 502).

Okul sosyal hizmeti bakış açısı ile ele alınan bu vaka çalışmasında görüldüğü üzere çocuk/öğrenci içinde bulunduğu sistemlerin bir aracı konumunda olup olumlu değişimin sağlanmasında gerekli olan destek mekanizmasına ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda anlaşıldığı üzere dünyada var olan ve Türkiye için de sosyal devlet anlayışının getirdiği zorunluluk ve sorumluluk ile okul sosyal hizmet uygulama alanlarının yerini alması gerektiği, okullarda sosyal hizmet ve uzman bakış açısı yasalarla teminat altına alındığı sürece niteliksel gelişimin sağlanması mümkün olabilmektedir. Ayrıca çocuğun; devlet, piyasa, toplum ve aile içinde varlığını bulduğu, gelişiminin de yine bu çerçevede sağlandığı düşünüldüğünde, yasalarla yapılan düzenlemeler, ailelerin ve toplumların elde ettiği hak temelli uygulamalar ve piyasanın yine devlet eliyle sağlanması gereken sermaye aktarımını, kayıtsız şartsız, birey olarak gelişmekte olan çocuklar üzerinde devam ettirmesi esastır düşüncesiyle okul sosyal hizmetinin uygulanması ve yaygınlığının sağlanması gerekmektedir.

Yine başka bir örnek olarak Türkiye'deki okul sosyal hizmeti üzerine bir vakadan bahsedilerek ülkemizde de pekiştirilmesi ve öneminin artırılması hususunda dikkat çekilmek istenmektedir:

Fatma ilkokul 3. Sınıfa giden bir öğrenciydi. Akademik başarısı sınıfın seviyesinin oldukça altında ve çoğu zaman devamsızlık yaptığı için sınıf öğretmeni ve okul idaresi ile ailesi karşı karşıya geliyordu. Son dönemde akademik başarısızlık ve devamsızlık problemine içe kapanma, konuşmak istememe ve konuşma zorluğu problemleri eklenmişti. Fatma'nın öğretmeni endişelenmişti ve konuyu okulun sosyal hizmet uzmanı Soner Bey ile konuşmaya karar verdi. Soner Bey problemi tespit edebilmek için Fatma ile okul sosyal servisinde kısa bir görüşme yaptı ve sınıf öğretmeninden ailesinin telefon numarasını aldı. Okul çıkışında aile ziyareti için bir randevu ayarladı. Fatma'nın annesi eşinin çalışmadığını, ev kiralарını ödeyemediklerini, okul servis ücretini de ödeyemedikleri için çocuklarının devamsızlık problemi yaşadığını anlattı. Eşiyle yaşadığı kavgaya varan tartışmalarda çocuklarının çok korktuklarını ve evin içinde saklandıklarını beyan etti. Okul sosyal hizmet uzmanı Soner Bey Fatma'nın babası ile yaptığı görüşmelerde eşiyle çok sık tartıştıklarını ve bu tartışmaların genellikle kavgaya dönüştüğünü ama çocukların bu durumdan etkilenmiş olabileceğini hiç düşünmediğini beyan etti.

Okul sosyal hizmet uzmanı Soner Bey,

- 1- Fatma'nın konuşma bozukluğu için acilen dil ve konuşma terapistine tedavi edilebilmesi yönünde en yakın sağlık kuruluşu ile temasa geçti.*

- 2- *Ailede yaşanan ekonomik sıkıntıların çatışmaya yol açtığını tespit ederek Fatma'nın babasının işe girebilmesi için İl/İlçe İş ve İşçi Bulma Kurumu ve yerel yönetim yetkilileri ile iletişime geçti.*
- 3- *Fatma'nın anne ve babasının çocukların psikolojisinin farkına varmadan onların yanında tartışmalarının önüne geçmek için aile danışmanından randevu aldı.*
- 4- *Fatma'nın devamsızlıktan kalmaması için okul servis ücretinin karşılanabilmesi adına İl/İlçe Sosyal Yardımlaşma vakfı ile irtibata geçti.*
- 5- *Fatma'nın durumu hakkında öğretmenine bilgi verdi ve ilerleyen süreçlerde gözlemlerini paylaşması konusunda kendisine açıklamada bulundu (Dağ, 2017: 17).*

Okul sosyal hizmet uzmanının bakış açısının da önemli olduğu müdahale sürecinde sorunun tespiti, iletişim kurulacak kişiler, çözüm önerileri vb. tüm konular hakkında tek başına olamayacağı, kendini geliştirmesi gerektiği ve “kaynak koordinasyon takımının” bir üyesi olduğu da unutulmamalıdır. Öğretmenler ve okul yönetimi özel sorunlarla ilgilenirken koordinasyon takımı hizmet sunumlarından ve bu sunumların sistemselsel olarak yaygınlaştırılmasından, kaynakların organize bir şekilde dağıtılmasından sorumludur (Dupper, 2013: 150). Bu nedenle bir okul sosyal hizmet uzmanının koordineli olarak süreç yönetimine dahil olması gerekmektedir. Durumun tek bir okul psikolojik danışmanı tarafından yürütülemeyeceği de göz önünde bulundurulduğunda multidisipliner çalışma olarak okul sosyal hizmeti müdahale teknikleriyle birlikte sosyal hizmet uzmanı tarafından ekip içinde yerini almalıdır. Teorik olarak paylaşılan bilgilerin yanı sıra uygulamalı bir alan olan okul sosyal hizmeti, Türkiye’de sosyo-kültürel değerlerin de iyileşme hali için bireyler, aileler ve kurumları (mikro-mezzo- makro) birlikte etkileyebilecek ve karşılıklılık ilkesi bağlamında pragmatik alan yaratabilecektir. Vaka örnekleri ile sonlandırılmaya çalışılan bu makalenin, okul sosyal hizmeti alanı adına uygulamada varlığını arttırması ve salt proje bazlı değil sürdürülebilir bir gelecek için önem arz ettiği noktasında dikkat çekeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Alptekin, K. ve diğ. (2019). Okul Sosyal Hizmeti Uygulaması. Nobel Akademik Yayıncılık. 1. Basım. Yayın No: 2430. Kasım. Ankara.
- Çavuşoğlu, T. (2005). Sosyal Hizmetin Yakın Tarihinden Sayfalar, Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Yaprakları 19017-1983. SABEV Yayınları. Ankara.
- Dağ, A. (2017). Okul Sosyal Hizmeti. Açılımkitap. Birinci Baskı. Yayınevi Sertifika No: 22787. Ekim. İstanbul.
- Değirmencioğlu, M. (2014). “İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamalarına Devam Eden Öğrencilerin Akranlarıyla Yaşadığı Sorunların Değerlendirilmesi ve Okul Sosyal Hizmeti, Niteliksel Çalışma”. Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul.
- Dupper, D.R. (2013). Okul Sosyal Hizmeti, Etkin Uygulamalar İçin Beceri ve Müdahaleler. Çev: Y. Özkan, E. Gökçearsan Çiftçi. Kapital Yayın. Nisan. İstanbul.
- Dupper, D.R. (2022). Okul Sosyal Hizmeti. Çev: Y. Özkan, E. Gökçearsan. Pegem Akademi. 1. Baskı. Mayıs. Ankara.

- Duyan, V. (2010). Sosyal Hizmet, Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri. Aydınlar Matbaacılık. Yayın No: 016. Ankara.
- Duyan, V., Ö. Ö. Sayar, ve M. Özbulut (2008). Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak, Sosyal Hizmet Uzmanları ve Sosyal Hizmet Alanında Çalışanlar İçin Bir Rehber. Öncü Basımevi. I. Baskı. Yayın No:11. Ankara.
- Harmancı, P. (2015). “Dünyadaki ve Türkiye’deki İntihar Vakalarının Sosyodemografik Özellikler Açısından İncelenmesi”. Hacettepe University Faculty of Health Sciences. Journal Vol 1.
- Jarolmen, J. (2017). Okul Sosyal Hizmeti, Bir Uygulama Kılavuzu. Çev: Y. Özkan, O. Selcık, vd. Nika Yayınevi. 1. Baskı. Ankara.
- Kırcaali İftar, G. ve Batu, S. (2011). Kaynaştırma. Kök Yayıncılık. 6. Baskı. Ankara.
- Özgür, İ. (2011). İlköğretimde Kaynaştırma. Karahan Kitabevi. I. Baskı. Ankara.
- Sucuoğlu, B. ve Kargın, T. (2012). İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları. Kök Yayıncılık. 2. Baskı. Ankara.
- Şahin Taşğın, N. ve Özel, H. (2011). “Türkiye’de Sosyal Hizmetlerin Dönüşümü”. Toplum ve Sosyal Hizmet. Cilt: 22. Sayı: 2. Ekim. İstanbul.
- Yıldırım A. (2011). Eleştirel Pedagoji, Paulo Freire ve Ivan Illich’in Eğitim Anlayışı Üzerine. Anı Yayıncılık. 2. Baskı. Ankara.
- Zastrow, C. (2013). Sosyal hizmete Giriş. Nika Yayınevi. 1. Baskı. Ankara.

İNTERNET KAYNAKLARI

Şura Raporu, 1999

http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06021346_16_sura.pdf Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2014

573 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname

http://www.egitimilk.com/wpcontent/uploads/Dokumanlar/Mevzuat/573_Sayili_Kanun_Hukmunde_Kararname_EgitimilkCom.pdf Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2014

<https://www.kongar.org/CVtrk.php> Erişim Tarihi: 06 Şubat 2024

ÇOCUK KORUMA SİSTEMİNDE OKUL SOSYAL HİZMETİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Mehmet Can AKTAN¹

Özet

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS), bugüne kadarki çocuklar hakkında evrensel bir yasal çerçeve sunan en kapsamlı belgedir. BMÇHS temel alınarak Türk Ceza Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda belirtildiği üzere “daha erken yaşta ergin olsa bile, 18 yaşını doldurmamış kişi çocuktur.” Bu tanımdan hareketle çocuklar, toplum içerisinde özel önlem gerektiren incinebilir ve dezavantajlı bir kesimi ifade etmektedir. Çocuklar pek çok nedenle korunma gereksinimine ihtiyaç duyarlar. Bu nedenler arasında can güvenliği, ihmal, istismar, şiddet, madde kullanımı gibi birtakım kişisel ve sosyal sorunlar yer alabilir. Çocuğun korunması bir bütün olarak toplumun sorumluluğu olmakla birlikte yasalar tarafından da güvence altına alınması gereken hassas bir konudur. Bu bakımdan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, Türkiye iç hukukunda çocuk koruma sisteminin temel yasal altyapısı olarak yer almaktadır. Kanun kapsamında çocuklara yönelik olarak birtakım koruyucu ve destekleyici tedbirler mevcuttur. Bunlar arasında yer alan tedbirlerden biri de eğitim tedbiridir. Bu doğrultuda temel amaç çocuğun eğitime devamlılığının sağlanması olup Milli Eğitim Bakanlığı bu konuda yetkili kılınmıştır. Okul sosyal hizmeti, çocuğun eğitim hakkından hareketle çocukların eğitime devamlılığının önündeki her türlü engeli ele alan ve koruyucu-önleyici müdahaleleri içeren sosyal hizmetin bir alanıdır. Okul sosyal hizmetinin temel ilgi alanları arasında çocukların korunması da yer almaktadır. Eğitim hakkı başta olmak üzere yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının ihlali gibi durumlarda okul sosyal hizmetinin devreye girmesi beklenmektedir. Bu çalışma, çocuk koruma sisteminde okul sosyal hizmetinin yerini ve önemini ele almayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk hakları, çocuk koruma sistemi, eğitim tedbiri, okul sosyal hizmeti.

Giriş

Tarihsel açıdan birtakım değişim ve dönüşümler geçirmiş olan çocukluk kavramı, Aydınlanma Çağına değin kategorik bir biçimde ele alınmamıştır. 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarından itibaren ancak çocukluğun yetişkinlikten ayrı bir kategori olabileceği üzerinde durulmaya başlanmıştır. Geleneksel çocukluk paradigması dahil olmak üzere, o döneme kadar çocuklar birer “minyatür yetişkin” olarak görülmekteydi. Dolayısıyla çocuk haklarından söz etmek de mümkün değildi. Modern paradigmaya geçişle birlikte çocuk ve çocukluk üzerinde birtakım felsefi görüşler ortaya konmaya başlanmış olup çocuğa ve çocukluğa ilişkin anlayışlar geliştirilmeye başlanmıştır. Buna paralel olarak çocukluk ayrı bir dönem olarak görülmeye başlanmış ve Freud, Erikson, Piaget, Kohlberg gibi bilim

¹ Öğr. Gör. Dr., Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü.

insanları çocuğun yaş dilimlerine göre gelişim özelliklerini psikoseksüel, psikososyal, zihinsel ve ahlaki bakımdan ele almışlardır. Bu gelişmeler çocuğun eğitiminde birtakım okulların/ekollerin ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Böylece 20. yüzyılda ortaya atılan çocuk hakları olgusunun önü açılmaya başlamıştır. Çocuk yüzyılı olarak anılan 20. yüzyılda imzalanan Çocuk Hakları Sözleşmesi ile birlikte çocuklar artık evrensel düzeyde, yasal zeminde dikkate alınmaya başlamıştır.

Çocuk Hakları Sözleşmesinin ortaya koyduğu üzere çocukların korunmasında ve gelişiminde dört temel dayanak bulunmakta olup bunlar yaşama, gelişme, korunma ve katılım hakkıdır. Bu hakların her birinin çocuğun korunması ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Aynı zamanda çocuğun iyilik hali, yüksek yararı ve ayırım gözetmeme ilkeleri de çocuk hakları ile ortaya konan değer temelini ifade etmektedir. Sözleşmenin imzalanması ve hayata geçirilmesi ile birlikte hem uluslararası hem de ulusal hukukta bağlayıcı birtakım kanun ve yönetmelikler ortaya konulmuştur. Uluslararası düzeyde Pekin İlkeleri, Havana Kuralları gibi metinler çocuğun korunması açısından önem arz etmekteyken Türkiye iç hukukunda 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu çocuk koruma sisteminin en temel halkasını oluşturmaktadır. “Korunma ihtiyacı olan çocuk” ve “suça sürüklenen çocuk” kavramları, çocukların devlet tarafından özel önem gösterilmesi gereken bir nüfus grubu olduğunu belgelemektedir. Çocuk koruma sistemi söz konusu olduğunda birçok mesleğe önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Hukuk, tıp, psikoloji, sosyal hizmet gibi disiplin ve meslekler çocuğun korunmasında ve gözetilmesinde başlıca rolleri üstlenmektedir. Sosyal hizmetin okul sosyal hizmeti alanı, yalnızca okullarda sınırlı olmamak üzere çocukların sahip oldukları temel hakların korunması ve savunulması noktasında multidisipliner bir anlayış temelinde çalışmalar yürütmektedir. Her ne kadar Türkiye’de okul sosyal hizmeti resmi olarak uygulanmasa da bu durum, bu alanın önemli ve gerekli olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Çocuğun Korunması ve Çocuk Koruma Sistemi

Geçmişten günümüze dek çocuklar toplum içerisinde her zaman öncelikle korunması gereken bireyler olarak görülmüştür. Her ne kadar çocuğun “özne” olarak ele alınması son birkaç yüzyıllık bir hadise olsa da çocukların sosyal yaşamda her daim önemli olduklarını söylemek mümkündür. Çocuğun korunması, onun can güvenliği başta olmak üzere gelişimini aksatacak her türlü olaydan ve fena muameleden korunması anlamını taşımaktadır. Sistem yaklaşımı temelinde çocuğun korunması birer sistem işidir ve farklı mesleklerden profesyonellerin bir arada çalışmasını gerektiren çok boyutlu bir süreçtir.

Çocukların günlük yaşamda karşılaşılabilecekleri riskler ve tehlikeler oldukça çeşitlidir. Yaralanmalar, kazalar, şiddet, ihmal, istismar, fena muamele gibi olgular bunların başında gelmektedir. Çocukların bedensel, duygusal, sosyal vb. yönlerden gelişimini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri, aile ortamında veya devlet gözetiminde bakımlarının sağlanması ile mümkündür. Çocukların korunma gereksinimi

içerisinde olması ve/veya suça sürüklenmesi gibi durumlarda devlet başta olmak üzere aileye ve bir bütün olarak topluma büyük bir sorumluluk düşmektedir. Bu sorumluluğun yerine getirilebilmesi için çocuğun korunması meselesinin bir sistem dahilinde ele alınması ve yerine getirilmesi önem taşımaktadır.

Tablo 1. Çocuk Korumada Atomistik ve Bütüncül Yaklaşımlar

	Atomistik Yaklaşım	Bütüncül Yaklaşım
Doğası	Dar: Tek tek kişilere ya da bileşenlere odaklanma	Geniş: Birbiriyle ilişkide olan bileşenler
Perspektif	Ayrıştırılmış problemler	Bütün Sistem
Neden ve sonuç	<ul style="list-style-type: none"> Anlık ve kısa vadeli etkilere bakma Kısa nedensellik zincirleri 	<ul style="list-style-type: none"> Uzayda ve zamanda ayrılık Uzun nedensellik zincirleri, dalgalanma etkileri, istenmeyen sonuçlar, geri bildirim etkileri
Öneri biçimi	<ul style="list-style-type: none"> Kural ve itaat/uyma⁴⁷ Teknokratik 	<ul style="list-style-type: none"> Profesyonelliği güçlendirme Sosyo-teknik
Gözlenen ve beklenen sonuçlar	<ul style="list-style-type: none"> Çocukların ve gençlerin ihtiyaçlarına yönelik sınırlı müdahaleler Komuta ve kontrol yönetimi; çerçeveler ve prosedürler; profesyonel takdir yetkisini ortadan kaldırma İtaat/uyma kültürü Standardize süreçlere, çerçevelere ve prosedürlere odaklanma 	<ul style="list-style-type: none"> Çocukların ve gençlerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik müdahalelerde çeşitlilik Destekleyici ve güçlendirici yönetim Öğrenme kültürü Çocuklara, ihtiyaçlarına, uygun yollar kullanarak etkili sonuçlara ulaşmaya odaklanma

Kaynak: Baykara-Acar, Acar ve Berghan. (2018). Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi: Sorunlar ve Savunu Alanları. Ankara: Uluslararası Çocuk Merkezi

Çocuğun korunmasında ele alınan yaklaşımlar müdahale açısından ayrıca önem taşımaktadır. Tablodan da görüldüğü üzere atomistik yaklaşım doğası gereği kişilere ya da bileşenlere odaklanmaktayken bütüncül yaklaşım bileşenler ve kişilerarası ilişkilere odaklanmaktadır. Çocuk korumanın bir sistem olduğu dikkate alındığında bütüncül yaklaşımın daha kapsayıcı olduğunu söylemek mümkündür. Munro (2010) tarafından çocuk koruma sisteminde üç temel ilkenin bulunduğu vurgulanmakta olup bunlar;

- Çocuk merkezli olması,
- Erken müdahalenin önemi,
- Sistem yaklaşımına dayanmasıdır.

Çocuk koruma stratejisini sistem yaklaşımına dayandırmanın önemi ise şu şekilde ifade edilmektedir (Delaney, Quigley ve Shuteriqi, 2014):

- Çocuk koruma sistemi, çocukların büyük çoğunluğunun daha iyi nitelikte koruma hizmetlerine erişimini sağlayabilir. Belli çocuk koruma sorunlarına yönelik müdahale etmekten çok, sistem yaklaşımı, çocukların korunma haklarını vurgular.

- Çocukların koruyucu bir çevrede olmasının sürekliliğini sağlar. Diğer yaklaşımlarla karşılaştırıldığında, sistemleri güçlendirme çabalarının daha öngörülebilir biçimde standart hizmetlerin sunulma olasılığı daha yüksektir. Sistemde standartlar belirlenmişse, tüm hizmet sağlayıcılar çocuklara tutarlı bir şekilde desteklerini ulaştırmakla yükümlü olurlar. Bu durum, çocukların nerede yaşadıklarına bakılmaksızın yüksek nitelikli hizmetlere eşit erişiminin geliştirilmesine yardımcı olur.
- Çocuk koruma çalışmaları çocukları belirli kategorilerle ele almak ve müdahale etmek yerine, bütüncül biçimde onların korunma ihtiyaçlarına odaklanacaktır. Sistem yaklaşımı, çocukları bir dizi problem olarak değil, bireyler olarak kabul eder.
- Sistem yaklaşımı iyi uygulama modellerinin uygulanması açısından daha uygun bir çevre sağlar. Bu iki şekilde olabilir. Birincisi, örgütler başarılarını ve çabalarını paylaşmak için daha fazla olanağa sahip olacağından belli yaklaşımların sistemde nasıl kullanılabileceğini gösterebilirler. İkincisi, çocuk koruma kuruluşları ortak uygulama ve pilot çalışma toplantılarına katılabilir, farklı modellerin geçerliliğinin ve etkililiğinin denenmesi konusunda deneyimlerini paylaşabilirler. Bu da tüm sistemin etkililiğini artırabilir.
- Mevcut kaynakların koordineli ve uyumlu yönetimini geliştirir. Kaynakların, sistemin ulusal vizyonuna göre bir araya getirilmesi yoluyla çocuk koruma kurumları birlikte daha verimli çalışabilir. Kapasite geliştirme alanında temel yeterlilikler, sistemdeki rol ve sorumlulukların yerine getirilmesi için kolektif biçimde geliştirilebilir.
- Koruyucu eylemlerin sürekliliğini sağlar. Diğer partnerlerle ortaklaşa çalışarak ve sistemin formal ve enformel bileşenleri birleştirilerek, kuruluşlar diğerlerinin eylemlerini güçlendirecek şekilde donanımlı kılınır, böylece çocuklar için kalıcı olumlu sonuçlara erişilir.

Çocuk koruma sistemi; istismarı ihmal, sömürüyü ve çocuklara yönelik şiddetin diğer biçimlerini önlemek ve müdahale etmek amacıyla birlikte çalışan koordineli formal ve enformel bileşenler dizisidir (Forbes ve diğ., 2011). İlkeler bağlamında çocuk koruma sisteminin şu temel yaklaşımları temel aldığı söylenebilir (Jones, LaLiberte ve Piescher, 2015):

- Bireysel olarak çocuğun korunmasına ilişkin sorunlar kadar çocuk korumanın altyapısını vurgular,
- Tüm çocukların korunması için çalışır (sadece zarar görebilir çocuklar grubunu hedeflemekten çok),
- Birbirinden ayrılmış hizmetleri ve çocuk koruma faaliyetlerini güçlendirmek için koordinasyon sağlar,
- Gelişmekte olan ülkelerde çocuğun korunmasını ayrı bir sektör ve devlet sorumluluğu olarak kabul eder.

Monro (2011) tarafından çocuk koruma sisteminin temel ilkeleri şu şekilde ifade edilmektedir:

- Sistem çocuk merkezli olmalıdır. Çocuk koruma sisteminin, çocuk ve gençleri, hakları olan bireyler olarak kabul etmesi, kendileri hakkında önemli kararlara yaşları ve olgunluklarına uygun olarak katılımlarının sağlanması gerektiğini vurgulamıştır.
- Çocuk ve ailelere yardım etme, onlarla çalışmayı gerektirir. Bu açıdan, çocuk, aile ve profesyoneller arasındaki ilişkinin niteliği, sunulan yardımın etkisini doğrudan etkiler.
- Çocuklar için erken yardım daha iyidir. Erken yardım etme, çocuğun yaşayacağı kötü deneyimleri en aza indirger ve çocuk için pozitif sonuçları geliştirir.
- Çocukların ihtiyaçları ve koşulları çeşitlidir. Bu nedenle sistemin bu koşullara yanıt vermesinde, aynı derecede çeşitliliğe sahip olması gerekmektedir.
- İyi profesyonel uygulama en son araştırma ve teoriler yoluyla bilgilendirilir.
- Belirsizlik ve risk, çocuk koruma çalışmasının özellikleridir. Risk yönetimi, riskleri azaltır fakat ortadan kaldırmaz.
- Çocuk koruma sisteminin başarısının ölçüsü, yerel ve ulusal düzeyde, çocukların etkili yardım alıp almadığıyla ilgilidir.

Türkiye’de çocuk koruma sisteminde birincil kamusal sorumluluk Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na (ASHB) aittir. Bu kapsamda güncel veriler dahilinde 2022 yılına ait kurumsal çocuk hizmetleri aşağıdaki tablolarda yer almaktadır (ASHB, 2022).

Tablo 2. ASHB Kuruluş Tipi, Kuruluş Sayısı ve Bakılan Çocuk Sayısı

Kuruluş Tipi	Kuruluş Sayısı	Bakılan Çocuk Sayısı
Çocuk Evleri Sitesi	113	6.699
Çocuk Evleri	1.187	5.851
İhtisaslaştırılmış Çocuk Evleri Sitesi	65	1.591
Toplam	1.365	14.141

Tablo 3. Çocuğa Yönelik Hizmetler

Çocuğa Yönelik Hizmetler	Sayı
Kuruluş Bakımı Altında Bulunan Çocuk	14.141
Koruma Altına Alınmadan Aile Yanında Destek Verilen Çocuk	154.853
Toplam Evlat Edindirilen Çocuk	18.947

Koruyucu Aile Yanında Bakımı Sağlanan Çocuk	9.011
Koruyucu Aile Sayısı	7.439
Özel Kreş ve Gündüz Bakım Evlerinde Ücretsiz Bakılan Çocuk	2.744

Okul Sosyal Hizmeti ve Çocuğun Korunması

ASHB tarafından sunulan güncel istatistiklerden de anlaşıldığı üzere, Türkiye’de çocuğun korunması meselesi özel önem verilmesi gereken bir konudur. Çocuk korumanın bir sistem olduğu düşünüldüğünde, kuşkusuz tüm sorumluluğu ASHB’ye vermek gerçekçi ve sağlıklı bir yaklaşım olmayacaktır. Özellikle çocuğun aileden sonra en fazla vakit geçirdiği ortam olan okul göz önüne alındığında, Milli Eğitim Bakanlığı’nın ve esasen bir bütün olarak okul ekosisteminin çocuğun korunmasında ASHB ile eşgüdümlü bir biçimde iş birliği içerisinde çalışması gerekmektedir. Her ne kadar ülkemizde aktif bir biçimde uygulanmasa da bu konuda en çok ihtiyaç duyulan alanlardan biri de okul sosyal hizmetidir. Bu kısımda okul sosyal hizmetinin çocuk koruma sistemi içerisindeki rolü ve önemi ele alınmaya çalışılacaktır.

Kapsamlı bir tanımlama yapmak gerekirse (Duman, 2000):

“Okul sosyal hizmeti, öğrencilerin içinde buldukları gelişim dönemini, aile koşullarını esas alarak çocuk ve gençlerin yaşadıkları çeşitli sorunların çözümü, ihtiyaç duyulan hizmetlerden yararlanmaları ve böylece eğitim etkinliklerini başarılı bir şekilde sürdürebilecekleri bir duruma gelmelerini sağlama gibi birçok hizmeti yürütmek üzere okullarda yer alan, sosyal hizmetin mesleki uygulama alanlarından biridir.”

Tanımdan da anlaşıldığı üzere, okul sosyal hizmeti öğrenciyi okul ekosisteminde sistem yaklaşımından hareketle bütüncül bir temelde ele alan bir müdahale alanıdır. Çocuğun korunma gereksinimi, beslenmeden barınmaya, sağlıktan eğitim hakkına değin geniş bir yelpazede ihtiyaçların karşılanmasını içerir. Okul sosyal hizmeti bunu yaparken multidisipliner bir temelde, ekip çalışması anlayışı dahilinde çocuğun çevresi ile birlikte ele alınmasını öne sürmektedir.

Okul çağı çocukları birey, aile, okul, sosyal çevre ve sistem odağında mikrodan makroya pek çok sorunla karşılaşabilmektedir. Mikro odakta içe dönük, dışa dönük ve sosyal, mezzo odakta aile ve okul, makro odakta ise sosyal çevre ve sistem odaklı problemler çocukları ve aileleri etkileyebilmektedir (Aktan, 2018). Gerek gelişimsel güçlükler olsun gerekse çocukların korunmalarını gerektiren durumlar olsun, okul öncesinden lise kademesine değin okullarda sosyal hizmet uzmanlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Şekil 1. Okul Öncesi ve Okula Geçiş Döneminde Risk Altındaki Çocuklarda Gözlenen Sorunlar

Kaynak: Ögel, Tarık ve Eke. (2005): “Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme”

Okul sosyal hizmet uzmanlarının rol ve sorumluluklarını özetlemek gerekirse (Özbesler ve Duyan, 2009):

- Öğrencinin Gereksinimlerini Değerlendirme
- Program Planlama ve Değerlendirme
- Direkt Hizmet Etme
- Savunuculuk
- Konsültasyon / Liyezon
- Koordinasyon ve İş Birliği
- Yönetim / Organizasyon

Çocuğun korunması, yalnızca sorun ortaya çıktığında değil, ihtiyaç duyulan hizmetlerin sunumundan başlayarak koruyucu-önleyici müdahalelerin sunulmasına kadar bir dizi çalışmayı içerir. Özellikle koruma-önleme boyutu, okul sosyal hizmeti açısından ayrı bir öneme sahip olup aynı zamanda sosyal hizmetin ayırıcı yönünü ortaya koyar. BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin öne sürdüğü üzere, çocuklar

yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarına sahiptir. Korunma hakkı esasen yaşama, gelişme ve hatta katılım unsurlarını da içermektedir. Örneğin; çocuğun okulda can güvenliğini ilgilendiren bir konuda tedavi edici bir hizmetin yanı sıra vücut bütünlüğünü korumayı içeren önlemlerin alınması da çocuğun korunması bakımından gereklidir. Benzer şekilde beslenme, barınma, gelişimsel ihtiyaçlar gibi temel gereksinimlerin karşılanması noktasında da çocuğun korunmaya ve gözetilmeye ihtiyacı vardır. Bu hususlar dikkate alındığında, okul sosyal hizmeti çocuğun korunmasında özel bir öneme sahiptir. Dolayısıyla aslında okul sosyal hizmetinin hayata geçirilmesi, aynı zamanda çocuğun eğitim hakkını içeren bir konudur. Bu sebeple eksikliği, çocuğun eğitim hakkının ihlali anlamını da taşımaktadır.

Sonuç Yerine

Türkiye, çocuk nüfus bakımından halen Avrupa'nın en yüksek nüfusa sahip ülkelerinden biri konumundadır. TÜİK (2022) istatistiklerine göre 85 milyonluk nüfusun 22,5 milyonunu çocuklar oluşturmaktadır. Aynı Raporda, ölüm ve ölüm nedeni istatistiklerine göre 2021 yılında 1-17 yaş grubunda en fazla çocuk ölümlerinin dışsal yaralanma ve zehirlenmeler nedeniyle gerçekleştiği belirtilmiştir. Her dört kişiden birinin çocuk olduğu nüfusta, oranın bu denli yüksek oluşu çocuğun korunmasının ne kadar önemli ve hassas bir mesele olduğunu göstermektedir. Elbette çocuğun korunması, yalnızca can güvenliği ile sınırlı bir mesele değildir. Metin içerisinde de değinildiği üzere gelişme, eğitim, sağlık vb. haklar bir bütün olarak çocuğun korunmasını içermektedir. Her ne kadar çocuk korumanın bir sistem olduğu öne sürülse de Türkiye'de bütüncül çocuk politikalarının eksikliği, makro düzeyde sistemselsel bir sorunun varlığına işaret etmektedir. Mevzuat bağlamında 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu önemli bir temel teşkil etmekteyken çocuğun korunmasının tek bir yasal dayanağa sıkıştırılması da bu eksikliğin bir göstergesi kabul edilebilir. Aynı zamanda çocuklara yönelik hizmetlerde bir bütün olarak koordinasyon eksikliğinin varlığı da çocuğun korunmasında sistem yaklaşımının ve bütüncül bakışın yeterince dikkate alınmadığını bize göstermektedir. Bu bağlamda meslekler arası iletişim ve ekip çalışmasının sınırlı yürütülüyor oluşu da Türkiye'deki çocuk koruma sisteminin açıkları arasında sayılabilir.

Çocuğun doğumdan itibaren aileden başlayarak okul ekosisteminde ve sosyal çevrede korunması ve gözetilmesi, sosyal hizmet de dahil olmak üzere birçok disiplinin yetki alanına giren bir konudur. Çocukların okul çağına gelmeleriyle birlikte en çok vakit geçirdikleri ortamlar olan okullar, çocukların beslenmesinden sağlığına ve diğer pek çok gereksinimine kadar birçok hizmeti sunmakla yükümlüdür. Buna karşın bazı durumlarda okullar -bir bütün olarak okul ekosistemi- çocuğun güvenlik gereksinimi de dahil olmak üzere ihmalkar davranabilmektedir. Hatta bazı durumlarda istismar kaynağı bile olabilmektedir. Tüm bu hususlar göz önüne alındığında, dünyada bir asrı aşkın süredir uygulanmakta olan okul sosyal hizmetine ihtiyaç duyulduğu açık bir biçimde görülmektedir. Bu nedenle, çocukların temel gereksinimlerinin karşılanmasından nitelikli bir eğitim sunumuna kadar hayati öneme sahip

okulların, hak temelli yaklaşım dahilinde koruyucu-önleyici politika ve hizmetler sunabilmeleri için okul sosyal hizmetinin ülkemizde en kısa sürede hayata geçirilmesi elzemdir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022). “Kurumsal İstatistikler: 2022 Yıl Sonu Verileri”. Erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/media/131765/kurumsal-istatistik-2022.pdf>
- Aktan. (2018). “Türkiye’de Okul Sosyal Hizmetinin Yapılandırılması: Gereksinimler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri.” Ankara: Gece Kitaplığı.
- Baykara-Acar, Acar ve Berghan. (2018). “Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi: Sorunlar ve Savunu Alanları”. Ankara: Uluslararası Çocuk Merkezi.
- Delaney, Quigley ve Shuteriqi. (2014). “Understanding and applying a systems approach to child protection: A guide for programme staff.” Child Frontiers and Terre des homes.
- Duman. (2000). “Ankara liselerinde çeteye katılma potansiyeli olan öğrenci grupları ve okul sosyal hizmeti.” Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Forbes, Luu, Oswald ve Tutnjevic (2011). “A systems approach to child protection: A World Vision discussion paper.” Monrovia, CA: World Vision International.
- Jones, LaLiberte ve Piescher (2015). “Defining and strengthening child well-being in child protection.” Children and youth services review, 54.
- Munro, E. (2010). “Learning to reduce risk in child protection.” British Journal of Social Work, 40(4), 1135-1151.
- Munro, E. (2011). “The Munro Review of Child Protection: Final Report: A child-centred system.” Erişim adresi: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/175391/Munro-Review.pdf.
- Ögel, Tarık ve Eke. (2005): “Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme.” İstanbul: Yeniden Yayınları.
- Özbesler ve Duyan. (2010). “Okul ortamlarında sosyal hizmet.” Eğitim ve Bilim, 34(154).
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). “Türkiye Çocuk Araştırması, 2022.” Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Cocuk-Arastirmasi-2022-49744>.

ÇOCUK MAHKEMESİ UYGULAMALARINDA OKUL SOSYAL HİZMETİNE DUYULAN İHTİYACIN ÖRNEK VAKA İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Zeynep MUTLU¹

GİRİŞ

Çocuğun birey olarak yaşama hakkı ve değeri yetişkinlere, kurumlara, topluma ve devlete çocuğun korunması ve sağlıklı bir birey olarak yetiştirilmesini sağlamak üzere pek çok görev ve sorumluluklar yüklemektedir. Bu görev ve sorumluluk doğrultusunda çocuğun yüksek yararının ve haklarının korunmasını hedefleyen pek çok politika, uygulama ve hizmet üretilmektedir. Ancak bu hedefe rağmen çocuğun çeşitli risklerden korunarak birey olarak dezavantajlı olma hali önlenememekte ve tam iyilik halini sağlamak güçleşmektedir. Çocuğun çeşitli nedenlere ve risklere bağlı olarak korunamaması sonucunda karşılaşılan durumlardan biri çocuk suçluluğu durumudur. Şüphesiz çocuk suçluluğunun, çocuktan, ailesinden, çocuğun içinde yaşadığı kültürel, sosyal ve ekonomik çevre ile politik faktörlerden oluşan pek çok nedeni ve sonuçları bulunmaktadır. Bu durum ise oldukça detaylı, kapsamlı, çok sistemli ve bütüncül bir çalışmayı zorunlu kılmakta olup bu çalışmanın sınırlılıkları çerçevesinde bunu sağlayabilmek mümkün görülmemektedir.

Türkiye’de suça sürüklenen çocukların yargılanması yetişkinlere özgü düzenlenen Türk Ceza Kanunu esas alınarak yapılmaktadır. Çocuk suçluluğunun önlenmesine yönelik çalışmalar ise Çocuk Koruma Kanunu temel alınarak düzenlenmektedir. Bu kanun, çocuklara özgü uluslararası sözleşmeleri ve çağdaş çocukluk paradigmasını dikkate alarak, suç davranışı yerine çocuğa odaklanmıştır. Ancak uygulamada, Türk Ceza Yasası hükümlerinin ve cezalandırmanın öne çıktığı, bu durumda adli istatistiklere yansıdığı görülmektedir. Oysa hukuksal cezalandırmanın dışında, çocukları özgürlüklerinden yoksun bırakmayı önleyecek alternatif uygulamalar içeren, çocuğun suç davranışında bulunmasına neden olan riskleri gidermeye ve önlemeye yönelik çocuk dostu onarıcı adalet uygulamalarını kapsayan düzenlemelere gerek duyulmaktadır. Diğer yandan çocuk koruma sistemi, dezavantajlı durumda olan tüm çocukların korunması, güçlendirilmesi ve rehabilitasyonuna yönelik hedefler içermektedir.

Bu nedenle bu çalışmada, çeşitli nedenlerle korunamamasına bağlı olarak adalet sistemine suça sürüklenen çocuk tanımlamasıyla gelen bir çocuğun, içinde bulunduğu durum, riskler ve bunların giderilebilmesi için yapılması gerekenler bütüncül bir yaklaşımla incelenmeye çalışılacaktır. Çalışmanın amacı, çocuk koruma sisteminin bir parçası olarak suça sürüklenen bir çocuğun korunması, gereksinimlerinin karşılanması ve suç davranışında bulunmasına neden olan risklerin, adli sosyal hizmet

¹ Sosyal Hizmet Uzmanı. Ankara Adliyesi, Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü.
E-mail: zmutlushu06@gmail.com. ORCID: 0000-0001-6079-5069.

ve okul sosyal hizmeti uygulamalarındaki önleyici ve koruyucu çalışmaların birlikte değerlendirilebilmesidir.

Bu doğrultuda çalışmaya genel bir giriş yapıldıktan sonra çocuk adalet sisteminde suça sürüklenen çocuklar ve mevcut uygulamalar, bu çalışmaya özgü örnek vakanın genel bilgileri, bu vakada okul sosyal hizmeti kapsamında karşılaşılan ihtiyaç ve sorunun nedenleri ile sonuçları, adli sosyal hizmet ve okul sosyal hizmeti kapsamında yapılabilecek çalışmalar ve örnek vaka kapsamında ulaşılan sonuçlar ve öneriler, kısaca değerlendirilecektir.

ÇOCUK ADALET SİSTEMİNDE SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR

Suçta sürüklenen çocuk; tanımı 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda, "kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk" olarak tanımlanmaktadır. (ÇKK m. 3/1). Çocuk suçluluğu olgusunun önlenemeyen bir sonucu olan suça sürüklenen çocuk kavramında, çocuğun adli sisteme dahil olarak hakkında yasal bir işlemin başlatıldığı süreçten bahsedilmektedir.

Çocuk Koruma Kanunu, çocuklara özgü uluslararası sözleşmeleri ve çağdaş çocukluk paradigmasını da dikkate alarak çocuğun suç içeren davranışının yerine çocuğa odaklanmıştır. Bu nedenle aynı zamanda korunma ihtiyacı olduğuna dikkat çekerek, koruyucu ve önleyici tedbirlere de yer vermiştir (Akyüz, 2018, s.47; Akbulut,2013, s.29; Aydın, s.87, 2009). Ayrıca 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 31.maddesine göre 12 yaş altı çocukların herhangi bir ceza sorumluluğu bulunmamaktadır. Aynı Kanuna göre ceza sorumluluğu yaşı 12'den başlamakta, 18 yaşla tamamlanmakta, ceza sorumluluğu açısından ise yaşlar, 12-15 ve 15-18 yaş gruplarına ayrılmaktadır (Akyüz,2000, s.24; Yalvaç, 2005, s.43). Bu açıdan bakıldığında ülkemizde çocuk yargılama ve ceza yaşı 12'den başlamaktadır ve bu yaş grubu için aynı kanunumuza göre farklı güvenlik tedbirleri uygulanabilmektedir.

Suçta sürüklenen çocuklara yönelik yapılacak adli işlemlerde 12 ve 18 yaş aralığındaki çocuklar açısından ceza sorumluluğunun belirlenmesi kavramı öne çıkmaktadır. Bu kavramın açıklanabilmesinde "suçun anlam ve hukuki sonuçlarını kavrama" ile "davranışlarını yönlendirme yeteneği" tanımlamaları, çok önemli iki temel ölçüttür (Fendoğlu, 2014, s.27; UNICEF, 2010, s.186). Ancak her iki ölçütü bir arada değerlendirmek ve suça sürüklenen çocuk hakkında uygulanacak kararı verme yetkisi, sadece yargılamanın yapıldığı mahkeme hakimindedir (ÇKK, 20.Md).

Mahkeme Hakimi bu konudaki yetkisini kullanırken 12 ve 15 yaş arasındaki çocuklar için "ÇKK'nın 35/1 maddesi ve Çocuk Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmeliğin 20/1-7. Maddeleri gereği" içinde buldukları "mevcut koşullar, bireysel, ailesel ve çevresel etkiler, sosyal, kültürel, toplumsal ve ekonomik koşullar ve biyopsikososyal durum ile eğitim

durumlarının" tamamını "adli tıp raporları veya sosyal inceleme raporları" aracılığıyla tespit edilmesini ve kararlarını bu değerlendirmelerden sonra verilmesini sağlamaktadır (UNICEF, 2007,s.14).

Mahkemece yapılan yargılama sonucunda suça sürüklenen çocuklar için koruyucu ve destekleyici tedbire karar verilmesi halinde "danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma tedbirleri" verilebilmektedir (ÇKK, 5.md.).

Adalet Bakanlığı'nın, her yıl yayınladığı Adalet İstatistiklerine göre suça sürüklenen çocuk olarak hakkında dava açılan ve çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemelerinde davası olan çocuk sayısı 2020 yılında 114.000 çocuk, 2021 yılında 133.000 çocuk iken 2022 yılında ise 282.460 çocuk olup devam eden dosya sayısı ise 741.905'tir. Oysa çocuk adalet sisteminin temel amacı herhangi bir sebepten dolayı adli sistem içine gelmiş bir çocuğun; gelişim özellikleri dikkate alınarak, adli sistemin getirdiği olumsuz ve yıpratıcı süreçlerin etkisini en aza indirmek, her aşamada çocuğun yüksek yararını gözetmek, yetişkinlerden ayrı olarak özel bir yargılama usullerine tabi tutmak kısacası çocuklara özgü bir statü oluşturarak çocuğu ve toplumu korumaktır.

VAKANIN GENEL BİLGİLERİ

Çocuk Mahkemesinde hakkında "gasp ve hırsızlık" iddiasıyla yargılaması yapılan Yılmaz, 15 yaşında ve lise 10.sınıf öğrencisidir. Anne ve babası 3 yıl önce boşanmış olup Yılmaz'ın velayeti babasındadır. Annesi 32 yaşındadır, kendi kök ailesi ile yaşamakta ve aşçılık yapmaktadır. Babası 37 yaşındadır. Elektrik malzemeleri satan dükkanını, pandemi nedeniyle işlerinin kötü gitmesi sonrasında kapatmıştır ve şu an düzenli bir işte çalışmamaktadır.

Yılmaz, yaşıtı olan bir arkadaşıyla birlikte okul çıkışı, okulun çevresindeki parkta oturan, aynı okulda okudukları yaşıtları iki gençle kavga edip onların telefonlarını ve paralarını aldıkları gerekçesiyle hakkında dava açılmıştır ve yargılaması Çocuk Mahkemesinde devam etmektedir. Mahkeme tarafından suça sürüklenme nedenleri, içinde bulunduğu riskler ve bu risklerin giderilmesi amacıyla değerlendirme yapılması doğrultusunda hakkında sosyal inceleme raporu talep edilmiştir. Bilgi sistemi incelendiğinde bu davasından başka herhangi bir davasının veya kovuşturma sürecinin olmadığı ve hakkında daha önce sosyal inceleme yapılmadığı görülmüştür. Bu doğrultuda Yılmaz, annesi, babası, sınıf rehber öğretmeni ve okul rehberlik servisi ile görüşmeler yapılmıştır.

Yılmaz, babası ile sürekli kavga ettiklerini, her yaptığının babasını rahatsız ettiğini, sürekli olarak eleştirip yargılayıp kızdığını, kavgalarına dayanamayıp iki gün evde kalsa üçüncü gün gidip parkta yattığını, bir keresinde bir hafta boyunca geceleri parkta kaldığını, gündüzleri de dolaşıp zaman geçirdiğini, babasının kendisini hiç merak etmediğini ve aramadığını, 8. Akşam devriye gezen bir polis aracının kendisini uyarması nedeniyle eve gitmek zorunda kaldığını, babasının hiçbir şey sormadığını anlatmıştır. Babasının, bazı geceler eve arkadaşları ile geldiğini kendisinden yemek hazırlamasını

istediğini, yapamaz ise çok kızdığını ve dövdüğünü, bunun çok sık olmadığını, bazen de gece yarısı içki alması için dışarıya gönderdiğini, mahalle marketinin kendilerini tanıdığından içki verdiğini belirtmiştir. Babasının çok sarhoş olduğu birkaç zamanda, kendisinin de bu içkilerden içtiğini ancak babasının fark edip kendisini dövdüğünü, böyle zamanlarda evden çıktığını, evde kalmaktansa parkta ya da yan apartmanın depo bölümünde kalmayı tercih ettiğini paylaşmıştır. Ayrıca annesinin ailesinin, kendisini sürekli olarak babasına benzetip eleştirmelerinden ve annesinin onu korumamasından dolayı onunla kalamadığını ve ona hiçbir şey anlatmadığını, Babası ile yalnız yaşadıkları, annenin sadece çocuklardan birinin sorumluluğunu üstelenmeyi kabul ettiği, evlerinin bir kaç sokak ötesinde babaannesinin yaşadığını, yaşlı olduğundan zorlukla yürüdüğünü, bazı zamanlar da, evden çıkıp onun yanında kaldığını, kendisine kötü davrandığını bilen babaannesinin, bu durumu babasına söylemediğini, babasının içki içmesine kızdığından kendileriyle yaşamadığını aktarmıştır.

Hakkında dava açılmasına neden olan olayda ise bir arkadaşı ile okuldan çıktıklarını, birlikte sohbet etmek için yakındaki parka gittiklerinde, aynı okuldan olan diğer iki çocuğun orada olduğunu, bu çocukların kendilerini parkta istemeyip kovduklarını, dalga geçtiklerini, küfür ve alay ettiklerini, kendilerinin de dayanamayıp onlarla kavga ettiklerini, yaptıklarından dolayı öç almak için telefonlarını ve paralarını aldıklarını çünkü bu iki arkadaşının da okulda kendisiyle sürekli dalga geçip sinirlendirdiğini aktarmıştır.

Okul Sosyal Hizmeti Kapsamındaki Sorunlar

Okul, öğretmen ve arkadaşlarıyla ilişkilerini değerlendirilmesi istendiğinde, arkadaşlarıyla hiç anlaşamadıklarını, babasıyla ve kendisiyle alay ettiklerini, kıyafetlerinin temiz olmadığını ve koktuğunu söyleyip dalga geçtiklerini, kendisine sataşmadıkları sürece hiçbir şekilde kavga etmediğini ancak bazen dayanamadığını, tüm kavgalarını hep arkadaşlarının başlattığını, kendisine ağır sözlerde ve hakaretlerde bulunup kızdırdıklarını aktarmıştır. Dayanamayıp kavga ettiğinde ise kendi suçlarını ve yaptıklarını söylemediklerini, öğretmenlerinin de kendisini suçlu bulduklarını ve kızdıklarını, derslerinin iyi olmadığını, devamsızlığının sınırdaki olduğunu, kollarında bulunan kesik izlerinin okulda karıştığı kavgalar veya babasının dövdüğü zamanlardan olduğunu, geleceğe yönelik hiçbir beklenti veya hayalinin olmadığını anlatmıştır.

Okulun rehberlik servisi ve sınıf rehber öğretmeniyle görüşüldüğünde, Yılmaz'ın babasından gördüğü şiddet, babasıyla ilişkileri, buna bağlı olarak evden kaçma davranışı, sokakta kalma durumu ve annesiyle ilişkilerinin niteliği hakkında haberdar olunmadığı, gasp ve hırsızlık nedeniyle hakkında açılan davadan ise haberdar olduğu görülmüştür. Arkadaşları ve akranlarıyla yaşanan çatışma ve anlaşmazlık durumlarının ise Yılmaz'dan kaynaklı olduğuna inanıldığı, davranışlarının kök sebeplerinin farkında olmadıkları, dışlanmaya veya davranışlarının nedenlerini anlamaya ve gidermeye yönelik çözümler

üretilemediği ve içinde bulunduğu psikososyal ve gelişimsel risklerin yeterince fark edilemediği anlaşılmıştır.

Okul Sosyal Hizmetine Yönelik Çalışmalar

Bu vaka Yılmaz'ın, suça sürüklenme nedenlerinin ve içinde bulunduğu risklerin tespit edilerek suç davranışının önlenmesine yönelik önerilerin değerlendirilmesi ve bu doğrultuda sosyal inceleme raporu hazırlanması amacıyla ilgili uzmana gönderilmiştir. Yılmaz'ın, suça sürükleyen nedenleri, koşulları ve sistemleri bir bütün olarak anlamayı sağlayan eko sistem bakış açısı, (Payne, 2020, böl.7; Teater, 2015, böl.2) içinde bulunduğu riskleri mikro, mezo ve makro boyutlarda fark edilmesini, anlaşılmasını ve risklerin tespit edilerek bunların giderilmesine yönelik program, uygulama, müdahale ve politikaların planlanmasını ve gerçekleştirilmesini sağlar (Kolivoski, Goodkind ve Shook, 2017). Bu doğrultuda, Yılmaz'ın mikro düzeyde kendisinden ve aile sisteminden kaynaklı nedenler kadar mezo düzeydeki okul, akran grubu, arkadaşlıkları, öğretmenleri ve sosyal çevrenin özellikleri, yapısı ve boş zamanlarını kapsayan faktörlerin sağlıklı olarak incelenmesi de önem taşımaktadır (Koliyoski ve diğerleri, 2017). Bu doğrultuda, adli sosyal hizmet uygulamaları doğrultusunda ilgili Mahkemeye suça sürüklenmesine neden olan durumlar ve riskler, maruz kaldığı şiddetin tespiti, önlenmesi ile velayete özgü öneriler Mahkemeye iletilmiştir.

Yılmaz'ın, baba tarafından maruz kaldığı şiddet, babanın ve annenin ebeveyn olarak Yılmaz'a yönelik bakım, gözetim ve koruma sorumluluklarını ve görevlerini ihmal etmeleri, baba ile ilişkisi nedeniyle evden kaçma, sokakta kalma, okulda arkadaşlarıyla, akranlarıyla ve öğretmenleriyle yaşadığı sorunlar, dışlanma ve dışlanma nedeniyle arkadaşlarına yansıttığı zarar verici davranışlar, sağlıklı gelişimine zarar veren risk unsurlarıdır. Bu nedenle annesi ve öğretmenleriyle görüşmeler yapılarak, durum hakkında bilgilendirmiş ve sürece dahil edilmişlerdir. Ayrıca bu riskler nedeniyle 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 4. ve 5. maddeleri gereği izlem sürecinin başlatılması, öfke kontrolü ve psikolojik desteğin düzenli olarak sağlanması, risk ve suç içeren davranışlarını fark etmesi ve güçlendirilmesi amacıyla hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlerden olan danışmanlık tedbiri ve sağlık tedbiri önerilmiştir.

Babasıyla ilgili olarak aktardığı şiddet ve ihmal öyküsü nedeniyle Cumhuriyet Savcılığına bildirimde bulunularak soruşturma sürecinin başlaması sağlanmıştır. Ayrıca babanın velayete özgü görev ve sorumluluklarını ihmal ettiği anlaşıldığından velayetin değiştirilmesinin veya kaldırılmasının yeniden değerlendirilmesi çocuk mahkemesi tarafından aile mahkemesine ihbarda bulunulması sağlanmıştır.

Bu çalışmanın odağı, okul sosyal hizmeti uygulamaları olduğundan, bu konuya özgü olarak ise sınıf rehber öğretmeni ve okul rehberlik servisi ile görüşülerek, Yılmaz'ın mevcut koşulları, içinde bulunduğu koşullar, aile yapısındaki ve bakım verenlerindeki sorunlar, babasının şiddetine ve ihmeline

maruz kalma durumuna yönelik bilgi paylaşımında bulunulmuştur. Bu koşullara bağlı olarak sınıf içi ve arkadaşlarıyla yaşanan sorunları, akranları arasındaki zorbalık ve şiddet içeren dışa dönük ve öfke içeren davranış problemleri ile yalnızlık ve değersizlik duygusuna bağlı olarak gelişen içe dönük davranış problemleri, birlikte değerlendirilerek uygun müdahale programlarının geliştirilmesi için okulun rehberlik servisiyle iletişim kurulmuştur.

Okul rehberlik servisi ile birlikte okul sosyal hizmeti çalışmaları doğrultusunda, Yılmaz'a öfke kontrolü ve denetimi, öfke ve engellenmiş duygularla başa çıkma ile duygu yönetimi, çatışma ve problem çözme becerilerinin artırılması konularında planlar oluşturularak uygulanmaya başlanmıştır.

Annenin, psikososyal müdahaleye olumlu katkı vermesi ve desteklemesini sağlamak üzere sürece dahil edilmiştir.

Sınıf rehber öğretmeni, okul rehberlik servisi ve okul idaresiyle, Yılmaz'ın ve arkadaşlarının şiddet ve akran zorbalığını konusunda korunmalarını sağlamak amacıyla öfke ve saldırganlık içeren davranışlardan koruma biçimleri, ayrımcılık, ötekileştirme ve akran zorbalığı konusunda sınıf içi grup çalışmaları ve yaş grupları dikkate alınarak okul düzeyinde 3 ayrı bilgilendirme ve farkındalık çalışması yapılmıştır.

Mahkemece uygun görülen “danışmanlık tedbirini”, devam etmekte olduğu okulun rehberlik servisi uygulamamıştır. Sağlık tedbiri ise Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Birimi uygulamıştır.

Okul rehberlik servisi ve Ergen Ruh Sağlığı biriminin çalışmaları, şiddet ihbarı nedeniyle savcılığa bağlı soruşturma süreci ile velayetin yeniden değerlendirilmesine yönelik aile mahkemesinde süreçler yakından takip edilerek, gereken aşamalarda mesleki veya Çocuk Mahkemesinin müdahalesini gerektiren yeni durumlar, destek ve iş birlikleri sağlanmıştır.

Adli Sosyal Hizmet ve Okul Sosyal Hizmeti Kapsamında Elde Edilen Sonuçlar ve Öneriler

Sonuçlar:

Multidisipliner ve interdisipliner çalışma sayesinde Yılmaz açısından sağlıklı, destekleyici, güçlendirici ve koruyucu sonuçlara ulaşılmıştır. Sosyal hizmet uzmanının vaka yöneticiliği, Hacettepe Üniversitesi Ergen Ruh Sağlığı Birimi ve okul rehberlik servisi iş birliğinde yapılan ortak ve birbirini destekleyen çalışmalar ve ilgili Çocuk Mahkemesinin takibi sonucunda, Yılmaz'ın duygu durumunda ve arkadaşlarıyla ilişkilerinde ilerleme sağlanarak, okulda arkadaşlarına yönelik öfke ve saldırganlık içeren davranışlarının ve arkadaşları tarafından maruz kaldığı dışlanmanın son bulduğu görülmüştür.

Aile sisteminde, babasının şiddetine maruz kalması nedeniyle Cumhuriyet Başsavcılığınca yapılan soruşturma sonrasında, babasına dava açılmış ve oğluna uyguladığı şiddet nedeniyle ceza almıştır. Bu

durum Yılmaz'ın şiddet nedeniyle gördüğü zararların giderilmesine, okul sistemi tarafından desteklenmesine, şiddet davranışının hukuku, psikolojik ve sosyal sonuçlarını algılamasına katkı sağlamıştır.

Aile Mahkemesince yapılan inceleme ve araştırma sonucunda babanın, velayetin görev ve sorumluluklarını yerine getirmemesi, ihmal etmesi, annenin mevcut koşullarının velayetin görev ve sorumluluklarını yerine getirmesine uygun olmadığı ve korunma gereksiniminde olduğu tespiti edilmiştir. Bu nedenle uzmanın hazırladığı rapor doğrultusunda hem anneden hem de babadan velayet kaldırılarak, koruma altına alınmış ve Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı'nın alternatif bakım hizmetlerinden olan Koruyucu Aile Hizmetinden faydalandırılmıştır.

İçinde bulunduğu riskler nedeniyle suça sürüklendiğinin tespit edilmesi nedeniyle ilgili Çocuk Mahkemesi'nce yasal yaptırımlar yerine daha önce hakkında verilen koruyucu ve önleyici tedbir kararlarından "Danışmanlık Tedbiri ve Sağlık Tedbirinin" devam etmesine karar verilmiştir.

Öneriler:

Çocuk mahkemeleri ve çocuk ağır ceza mahkemelerinde karşılaşılan çocuğun bireysel özellikleri, gelişimsel ihtiyaçları, çocuğun özel gereksinimleri, aile sisteminin yapısı ve dinamiği, ihmal ve istismar, şiddet ve kötü muamele biçimleri, madde kullanımı, akran şiddeti ve zorbalığı, madde kullanımı, içinde bulunulan sosyal, kültürel ve ekonomik çevre, hizmetlere ve sosyal kaynaklara erişim, sosyal sorunlar, çocuğun yoksunlukları veya yoksulluğu gibi faktörler çocuğun suça sürüklenmesine neden olan risklerdir. Okul sosyal hizmeti, bir çocuğun, bu riskler içinde olması durumunda, bu durumu hızlı bir şekilde tespit edilebilecek ve çocuk koruma sistemini harekete geçirebilecek önemli ve çocuk dostu bir sosyal hizmet uygulamasıdır. Diğer yandan adli sistemde karşılaşılan tüm bu sorunlar ve gereksinimlerin giderilmesinde okul sosyal hizmeti uygulamalarına ve bu doğrultuda adli sosyal hizmet ile okul sosyal hizmetinin birlikte hareket etmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Çocuk adalet sisteminin ve adli sosyal hizmet uygulamalarının amaç ve hedefleri, okul sosyal hizmeti uygulamalarında yer alan, çocuğu güçlendiren, kapasitesini ve gelişimini destekleyen, içinde bulunduğu riskleri tespit eden, önlemeye ve korumaya odaklanan, savunma, danışma, bilgilendirme, eğitime, iş birliği, planlama, sevk etme, yönlendirme, izleme, yeniden değerlendirme ve arabuluculuk içeren uygulama ve müdahaleleri ile birebir örtüşmektedir. Bu açıdan bakıldığında, okul sosyal hizmet sisteminin koruyucu ve önleyici uygulamalarının sağlanmasının, çocukların korunma gereksinimlerinin karşılanmasına ve suça sürüklenme nedenlerinin azalmasına katkı vereceğinden bahsetmek mümkündür.

Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'de uygulama açısından oldukça geç kalınan ve çocuk koruma sistemi açısından oldukça önem taşıyan okul sosyal hizmet uygulamalarına bir an önce başlanması zorunludur.

KAYNAKÇA

- Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri,2022. Erişim tarihi, 06.01.2024
<https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi>
- Akbulut, B. (2013). Ceza Mevzuatında Çocuk Ve Çocukların Yakalanması Gözaltına Alınması. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Araştırmaları Dergisi*. Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan, 19(2): 541-586.
- Akyüz, E. (2000). *Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*. İnsan Hakları Eğitimi Dizisi. Milli Eğitim Bakanlığı Yayını.
- Akyüz, E. (2018). *Çocuk Hukuku. Çocukların Hakları Ve Korunması*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aydın, M. (2009). Kanunla İhtilaf Halindeki Çocuklar: Sorunların Çözümünde Çok Disiplinli İşbirliği Ve İyi Uygulama Örnekleri. Ş. Uludağ, C. Doğutaş, O. Dolu, H. Büker (Ed.). *Risk Altında ve Korunması Gereken Çocuklar: 1* Polis Akademisi Yayınları.
- Çocuk Koruma Kanunu (5395 sayılı, kabul tarihi, 03.07.2005). Erişim Tarihi: 04.01.2024
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5395.pdf>
- Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (Kabul tarihi, 26 Aralık 2006) Erişim Tarihi: 04.01.2024
<https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=10885&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5>
- Türk Ceza Kanunu (5237 Kabul tarihi, 26.9.2004) Erişim Tarihi:04.01.2024.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf>
- Fendoğlu, H. (2014) *Çocuk Hakları Hukuku*. Yetkin Yayınları.
- Kolivoski, K. M., Goodkind, S. and Shook, J. J. (2017). Social Justice for Crossover Youth: The Intersection of the Child Welfare and Juvenile Justice Systems. *Social Work*, (), 1–9. doi: 10.1093/sw/swx034
- Payne, M. (2020) Modern Sosyal Hizmet Kuramı. K. Karataş, A. Aktaş, B. Uslu ve M. Başçılar (Çev. Ed.) Nika Yayınları. (Orijinal basım,2014)
- Teater, B (2015). Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri Uygulama İçin Bir Giriş (Karatay, A, Çev.Ed.). Nika Yayınevi (Orjinal basım 2014).
- UNICEF (2007). *Mukayeseli Hukuk Açısından Ceza Sorumluluğu Yaşı ve Alternatif Yaptırımlar*. Önce Çocuklar Projesi. UNICEF Türkiye Yayınları.
- UNICEF, (2010). *Ceza Sorumluluğunun Değerlendirilmesi Rehberi*. Önce Çocuklar Projesi. UNICEF Türkiye Yayınları.
- Yalvaç, G (2005). Türk Ceza Kanunu. Adalet Yayınevi.

TÜRKİYE'DE OKUL SOSYAL HİZMETİNİN ÖNEMİ: RİSK ALTINDAKİ ÇOCUK VE GENÇLERLE ÇALIŞMAK

Süleyman KAÇMAZ¹

Bir sosyal hizmet uzmanı olarak mesleki yaşamımın son on beş yılını, ceza infaz sistemi içinde geçirdim. Bu süre zarfında, 13 ile 18 yaş aralığındaki gençlerle çalışma fırsatı buldum ve bu deneyim, benim için oldukça derinlikli ve aydınlatıcı oldu. Gözlemlerim, çocuk ve gençlerin karşı karşıya olduğu zorlu mücadeleleri ve sosyal hizmetin bu mücadelelerle başa çıkmada oynayabileceği rolü anlamama yardımcı oldu. Okul çağında olmalarına karşın, madde kullanımından kendine zarar verme ve şiddet davranışlarına, evden kaçmaktan suç işlemeye kadar uzanan geniş bir yelpazede risk faktörleriyle dolu bu genç yaşamlar, Türkiye'nin okul sosyal hizmetine olan ihtiyacını net bir şekilde ortaya koyuyor. Bu deneme, bana öğrettiklerini, toplumumuzun bu gençler için nasıl daha iyi bir destek ve yönlendirme sağlayabileceğini ve bu sürecin hem bireyler hem de toplum için nasıl dönüştürücü olabileceğini aktarmaya çalışacak.

“Hocam bu çalışmalar okulda yapılırsa daha iyi olmaz mı?”

2007 yılında, bir çocuk cezaevinde sosyal hizmet uzmanı olarak görev yaparken kısaca 'Ardıç' adını verdiğimiz “Tutuklu ve Hükümlü Ergenler İçin Psikososyal Destek Programı” kapsamında bireysel ve grup düzeyinde müdahale çalışmalarını yürütüyorduk. Bu programın içerisinde grup çalışması olarak oluşturulan bir “Öfke Kontrol Modülü” bulunuyordu. Çalışmaya katılan çocuklar, infaz ve koruma memurlarının yardımıyla odalarından alınıp, grup çalışmasının gerçekleştiği alana getiriliyordu. Ne var ki, bu memurların önemli bir kısmı eğitim ve iyileştirme çalışmalarının faydasız olduğunu düşünüyordu. Memurların bu çalışmalara tanık olmalarının direnci azaltarak farkındalıklarını artıracaklarını düşündüğüm için sorumlu infaz koruma baş memuruna her oturuma çocukların farklı memurlar tarafından getirilmesini talep ettim. O da mümkün olduğunca farklı memurların yardımı ile çocukların getirilmesini sağlıyordu.

Bir gün yine baş memurdan, uzun yıllardır ceza infaz kurumunda çalışan ve oldukça dirençli bir memur olan Kadir Bey'in, çocukları getirmesini rica ettim. O gün, Kadir Bey, çalışmaya katılan çocukları odalarından toplamış ve suratı asık bir şekilde yanıma geldi. "Hocam, grup çalışması sırasında burada beklemek zorunda mıyım? Başka bir yerde bekleyebilir miyim?" diye sordu. O dönemde özel bir grup çalışması odamız olmadığı için, oturumları çok amaçlı salonun sahne bölümüne, daire şeklinde yerleştirdiğimiz sandalyeler ile gerçekleştiriyorduk. "Tabii," dedim, "Yanımızda durmak zorunda

¹ Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Sosyal Hizmet Uzmanı

değilsiniz, ama salondan ayrılmayın lütfen. Bir köşesine oturabilirsiniz." O da salonun en uzak noktasına giderek orada oturmayı tercih etti.

Biz çocuklarla oturuma başladık. Programın 6. oturumundaydık ve "öfkeyi kontrol altına almak" konusunu işliyorduk. Çocukların çalışmaya katılımı oldukça yüksekti ve etkileşimli bir oturumdu. Oturum sırasında, ara sıra salonun köşesinde bulunan Kadir Bey'e bakıyordum; oturum ilerledikçe Kadir Bey'in, salondaki banklar arasında aşama aşama ilerleyerek bize doğru yaklaştığını fark ettim; çünkü aramızdaki diyaloglar ilgisini çekiyordu ve ne konuştuğumuzu anlamaya çalışıyordu. Oturumun ilerleyen dakikalarında, artık grubun hemen arkasındaki bankta oturmuş ilgiyle bizi dinliyordu. Sonunda, dayanamayıp gruba yöneltilen bir soruya cevap verdi. Kapalı bir grup çalışması olduğu için hızlıca bir tepki vererek durumu toparlamaya çalıştım. "*Arkadaşlar, bu sizin için düzenlenmiş bir grup çalışması ama anladığım kadarıyla Kadir Bey de katılmak istiyor,*" dedim. Çocuklar, "*Tabii Hocam, onu da dinlemek isteriz,*" dediler. Kadir Bey, oturumla ilgili bazı düşüncelerini gruba paylaştı. Çocuklar da çok olumlu tepkiler verdiler. Ona teşekkür ederek oturum sonunda kısa bir değerlendirme yaptım ve oturumu tamamladık.

Oturum bitiminde Kadir Bey, çocukları odalarına götürmek üzereyken, onlara dönerek "*Çocuklar salonun giriş kapısına gidip beni orada bekleyin, Hocamla biraz konuşmak istiyorum,*" dedi. Çocuklar yanımızdan ayrıldıktan sonra, "*Evet Kadir Bey, sizi dinliyorum,*" dedim. "*Hocam biliyorsunuz ben bu çalışmalara pek inanmayan biriyim. Açıkçası cezaevinde çocukların değişebileceğine pek inanmıyorum. Ama bir saattir sizi ve çocukları dinliyorum ve şaşkınlık içerisindeyim. Çocukların kendilerini böyle ifade edebildiklerini bilmiyordum. Konu çok ilgi çekici ve çocukların üzerinde etkisi büyük. Bu çalışmalar çocuklar henüz suç işlemeyen okulda yapılırsa daha iyi olmaz mı?"* diye sordu. "*Haklısınız,*" dedim, "*Okullarda bu tür çalışmalar yapılması çok önemli. Ama ceza infaz kurumunda, onları buraya getiren risklerle de çalışmamız önemli. Burada yaptığımız işe değer verirsek etki de yaratabiliriz. Hepimizin buna katkı vermesi gerekiyor."* O günden sonra Kadir Bey, değişime karşı daha istekliydi. Ancak çok önemli bir noktayı da vurgulamıştı: Okullarda yapılacak çok şey vardı...

Risk Altındaki Çocuk Olmak!

Çocuk ve ergenlerin risk altında olması, genellikle tek bir etkenin sonucu değildir, fakat çok katmanlı ve dinamik bir sürecin ürünüdür. Örneğin, olumsuz koşullar altında yaşayan ailelerin durumu ele alındığında, bu koşulların sadece çocukları değil, ebeveynleri de bireysel olarak etkilediği göz ardı edilemez. Bu durum, ailenin her üyesinin yaşadığı stres ve zorlukların, birbirleriyle etkileşim içinde olduğunu ve bu etkileşimin dinamik bir doğaya sahip olduğunu gösterir. Dolayısıyla, çocuk ve ergenlerin karşılaştığı riskler, sabit veya izole edilebilir unsurlar olarak değil, sürekli değişim ve gelişim gösteren, birbiriyle bağlantılı faktörler olarak değerlendirilmelidir. Bu etkileşim, çocukların ve gençlerin refahını anlamak ve onlara etkin destek sağlamak için dikkate alınması gereken temel bir unsurdur.

Risk, bir çocuğun veya gencin sosyal ve psikolojik gelişimini olumsuz etkileyebilecek etkenlerin toplamını ifade eder. Bu etkenler, genç bireylerin iyilik hallerini tehdit eden ve onların sorumlu, yetişkin bireyler olarak potansiyellerini sınırlayan riskli davranışlar şeklinde kendini gösterebilir. Bu riskli davranışlar, çocukların ve gençlerin sağlıklı gelişimlerini engelleyebilir, sosyal uyumlarını bozabilir ve genel refahlarını olumsuz yönde etkileyebilir. Bu tür davranışlar, genellikle gençlerin karşılaştığı zorluklara ve stres faktörlerine bir tepki olarak ortaya çıkar ve gençlerin gelecekte sağlıklı ve sorumlu yetişkinler olma yolundaki gelişimlerini ciddi şekilde sınırlayabilir. Bu sebeple, risk ve riskli davranışların tanımlanması ve anlaşılması, gençlerin sağlıklı bir şekilde büyümelerini ve gelişmelerini desteklemek için kritik öneme sahiptir.

Risk faktörleri arasında, okuldan kaçmanın yaşam tarzı haline geldiği çocuklar, sigara, alkol ve madde kullanımı, evden kaçma, şiddete eğilim gösterme, suç işleme ya da bu eğilimi taşıma, kendine zarar verme ve sokakta çalışma gibi davranışlar bulunmaktadır.

Bir Neden ve Sonuç Olarak Madde Kullanımı

Çocuk ve gençlerin hayatlarında sigara, alkol ve diğer maddelerin kullanımı ciddi bir risk kaynağıdır. Bu maddelerin kullanımı, gençlerin sağlığını, akademik performansını ve sosyal ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilir. Özellikle gelişim çağındaki gençler için, madde kullanımı beyin gelişimi üzerinde kalıcı zararlara neden olabilir, bağımlılık gibi uzun vadeli sağlık sorunlarına yol açabilir ve riskli davranışlara itebilir. Akademik açıdan bakıldığında, madde kullanımı dikkat eksikliği, öğrenme güçlükleri ve okul devamsızlığı gibi sorunlara neden olabilir. Sosyal olarak ise, bu alışkanlıklar gençlerin akranlarıyla sağlıklı ilişkiler kurmasını engelleyebilir ve izolasyona yol açabilir. Ayrıca suç davranışı açısından baktığımızda çocukların madde etkisi altındayken suç işledikleri çoğu zamanda maddeye ulaşmak amacıyla gelir elde etmek için suç işleyebildikleri görülmektedir. Bu açıdan madde ve suç arasında organik bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz.

Okul ortamında madde kullanımını erken aşamada tespit etmek ve bu konuda müdahalede bulunmak, bu tür olumsuz sonuçların önlenmesinde hayati öneme sahiptir. Sosyal hizmet uzmanları, öğrencilerin davranışlarındaki değişimleri gözlemleyerek risk altındaki gençleri belirleyebilir. Erken müdahale, madde kullanımının daha ciddi sorunlara dönüşmesini engelleyebilir ve gençlere sağlıklı yaşam becerilerini kazandırmada yardımcı olabilir.

Okulda görevlendirilecek sosyal hizmet uzmanları, öğrencilerle birebir görüşmeler yaparak ve onların güvenini kazanarak, madde kullanımının altında yatan sebepleri anlamaya çalışır. Ayrıca, ailelerle işbirliği yaparak, çocuklarının madde kullanımını önleme veya var olan kullanımı tedavi etme konusunda onlara rehberlik edebilirler. Okul içinde düzenlenen bilinçlendirme programları, öğrencileri madde kullanımının riskleri konusunda eğitir ve sağlıklı kararlar almaları için onları teşvik eder.

Evden Kaçma: Gel ve Beni Bul

Evden kaçma davranışları, gençlerin yaşamında ciddi ve uzun vadeli etkiler yaratabilen karmaşık bir sorundur. Bu davranışların altında yatan sebepler arasında aile içi şiddet, ihmal, anlaşmazlıklar veya duygusal desteğin eksikliği gibi faktörler bulunabilir. Evden kaçan gençler, güvensiz ve istikrarsız ortamlarda yaşamak zorunda kalabilir ve bu da onların eğitimlerini, sağlıklarını ve genel refahlarını olumsuz yönde etkileyebilir. Uzun vadede, bu çocuklarda ve gençlerde akademik başarısızlık, madde bağımlılığı ve suç işleme gibi riskler artabilir.

Okul ortamı, evden kaçma davranışlarına eğilimli çocuklar gençler için bir sığınak ve destek kaynağı olarak önemli bir rol oynayabilir. Okullar, güvenli ve destekleyici bir ortam sağlayarak onlara düzenli ve stabil bir günlük rutin sunabilir. Okul sosyal hizmetinin uygulandığı ülkelere baktığımızda öğretmenler ve okul sosyal hizmet uzmanları, gençlerin yaşadıkları zorlukları anlamak ve uygun müdahalelerde bulunmak için kritik bir rol oynarlar. Bu profesyoneller, çocukların ve gençlerin ihtiyaçlarını tespit edebilir, onlara bireysel danışmanlık ve rehberlik sağlayabilir ve gerekirse aileleriyle ve diğer sosyal hizmet kurum ve kuruluşlar ile işbirliği yapabilirler.

Okullar, ayrıca öğrencilere sosyal ve duygusal beceriler kazandıracak programlar sunarak onların yaşadıkları zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olabilir. Bu tür programlar, çocukların ve gençlerin özsaygılarını geliştirebilir, sosyal ilişkilerini güçlendirebilir ve onlara kriz anlarında başvurabilecekleri sağlıklı başa çıkma stratejileri öğretebilir. Böylece, okul ortamı evden kaçma davranışlarına eğilimli çocuklar ve gençler için sadece eğitim alanı olmakla kalmaz, aynı zamanda onların sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını karşılayan bir destek ağına dönüşebilir.

Şiddet İçeren Davranışlar

Fiziksel şiddet eğilimleri çocuk ve gençlerin yaşamlarında derin ve uzun süreli etkilere sahip olabilir ve bu davranışların kökeni çeşitli faktörlere dayanabilir. Bu faktörler arasında aile içi şiddet, akran baskısı, duygusal veya psikolojik travmalar ve sosyoekonomik zorluklar sayılabilir. Fiziksel şiddet eğilimi gösteren gençler, genellikle sosyal izolasyon, akademik başarısızlık ve yasal sorunlarla karşı karşıya kalabilirler. Ayrıca, bu davranışlar gençlerin gelecekteki ilişkilerini ve çalışma yaşamlarını olumsuz etkileyebilir ve şiddetin bir döngüsünü oluşturabilir.

Okulların şiddeti önleme ve çatışma çözümünde oynayabileceği rol çok yönlüdür. Okullar, öğrencilere şiddetsiz iletişim, empati kurma ve çatışma çözümü gibi sosyal beceriler öğretebilir. Bu tür eğitimler, öğrencilerin karşılaştıkları sorunları şiddet kullanmadan çözmelerine yardımcı olur ve sağlıklı ilişkiler kurmalarını teşvik eder. Okullar ayrıca, akran arabuluculuğu ve rehberlik programları gibi öğrenci merkezli yaklaşımlar aracılığıyla, öğrencilere çatışmaları kendi aralarında etkili bir şekilde çözme fırsatı sunabilir.

Okul sosyal hizmet uzmanları, şiddet eğilimi gösteren öğrencileri erken tanıyarak ve bu öğrencilere yönelik özel müdahale programları uygulayarak şiddetin önlenmesinde kritik bir rol oynayabilir. Bu programlar, öğrencilere bireysel danışmanlık, grup çalışması ve diğer destek hizmetleri sağlayabilir. Ayrıca, okullar aileleri de sürece dahil ederek, evdeki şiddet döngüsünü kırmak için ailelerle işbirliği yapabilir.

Sonuç olarak, eğitim sistemleri şiddet eğilimlerinin önlenmesinde ve gençlerin sağlıklı sosyal beceriler geliştirmesinde merkezi bir rol oynamalıdır. Bu hem bireysel öğrencilerin hem de genel toplumun refahını artırabilir ve daha barışçıl, işbirlikçi bir toplum inşa etmeye katkıda bulunabilir.

Suç İşleme Riski ve Eğitimin Önleyici Gücü

Çocuk ve gençler arasında suç işleme davranışı, toplumsal düzeni ve güvenliği ciddi şekilde etkileyebilir. Suç işleyen çocuklar ve gençler, yalnızca kendileri için değil, aileleri, akranları ve geniş toplum için de uzun vadeli olumsuz sonuçlar yaratabilir. Suça bulaşan gençler genellikle eğitim sisteminden uzaklaşır, iş piyasasında dezavantajlı hale gelir ve sosyal izolasyona maruz kalabilirler. Bu durum, çocuk ve gençlerin topluma sağlıklı ve üretken bireyler olarak katılmalarını engeller ve suçun nesiller boyu devam eden bir döngüsünü oluşturabilir.

Eğitim sistemi, suç işleme risklerini azaltmada, çocuk ve gençlerin olumlu yönlerini güçlendirmede kritik bir rol oynar. Okullar, çocuk ve gençlere sadece akademik bilgi ve becerileri kazandırmakla kalmaz, aynı zamanda sosyal beceriler, kritik düşünme, sorumluluk alma ve karar verme gibi yaşam becerilerini de geliştirmelerine yardımcı olur. Bu tür beceriler, gençlerin suç eğilimlerine karşı daha dirençli olmalarını sağlar ve onları sağlıklı ve yapıcı kararlar almaya teşvik eder.

Okulların suçla mücadelede uygulayabileceği stratejiler arasında, risk altındaki çocuk ve gençlere yönelik özel destek programları, akran destek grupları, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri ve toplum tabanlı projelere katılım yer alabilir. Bu tür programlar, gençlerin suç davranışlarına yönelik alternatifler sunar ve onları topluma olumlu katkıda bulunan bireyler olarak entegre etmeye yardımcı olur. Ayrıca, eğitim kurumları ailelerle işbirliği yaparak, gençlerin suça eğilimlerini azaltacak bir ortamın oluşturulmasına katkıda bulunabilir.

Eğitim, çocukların ve gençlerin suç işleme riskini azaltmak ve toplumun daha güvenli ve sağlıklı bir yer haline gelmesine katkıda bulunmak için güçlü bir araçtır. Bu nedenle, eğitim sistemlerinin bu önleyici gücünü maksimize etmek ve gençleri suç eğilimlerinden uzak tutmak için etkili stratejiler geliştirmek önemlidir.

Kendine Zarar Verme: Duygusal Acıya Fiziksel Gerçeklik Kazandırma

Kendine zarar verme davranışları, genellikle derin psikolojik sorunların, duygusal acıların veya stresin bir ifadesi olarak ortaya çıkar. Gençler bu tür davranışlara, duygusal acılarına geçici bir rahatlama

sağlamak, kontrol hissini yeniden kazanmak veya içsel acılarını dışa vurmak için başvurabilirler. Uzun vadede, kendine zarar verme davranışları gençlerin duygusal ve sosyal gelişimini olumsuz etkileyebilir, depresyon ve anksiyete gibi psikolojik sorunların daha da kötüleşmesine yol açabilir ve ciddi sağlık sorunlarına sebep olabilir.

Okullar ve sosyal hizmet uzmanları, kendine zarar verme davranışlarını önleme ve müdahalede önemli bir rol oynayabilir. Okullar, öğrencilerin duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için güvenli ve destekleyici bir ortam sağlamalıdır. Öğretmenler ve okul personeli, kendine zarar verme belirtilerini tanıma konusunda eğitilmeli ve bu tür davranışlar tespit edildiğinde hızlı ve etkili bir şekilde müdahale etmeli, profesyonel yardım sağlamalıdır.

Sosyal hizmet uzmanları, gençlere birebir veya grup çalışması yoluyla destek sunabilir ve duygusal zorluklarla başa çıkma stratejileri öğretebilir. Ayrıca, aileleri de sürece dahil ederek, gençlerin evde de desteklenmelerini sağlayabilirler. Bu uzmanlar, gençlerin kendine zarar verme davranışlarının altında yatan sebepleri anlamalarına ve daha sağlıklı başa çıkma mekanizmaları geliştirmelerine yardımcı olabilir.

Sokakta Çalışma/Yaşama

Sokakta çalışma ve yaşama, çocuk gençler üzerinde derin sosyal ve ekonomik etkilere sahiptir. Bu durum, genellikle eğitim olanaklarının yetersizliği veya ailevi zorunluluklar nedeniyle ortaya çıkar ve gençlerin yaşam kalitesini, sağlık durumlarını ve gelecekteki kariyer fırsatlarını olumsuz yönde etkiler. Sokakta çalışan gençler, eğitimden uzak kalmaya, sosyal dışlanmaya ve ekonomik istikrarsızlığa maruz kalır. Bu koşullar, çocuk gençlerin hayatlarında kalıcı olumsuz sonuçlara yol açabilir, onların kişisel gelişimlerini ve topluma uyumlarını zorlaştırabilir.

Eğitim sistemlerinin bu sorun karşısında üstlenebileceği roller çok yönlüdür. İlk olarak, okullar çocuk ve gençlere daha iyi bir gelecek için gerekli olan eğitimi sağlayarak, onları sokak yaşamından uzak tutabilir. Bu, akademik eğitimin yanı sıra mesleki ve teknik eğitim programlarını da içermelidir. Bu tür programlar, gençlere iş piyasasında rekabetçi ve sürdürülebilir bir kariyer için gerekli becerileri kazandırır.

Ayrıca, okullar ve eğitim kurumları, çocuk gençlere sosyal destek ve danışmanlık hizmetleri sunarak, sokakta çalışma ve yaşamanın yerine geçebilecek sağlıklı alternatifler geliştirmelidir. Bu, gençlerin bireysel durumlarını ve ihtiyaçlarını anlamak için aileleri ve toplulukları da sürece dahil etmeyi gerektirir. Okullar, ayrıca gençlerin sosyal ve duygusal becerilerini geliştirecek programlar ve etkinlikler düzenleyerek, onların toplum içinde daha etkili bir şekilde yer almalarını sağlayabilir.

Son olarak, eğitim kurumları, yerel işletmeler ve endüstri ile işbirliği yaparak, gençlere staj ve çıraklık fırsatları sunabilir. Bu tür işbirlikleri, gençlerin erken yaşlarda iş deneyimi kazanmalarını ve iş

piyasasına daha hazır bir şekilde girmelerini sağlar. Böylece, gençlerin sokakta çalışma yerine eğitim ve mesleki gelişim yollarını tercih etmeleri teşvik edilir.

Eğitim sistemlerinin bu tür çabaları, gençleri sokak yaşamından uzak tutmak ve onları daha iyi bir gelecek yönünde yönlendirmek için hayati öneme sahiptir. Bu yaklaşımlar, gençlerin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde başarılı ve mutlu bireyler olmalarını sağlar.

Sonuç ve Öneriler:

Bu deneyim ve gözlemlere dayalı görüşler, Türkiye'de okul sosyal hizmetlerinin önemini ve risk altındaki çocuklar ve gençlerle çalışmanın etkisini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Eğitim sistemi içinde yürütülen psikososyal destek programları ve müdahale çalışmaları, madde kullanımından şiddet davranışlarına, evden kaçmadan suç işlemeye kadar geniş bir yelpazede risk faktörleri taşıyan gençlerin hayatlarında olumlu değişiklikler yaratabilir. Bu değişiklikler, sadece bireyler için değil, toplum için de dönüştürücü bir etkiye sahiptir.

Peki bu konuda neler yapılabilir?

1. Okullarda, öğrencilerin riskli davranışlarını erken dönemde tespit edebilmek için eğitimciler ve okul personeli, risk faktörleri konusunda eğitilmeli ve bu alanda farkındalıkları artırılmalıdır.
2. Okul sosyal hizmet programları oluşturulmalı, öğrencilerin sadece akademik ihtiyaçlarını değil, aynı zamanda sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını da karşılamalıdır. Bunu sağlamak için, okulların psikososyal destek ile rehberlik ve danışmanlık hizmetlerini etkili biçimde sunması gerekmektedir.
3. Çocukların ve gençlerin refahını iyileştirmek için okullar, aileler ve yereldeki topluluklarla işbirliği yapmalıdır. Bu işbirliği, gençlerin evde ve okulda desteklenmelerini sağlayacak programların geliştirilmesine yardımcı olabilir.
4. Gençlere mesleki eğitim ve kariyer planlama hizmetleri sunarak, onları sokak yaşamından uzak tutmak ve sağlıklı kariyer yollarına yönlendirmek önemlidir. Bu, gençlerin iş piyasasına hazırlanmalarını ve topluma etkin bir şekilde katılmalarını sağlar.
5. Kadir Bey'in deneyimi gibi, toplumun farklı kesimlerini bu tür çalışmalara dahil etmek, toplumsal duyarlılığı ve değişim için destek oluşturmak açısından önemlidir.

Sonuç olarak, okul sosyal hizmeti, risk altındaki çocuk ve gençlerin hayatlarını iyileştirmede ve onları topluma sağlıklı bireyler olarak entegre etmede kritik bir role sahiptir. Bu hizmetlerin etkin bir şekilde uygulanması, gençlerin yaşamlarında olumlu bir değişim yaratabilir ve toplumun genel refahını artırabilir.

ADLI SOSYAL HİZMET UYGULAMASI DENEYİMİ İLE OKUL SOSYAL HİZMETİNİ ANLAMAK¹

Aslı AKBUDAK²
Fatma AYDIN²
Özge ŞAHİN²
Özgün ESEN²
Pelinsu Ülkü YAŞAR²

Özet

Bu çalışmada, sosyal hizmet son sınıf öğrencilerinin edindikleri teorik bilgiler, uygulamalı ders bağlamında adli alanda gerçekleştirmiş oldukları uygulamadaki pratik deneyimleri ile incelenmektedir. Çocukların adli sürece dahil edilmesiyle başlayan sorunlar, çocuk dostu alanlarının yetersizliği ile devam etmektedir. Adli süreçte uzman tarafından yazılan sosyal inceleme raporu için yeterli görüşme imkanının verilmemesi, ev incelemelerinin mahkeme tarafından reddedilmesi, ayrıca sosyal inceleme raporunda yer alan tedbirlerin hakimler ve kurumlar tarafından yeterince uygulanmaması, tedbir verilse de takibinin yapılmaması, kurumun yetersiz fiziki şartları, uzmanlara fazla iş sorumluluğu verilmesi gibi zorluklar yaşanabilmektedir. Bu süreçte yaşanan sorunlar adli sosyal hizmetin gelişimi ve okul sosyal hizmetinin gerekliliği konularında önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı adli alandaki yetersizliklerin giderilmesi, özellikle çocukların adli sürece dahil olmasının engellenmesi, sürece dahil olan çocukların üstün yararının öncelik edilmesi, çocuğun yaşam ve gelişim hakkının gözetilmesi, suça sürüklenen çocukların hayata kazandırılması ve bu bağlamda okul sosyal hizmetinin gerekliliği ile adli sürece dahil olan çocuklar için Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Pekin Kuralları ve Çocuk Koruma Kanunu gibi düzenlemelerin incelenmesi öneminin fark ettirilmesidir.

Anahtar Sözcükler: Adli sosyal hizmet, teori ve pratik, okul sosyal hizmeti, suça sürüklenen çocuklar

Giriş

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (IASSW)'nin Genel Kurulu'nun tanımına göre; “sosyal hizmet; sosyal değişimi ve gelişimi, sosyal bütünleşmeyi, insanların güçlendirilmesini ve özgürleşmelerini destekleyen uygulama temelli bir meslek ve akademik disiplindir. Sosyal hizmet, sosyal adalet, insan hakları, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı ilkelerini merkeze alır. Sosyal hizmet teorileri, beşerî bilimler, sosyal bilimler ve yerel bilgi ile desteklenen sosyal hizmet, yaşam zorluklarıyla mücadele etmek ve iyilik halini geliştirmek için

¹ Aslı AKBUDAK, Fatma AYDIN, Özge ŞAHİN, Özgün ESEN ve Pelinsu Ülkü YAŞAR'ın Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü son sınıf öğrencisi iken adli sosyal hizmet alanında gerçekleştirdikleri uygulamada yaptıkları çalışmaların uygulama çalışmayı için hazırlanmış sunumlarından derlenmiştir.

² Sosyal Hizmet Uzmanı

insanlarla ve yapılarla çalışır. Sosyal hizmetin bu tanımı ulusal ve/veya bölgesel düzeylerde geliştirilebilir.”

Sosyal hizmet mesleği, insanların iyilik halini sağlamak için değişimi sağlamayı, sorunlarına çözüm üretmeyi ve onları güçlendirmeyi hedefler. Bunu yaparken sosyal adaleti ve insan haklarını temel alır. Bu nedenle uygulayıcı olan sosyal hizmet uzmanlarına önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumlulukları yerine getirebilen sosyal hizmet uzmanlarının yetiştirilmesi de iyi planlanmış bir sosyal hizmet eğitime bağlıdır (Erbay ve Sevin, 2013). Sosyal hizmet eğitimi teorik ve uygulamalı derslerden oluşmaktadır. Bu dersler birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Öğrenilen teorik bilgilerin sosyal hizmet kurum ve kuruluşlarında uygulamaya aktarılmasını sağlayan uygulamalı ders büyük önem taşımaktadır. Uygulama süreci sosyal hizmet öğrencilerinin mesleki gelişimi için etkin rol oynamaktadır. Bu uygulama sürecinde öğrencilerden sistemi, toplumu ve değerlerini tanımasını, sosyal hizmet uzmanlarının rolünü gözlemleyip uygulamaları beklenmektedir (Erbay, Adıgüzel ve Akçay, 2013).

Hem mesleği hem de kendini tanımayı gerçekleştiren uygulama deneyimi sosyal hizmet öğrencilerini mesleklerine hazırlamaktadır. Gerçekleştirilen uygulama sürecinde öğrenciler aynı zamanda bireylerle, ailelerle, gruplarla ve toplumla çalışma deneyimini elde eder. Okul ortamında edinilen teorik bilgiler uygulama alanında gerçekliğe dökülür ve sosyal hizmet yapabilme yetkinliğine erişilmesini sağlar (Erbay, Adıgüzel ve Akçay, 2013).

Adli sosyal hizmet hem cezai hem de medeni yasaları içeren hukuki konular ve davalarla ilgili sosyal hizmet uygulamalarını, ayrılma, boşanma, ihmal, ebeveynlik haklarını sonlandırma, çocuk ve partner istismarını, çocuk ve yetişkin adalet hizmetlerini, sosyal yardımlaşma haklarını, çocuk gözetimi, çocuk suçluluğu gibi adli konuları içeren ihtilaf veya suç ile ilgili durumlara, sosyal hizmet uygulamasının özel olarak odaklanmasıdır. ABD Ulusal Adli Sosyal Hizmet Uzmanları Örgütü (NOFSW)'nün tanımına göre (1997) adli sosyal hizmet; yasalar ve adli sistemler ile ilgili konu ve sorunlara yönelik bir sosyal hizmet uygulamasıdır (Yanardağ, 2019).

Sosyal hizmet bölümü öğrencileri adli sosyal hizmet alanındaki uygulama deneyimlerinde, adli vakaların karmaşıklığı ve çok yönlülüğü, kurum çalışanlarının özensiz davranışları sebebiyle danışanların mağduriyet yaşaması, kurumların fiziki şartlarının yetersiz olması, hukuk alanındaki karar mercilerinin sosyal hizmet disiplininin uzak olması ve bundan dolayı sosyal hizmet mesleği faaliyetlerinin tam anlamıyla uygulanamaması, suça sürüklenen ve mağdur çocuklar bağlamında okul sosyal hizmetinin gerekliliği gibi sebeplerden dolayı uygulama öğrencileri bir takım çelişkiler ve yetersizlikler gözlemlemektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet bölümü son sınıf öğrencilerinin adli sosyal hizmet alanında gerçekleştirdikleri uygulamalarındaki deneyimlediklerini, teori-pratik arasındaki ilişki ve okul sosyal hizmeti bağlamında çözüm önerileriyle birlikte ele alınmasıdır.

1. Sorunlar ve Gereksinimler

1.1. Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü

Türk Ceza Kanunu Madde 11'e göre çocuk; henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi, olarak tanımlanmaktadır. Bu kişilerin ceza sorumluluğu 11 yaş ve altı, 12-14 yaş ve 15 yaş ve üzeri olmak üzere biyolojik yaşları dayanak alınarak değişmektedir. Gerçekleştirilmiş olan uygulama süreci boyunca; 12 yaş altındaki çocukların okulda aralarında geçen "kalem batırma, resim çizerek dalga geçme" gibi şakalaşma türündeki basit olay ya da akran zorbalığı olarak adlandırabileceğimiz davranışlar sebebiyle ebeveynlerinin adli sisteme başvurmaları sonucunda adli süreç içerisine dahil oldukları görülmüştür. Bu durum çocukları küçük yaşta adli sürece maruz bıraktığı gibi akran zorbalığı ya da şakalaşma ayrımı yapılmadan, ebeveynlerin fevri davranışları sebebiyle adli sürecin başlatılmasından dolayı adliyede görevli olan sosyal hizmet uzmanlarının iş yükü de artmaktadır. Türkiye'de suça sürüklenen çocukların aile özelliklerinin incelendiği bir (Kayma Güneş ve Gökler, 2017) ailenin kalabalık olması, aile bütünlüğünün bozulması, ailenin sosyoekonomik ve kültürel seviyesi, ailede suç olgusu bulunması, ailenin çocuğa yönelik ihmal ve istismarı, aile içi ilişkileri gibi faktörlerin çocuk suçluluğunda etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda henüz 12 yaşından küçük olan çocukların akran zorbalığı ya da masumane şakalaşmalarını en aza indirmek ve çocukların adli süreçlerden uzak durmasını sağlamak adına okul sosyal hizmetinin devreye girmesi önem arz etmektedir. Okul sosyal hizmeti sayesinde okulda şiddet gösterme potansiyeline sahip olan öğrenciler tespit edilerek olumsuz davranışı ne kadar sıklıkla yaptığı ve ne kadar zarar verici olduğu üzerine değerlendirmelerle görevli sosyal hizmet uzmanları davranışı söndürmeye yönelik çalışmalar yürütebilir, ev incelemeleri yaparak çocuklar aile ortamında izleyebilir ve gerektiğinde farklı kurum ve kuruluşlara yönlendirmeler yapabilir. Bu sayede risk faktörü sergileyen çocuk sayısı ve adli süreçlere dahil edilen çocuk sayısı en aza indirgenir. Aynı zamanda adli sosyal hizmet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının da iş yükü azalmış olacaktır.

Sosyal hizmet uzmanları adli sistem içerisindeki çocuklarla gerçekleştirdiği bireysel görüşmelerde gerekli gördüğü takdirde 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 5.maddesi gereğince mağdur veya suça sürüklenen çocuklara koruyucu ve destekleyici tedbirler uygulanması gerektiğini hazırlamış olduğu sosyal inceleme raporu ile ilgili mahkemeye sunmaktadır. Fakat hakim tarafından bu tedbirler verilse bile sonrasındaki tedbirin uygulama sürecine yönelik takibinin yapılmadığı görülmüştür. 2010-2012 yılları arasında koruyucu ve destekleyici tedbirlerin incelendiği bir araştırmanın verileri (Ercüment ve diğ., 2015); tedbirlerin uygulama planının, oransal olarak, eğitim tedbiri kararları için ve en az ise bakım tedbiri kararları için hazırlandığını, genel olarak kanunun ilgili maddesinde belirtilen 'uygulama planı hazırlanması' ibaresinin kurum ve kuruluşlarca yeterince yerine getirilmediğini, buna ek olarak tedbir değerlendirme raporlarının hazırlanması konusunda bazı kurumlar tarafından uygulamada

yetersizliklerin bulunduğunu göstermektedir. Tedbir kararlarının daha önceki dosya kapsamında takip edilmemesi, suça sürüklenen çocukların adli süreçlere tekrar dahil olmasına sebebiyet vermektedir. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanununun 5. maddesindeki koruyucu ve destekleyici tedbirlerin verilmesinden sonra çocuğun düzenli aralıklarla tedbire yönelik takip, izleme ve değerlendirme sürecinin yeterli düzeyde takip edilmesi için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile diğer ilgili bakanlıklar iş birliği içinde hareket etmesi gerekmektedir. Tedbirlerin uygulanmasından sorumlu olan kurumlarda bu tedbirlerle ilgili birimlerin kurulması bu tedbirleri uygulayacak profesyonel meslek elemanlarının tedbirler konusunda hizmet içi eğitimlerle desteklenmesi önem taşımaktadır (Ercüment ve diğ., 2015). Böylece tedbirlerin verimliliği, çocuğun ihtiyacına olan uygunluğu, başka bir tedbire olan ihtiyacının tespiti gibi unsurlar da değerlendirilerek çocukların tekrar adli sürece dahil olarak ikincil mağduriyet yaşamasının da önüne geçilebilir.

Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki görevlerinden olan sosyal inceleme raporu adli sosyal hizmet alanında oldukça önemli bir paya sahiptir. Etkisi çok yüksek ve çok yönlü olan bu rapor (Buz, Düzyurt ve Sağlam, 2015) genel hatlarıyla dava hakkında bilgileri, tarafların özgeçmişlerini ve süreçle ilgili bilgiler ile değerlendirmeyi kapsamaktadır. Sosyal inceleme raporunda ekonomik ve sosyal durum, aile yapısı, eğitim yapısı, arkadaş çevresi, yaşam öyküsü ve geleceğe ilişkin eğilimler, suça ilişkin bilgiler, bireysel özellikler, çevre (toplumsal yapı, kültür) yapısı, okul, iş, arkadaş grubu ve boş zamanları değerlendirmeye ilişkin bilgilere yer verilir. Görüldüğü üzere oldukça kapsamlı bir içeriğe sahip olan rapor için mahkemeler sosyal hizmet uzmanlarına 1 aylık süreç tanımlanmaktadır. Dosya sayısının fazla olması ve sürenin kısıtlılığı nedeniyle sosyal hizmet uzmanları raporları tek seferlik (yeterli gözlem olmadan) görüşmelerle yazmak zorunda kalmaktadır. Bu durum raporun özgün olmasına ve güçlü bir içerik oluşmasına zarar vererek aynı zamanda sosyal hizmet disiplinin 'çevresi içinde birey' anlayışından uzak olmasına sebebiyet vermektedir. Sosyal hizmet uzmanlarına görevlendirmelerin geç ulaşmasını engellemek ve raporları yazmak için makul sürelerinin olmasıyla gözlem yapma fırsatı yaratmak için, UYAP sisteminin mahkemeler ve ilgili personeller tarafından etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının davalara ilişkin ev incelemesi yapması için mahkemeden talep gelmesi veya sosyal hizmet uzmanının mahkemeden ev incelemesi talep ederek onay alması gerekmektedir. Fakat sosyal hizmet uzmanının ev incelemesini gerekli gördüğü durumlarda bile mahkemenin onaylamaması, ev incelemesi yapılmadan rapor yazılmasına neden olmaktadır. Sosyal inceleme raporuna hazırlık sürecinde ev incelemesi yapılması raporu talep eden mahkemeye göre değişiklik göstermektedir. Bazı hakimler raporun sosyal inceleme yapılarak hazırlanmasını talep ederken bazıları bunu talep etmemektedir. Fakat raporu yazım sırasında daha doğru bilgi edinilmesi ve görüşmenin daha sağlıklı gerçekleşmesi amacıyla özellikle evlat edinme ve velayet dosyalarına ev incelemesinin yapılması

önemlidir. Çocuğun belirtilen evde düzenli yaşayıp yaşamadığı, evin ortamında velayet değişikliğine etki edecek bir riskin bulunup bulunmadığı ve aile bireylerinin yanında sosyal çevreleri içinde değerlendirip çocuğun bakım, korunma, sağlık, eğitim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığına dikkat ederek vakayı sonuç odaklı değil yüksek yararı gözeterek sonlandırılmalıdır (Hepbenli, 2021). Bu durumda sosyal hizmet uzmanlarına gerekli gördüğü yerde ev incelemesi yapması konusunda inisiyatifler tanınmasına ve onay alma sürecinin daha hızlı gerçekleştirilmesine gereksinim vardır.

Mahkemelerde duruşmalar birkaç oluşmaktadır (Yenidünya, 2019): İlk evre olan duruşmaya hazırlık evresi, iddianamenin kabulünden duruşmanın başlamasına kadar geçen süreyi ifade eder. Bu evrede, duruşmanın gereksiz yere uzamasını önlemeye yönelik iddianamenin tebliği, ilgililerin daveti gibi işlemler yapılır. Buna rağmen duruşmaların uzadığı görülmüştür. Bu noktada duruşma sürelerinin uzaması ve/veya araya diğer dava dosyalarının eklenmesi nedeniyle, olumsuz deneyimlerinden ötürü adli sürece dahil olmanın gerginliğine sahip mağdur veya suça sürüklenen çocuklar bekleme odasında stres ve kaygı altında uzun süre beklemektedir. Çocukların yabancı oldukları adliye ortamında rahat hissedebilmelerini sağlayacak, adliyenin gergin ortamından onları uzak tutacak, içerisinde biyopsikososyal gelişimlerine uygun materyallerin yer alacağı (oyuncak, okuma kitabı, oyun hamuru, boyama kitabı vb.), çocuğun hem içinde bulunduğu psikososyal durum hem de gelişimsel dönemine özgü ihtiyaçlarını gözeterek çocuk dostu bekleme alanlarına gerek vardır. Bu sayede çocuk dostu bekleme alanında geçen süre içerisinde çocukların duruşmada kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri, çocuk ile sosyal hizmet uzmanı arasındaki iletişimin kolaylaşması ve adli sosyal hizmet kalitesinin artması çıktı olarak elde edilebilir. Bu konudaki başka bir sorun ise duruşma öncesinde çocuk ile yapılacak olan ön görüşmenin mahkemeden birkaç dakika önce adliye koridorunda birçok kişinin önünde gerçekleştirilmesidir. Ayrıca görüşme öncesi sosyal hizmet uzmanının vaka ve özellikleri hakkında bilgi edinemediği bu nedenle nelerle karşılaşacağını öngöremediği durumlarda yaşanmaktadır (Şamar ve Urhan, 2020). Görüşme gerçekleştirilen adli görüşme odalarının (AGO) sınırlı sayıda olması ve her meslek elemanının görüşme saatlerine uygunluğunun planlanmasında güçlüklerle karşılaşılması da bir başka fiziki koşul sorunudur (Öztürk, Taşdemir ve Kayadibi, 2021). Aynı zamanda bu aşamada karşılaşılan bir diğer zorluk duruşma öncesi görüşme için ayrılan sürenin kısa olmasıdır. Uzmanlar, hâkim ve savcılarının iş yoğunluğu nedeniyle zaman zaman bu süreci hızlandırdıklarını, bu durumda çocuğun kendini yeteri kadar ifade edememesine neden olduğunu belirtmişlerdir. Bazı uzmanlar sürecin sağlıklı olması ve istenen hedeflere ulaşılabilmesi için ön görüşmenin daha uzun olması gerektiğini ifade etmiştir. Adli görüşme işlemi öncesinde uzmanın dosyadan haberdar edilmesi ve dosyayı incelemesi bu sayede de vakaya hazırlanması son derece önemlidir. Böylece uzman, olayla çocukla ilgili genel bilgileri edinecek, öncelik gerektiren durumları fark edebilecek, eksiklikleri tamamlayabilecek, gerekli teknik ve yöntemleri oluşturabilecek, adli çalışanları yapılması gerekenler konusunda daha iyi bir şekilde

bilgilendirilecektir (Şamar ve Urhan, 2020). Ayrıca adli görüşme odalarında çocukların kendilerini daha iyi ifade edebilmesi adına özgür ve rahat hissedebileceği oyun ve resim çizme alanlarının yaratılması gerekliliği düşüncesi burada da önem kazanmakta, çocuk dostu alanların var olmasının adliyelerdeki hizmet kalitesini de artıracığı düşünülmektedir.

Kurumun bir başka fiziki şartlardan dolayı oluşan sorunu ise uzmanlara ve uygulama öğrencilerine yetecek yeterli sayıda oda bulunmamaktadır. Böylece uzmanlar ve öğrenciler, teoride öğrendikleri görüşme tekniklerini, kurumun olumsuz fiziki şartlarından dolayı uygulanamamaktadır. Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü bürolarının dağınık olması da bürolar arasındaki bağlantıyı aksatmakta ve diğer taraftan, kurum kültürü sebebiyle mesleki çalışmalar sınırlanmaktadır. Bu konu uzmanların müracaatçılara karşı sorumluluklarını yerine getirilmesinde sorunlara sebep olmaktadır (Yanardağ, 2019). Adli görüşme odaları için tanımlanan geniş görevlere karşın, mekân ve zaman bakımından sınırlı olan adli görüşmeler; uzmanların eğitici, bağlantı kurucu, savunucu, vaka yöneticisi ve sosyal değişim öznesi rollerini etkin olarak uygulamasında engel oluşturmaktadır. Adli görüşme odalarının (AGO) sınırlı olması ve tüm meslek elemanlarının görüşme saatlerine uygunluğunun planlanmasında sorunlarla karşılaşıldığında, boş olmaması durumunda uzlaştırma odaları kullanılabilir (Öztürk, Taşdemir ve Kayadibi, 2021) veya katlardaki görüşme odası kapasitesinin artırılabilir. Eğer yeterli sayıda ön görüşme imkânı sunabilecek görüşme odaları tahsis edilirse uzmanların ve uygulama öğrencilerinin adli süreçleri daha sağlıklı bir şekilde geçirmelerine ve mesleki rollerini amaca en uygun olacak şekilde yerine getirebilmelerine imkân tanınacaktır.

Adli çalışanların, (hâkim, savcı vb.) adli görüşme odasında bulunan mağdur çocukların yaş ve gelişim dönemlerine uygun sorular seçmemekte ve hassasiyet gerektiren soruları sorarken özen göstermemektedir. Adli çalışanların çocuğa sormak istedikleri soruların hiç değiştirilmeden doğrudan sorulmasında ısrarcı olmalarıdır. Uzman, mağdurun bu sorular karşısında farklı tepkiler gösterebileceğini ve örselenebileceğinin farkında olarak, sorularda değişiklikler yaparak çocuğa aktarmalıdır. Adli çalışanların aynı soruları tekrar ederek, ısrarını devam ettirmeleri durumunda uzmanlar görüşme sürecini devam ettirmekte zorlanmaktadır. Ayrıca suç mağduru çocukla yapılan görüşmelerin gözlemleri doğrultusunda, adli çalışanlar tarafından iletilen soruların her ne kadar uzman tarafından suç mağduru çocuğa yönelik bir şekilde düzenlenerek sorulmaya çalışılsa bile, çocukların psikolojik olarak etkilendikleri, yeterince anlaşılır ve açık olmadığı fark edilmiştir (Mavili ve Karataş, 2019). Bu noktada farklı meslek elemanları arasındaki koordinasyon, uyum ve etkileşime engel olan etmenleri belirlenip, ortak bir dil ve anlayışın oluşturulmasına yönelik yöntemler geliştirilmelidir. Adli görüşme sürecinin neredeyse her aşamasında belirleyici ve etkili olan hâkim ve savcılara, kırılğan mağdur gruplar ile adli görüşme, iletişim becerileri, adli görüşme odalarının amaç, nitelik ve hedeflerine yönelik eğitim verilmesinin, diğer meslek elemanları arasında iş birliğinin sağlanmasında önemli bir

etkiye sahip olacağını düşünülmektedir. Ayrıca uzmanların, hukuk alanındaki uygulayıcılara aile dinamikleri, çocuk gelişimi, ruh sağlığı ve bu faktörlerin davranışı nasıl etkilediği gibi konularda eğitim vermek sorumluluğuna sahip olduğu unutulmamalıdır. Uzmanın hukuk ve ruh sağlığı arasındaki bu bağı kurması gerekmektedir (Şamar ve Urhan, 2020).

2003 yılında İcra ve İflâs Kanunu m. 25/b hükmü ile getirilen çocuk teslimi ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına ilişkin ilâmların icrasında uzman bulundurulması zorunluluğu, hukuk sistemimiz açısından son derece önemli ve faydalı bir adım olmuştur. Ancak gözlemlendiğimiz kadarıyla bu olumlu adım da çocuğun yararının gözetilmesinde yetersiz kalmaktadır. Çocuk teslimleri aile mahkemesi tarafından verilen kararlar mahkemede belirtilen gün ve saatte gerçekleşmektedir. Uzmanların belirtilen gün ve saatte orada bulunması gerekmektedir. Belirtilen gün ve saatler genellikle mesai saatleri dışında olmaktadır. Uzmanların kurum içerisinde sorumluluklarının yanı sıra çocuk teslimlerinde ek iş sorumlulukları oluşmaktadır. Ayrıca bakanlık tarafından yeterli güvenlik önlemleri sağlanmadığı için teslim sırasında ebeveynler arasında ya da ebeveynin uzmana karşı oluşabilecek olumsuz tavırlarda güvenlik problemi ortaya çıkabilmektedir. Velayet dosyalarında taraf avukatları, uzmanların yanına gelerek velayet ve kişisel ilişki kurulması hakkındaki görüşlerini yönlendirmeye çalışmaktadır. Avukatların bu tutumu sosyal hizmet uzmanlarının işini zorlaştırmaktadır. Etik olarak yalnızca ilgili uzman tarafından yazılması gereken sosyal inceleme raporu hakkında avukatın bilgi almaya çalışması etiğe aykırı bir durumdur. Adalet Bakanlığınca yürütülen “Ceza Adalet Sisteminde Mağdur Haklarının Güçlendirilmesi Projesi” kapsamında, adliyeler bünyesinde Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlükleri kurularak adalete erişim sürecinde, suç mağdurlarına yönelik etkin bir bilgilendirme ve yönlendirme hizmetinin verilmesi ve tüm yargı sürecini kapsayacak şekilde psikososyal desteğin sağlanmasını amaçlayan, ülkemize özgü bir model kurgulanmıştır. Yeni bir birim olan adli destek ve mağdur hizmetleri birimi olumsuz fiziki koşullarla karşı karşıyadır. Kurumlarda yeterli sayıda oda olmaması, uzmanın çocukla sağlıklı bireysel görüşme yapmasına engel olmaktadır. Görüşmeye uygun olmayan mekanlarda görüşme yapılmaya çalışılması çocuğun detaylı bilgiyi verememesine, korkmasına ya da doğru bilgi verememesine yol açmaktadır. Ayrıca hakimler tarafından anlık istenen görüşmelerden dolayı çocuklarla görüşme yapılırken yanlarında ebeveynleri bulunmaktadır. Psikososyal olarak çocuğun olumsuz etkilenmesi ve farklı bir travma yaşamasına yol açmaktadır. Çocuklar için adli görüşme odaları (AGO) adliyede 2017 yılında kullanılmaya başlandı. Çocukların örselenmesini önlemek için ve sanıkla yüz yüze gelmemesi için kurulan odalarda çocuklarla görüşme yapılması gerekmektedir. Ebeveyni bulunmadan ifadesi alınan çocuklar için bu odaların kurumlarda sayısının artırılması gerekmektedir. Ceza adalet sistemi içinde uygulanan denetimli serbestlik faaliyetleri ağırlıklı olarak yetişkin hükümlülere hizmet vermek üzere kurgulanmıştır. Gün geçtikçe denetimli serbestlik tedbirinden yararlanan çocukların sayısı da artmaktadır. Psiko-sosyal yardım yöntemlerinin uygulanması yoluyla suça sürüklenen çocukların sorunlarının giderilmesine, çevresine uyum

sağlamasına, sosyal ve hukuksal sorumluluklarını yerine getirilmesine yönelik rehberlik hizmetlerinin sağlanması ve ceza adalet süreci içerisinde suçta sürüklenen çocukların yargılama makamları tarafından belirlenecek bir süre içerisinde mümkün olduğu kadar toplumdan koparılmadan ve hürriyeti kısıtlanmadan ıslah olmasına yönelik çözümler arayan bir ceza adalet yöntemidir (Yavuz, 2012). Çocukların takibinin bu şekilde düzenli yapılması gerekirken, uzmanların iş yoğunluğu sebebiyle hakkında ev hapsi kararı verilen çocuklar yeterli boyutta izlenememektedir. Normal şartlarda düzenli aralıklarla çocuğun evine gidilmesi gerekirken ilk görüşmede çocuğun evine gidilmekte ve diğer görüşmeler telefonla gerçekleştirilebilmektedir.

1.2. Denetimli Serbestlik

Denetimli Serbestlik Müdürlüğüne, Türk Ceza Kanununun 191/1 maddesi kapsamında madde kullanım suçu kapsamında gelen kişiler kuruma mahkeme kararı ile gelmektedir. Zorunlu kararlar gelen hükümlüler, mahkemeye ve kuruma karşı önyargı besleyebilmektedirler. Bu durum, bireysel görüşmelerin seyrini olumsuz etkileyebilmektedir. Kişiler önyargı ile görüşmelere katıldığı için denetimli serbestlik tedbiri kapsamında sunulan hizmetlerden verimli bir şekilde yararlanamamaktadırlar. Denetimli serbestlik uygulaması 2005 yılında ülkemizde yürürlüğe girmiştir. Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nde hükümlüler ile yapılan bireysel görüşmelerde kurumların fiziki şartları dolayısıyla aynı odada 2 veya daha fazla uzman bulunmaktadır. Fiziki koşullar böyle olunca hükümlüler görüşme esnasında, duygu ve düşüncelerini özgürce paylaşmakta sorun yaşayabilmektedirler. Hükümlüler zaman zaman bu durumdan rahatsız olabilmektedirler. Ayrıca aynı odayı paylaşan uzmanların, görüşme saatleri çakışabilmektedir. Mecbur kalınan durumlarda iki görüşme aynı anda yapılabilmektedir. Hükümlünün de uzmanın da görüşmesi olumsuz etkilenmektedir. Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nde hükümlüler ile yapılan bireysel görüşmeler için kurumda görüşmeler adına özel odaların oluşturulması, kurum binalarının fiziki koşullarının yetersiz olması, oda sayısının artırılmasına veya oluşturulmasına, uygun değilse de uzmanların hükümlülerin hassasiyeti konusunda daha duyarlı olmalarına gereksinim vardır.

2. Gereksinimlerin Haklarla Bağlantısı

Belirlenen gereksinimlerin çoğunda çocuklar ve çocuk haklarıyla ilişkili pek çok durum söz konusudur. Bu bakımdan çocukluğun tanımına, çocuk haklarına, bu alanda ulusal ve uluslararası mevzuattaki düzenlemelere değinilmesi gerekmektedir. Çocuk hakları üzerine ulusal ve uluslararası mevzuatta farklı düzenlemeler mevcuttur. Özellikle adli sürece dahil olan çocukların gereksinimlerinin yasal temeline inmek için Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Pekin Kuralları ve bazı yardımcı kaynaklar incelenebilir. Yıllar içinde çocuklara dair bakış açısının değişmesiyle yetişkinlere tanınan temel haklar gibi çocuklar için de bazı hakların düzenlenmesi gerektiği düşünülmüştür. Bu düşünceyle birlikte Çocuk Hakları Bildirgesi taraf devletlerce kabul edilmiş ve politikalarını bu uluslararası bu sözleşmeye yönelik

düzenlemişlerdir (Karataş ve Çevik, 2016). Çocukların psikolojik, zihinsel ve fiziksel gelişim süreçlerinin henüz bitmemiş olması onların özel olarak korunma ihtiyacı duymasına sebep olmaktadır. Çocuk hakları bu ihtiyaçtan doğan temel haklardır (Karataş ve Çevik, 2016).

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, güncelde kabul gören çocuk tanımını da 1. maddesinde yapmıştır: *“Daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılmaktadır”* (UNICEF, 2004). Sözleşme, çocuk olarak tanımladığı bireyler için bazı haklar tanımlamıştır. Tanınan bu haklar dört grupta incelenebilir: hayatta kalma, korunma, gelişme ve katılım. Sözleşmenin dört temel ilkesi vardır. Bu ilkeler sözleşmede özellikle üstünde durulan ve yer alan tüm haklar için temel oluşturan maddelerdir (UNICEF Türkiye, 2007). Bu ilkelerden biri 3. Maddede geçen çocuğun üstün yararı ilkesidir: Yasama organlarından mahkemelere kadar kamusal ve özel sosyal yardım kuruluşlarında çocuğun üstün yararı temel düşüncedir (UNICEF, 2004). Bu maddeyle birlikte adli sürece dahil olan çocukların mahkeme ortamında üstün yararının öncelik edinilmesi uluslararası bir sözleşmeyle tanınmış ve ilke edinilmiştir.

2.1. Çocuğun Yaşam ve Gelişim Hakkı

Sözleşmenin 6. maddesinde her çocuğun temel yaşam hakkı olduğu, taraf devletlerin çocukların hayatta kalması ve gelişmesi için azami çabayı göstermesi gerektiği belirtilmiştir (UNICEF, 2004). Çocuğun yetiştirilmesi geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce sözleşmenin on sekizinci maddesinde anne- baba veya duruma göre yasal vasisine verilmiştir (UNICEF, 2004). Devletler, anne – baba veya yasal vasilelere verilmiş bu sorumluluklarının kullanımında yardımcı olmak için yardım yapma çocuk bakımından sorumlu kuruluşların çalışmalarını gelişmesini destekleme sorumluluğu vardır (UNICEF, 2004). Bu durumda devletlerin çocuğun gelişiminden sorumlu kişilere destek olmak için yapabileceği düzenlemelerden birinin okul sosyal hizmetinin yaşama geçirmek olduğu söylenebilir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 28. maddesi, çocuğun eğitim hakkının taraf devletlerce kabul görüldüğü, bu hakkın fırsat eşitliği temelinde gerçekleştirilmesi için bazı önlemler alınmasından söz etmektedir. Bu önlemlerden biri de okula düzenli devamı sağlama ve okul terki oranlarının düşmesine yöneliktir (UNICEF, 2004). Bu maddeden yola çıkılarak eğitim hakkının fırsat eşitliği temelinde her çocuğun ulaşabilmesi için önlemler alınması, çocukların okula devamının sağlanması ve mümkün olduğunca eğitim kurumlarını terk etmemesi, okulda şiddet olaylarının önlenmesi ve çocukların suça sürüklenmesini önleme okul sosyal hizmetinin ilgilendiği konu ve işlevleriyle büyük ölçüde uyumaktadır. Bu bakımdan okul sosyal hizmeti uygulamalarının gerekliliği çocuğun gelişim ve eğitim haklarına dayanmaktadır.

Okul sosyal hizmeti, öğrenim gören çocukların içinde buldukları gelişim dönemi aile veya yaşam şartları dolayısıyla yaşadıkları problemlerin çözümü, ihtiyaç duydukları hizmetlere ulaşabilmeleri ve bu

sayede eğitim hayatını başarıyla devam etmelerini sağlama çalışmalarını yürütmek üzere okullarda uygulanan sosyal hizmetin önemli dallarından birisidir (Duyan ve Özbesler, 2010). Okul sosyal hizmeti, en temel çocuk haklarından biri olan eğitim hakkının hiçbir çocuğun geri planda kalmadan yararlanabilmelerini ve eğitim hakkının önündeki engelleri aşmayı kapsamaktadır (Ozan, 2019). Okul sosyal hizmeti, çocukların gelişimini sağlıklı bir şekilde tamamlayabilmelerine destek sağlamaktadır. Bu sayede okula uyum sağlayan çocuk eğitimden en iyi şekilde faydalanarak başarı sergilemektedir (Kalaycı, 2015).

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 28. maddesi, çocuğun eğitim hakkının taraf devletlerce kabul görüldüğü, bu hakkın fırsat eşitliği temelinde gerçekleştirilmesi için bazı önlemler alınmasından söz etmektedir. Bu önemlerden biri de okula düzenli devamı sağlama ve okul terki oranlarının düşmesine yöneliktir (UNICEF, 2004). Bu maddeden yola çıkılarak eğitim hakkının fırsat eşitliği temelinde her çocuğun ulaşabilmesi için önlemler alınması, çocukların okula devamının sağlanması ve mümkün olduğunca eğitim kurumlarını terk etmemesi, okulda şiddet olaylarının önlenmesi ve çocukların suça sürüklenmesini önleme okul sosyal hizmetinin ilgilendiği konu ve işlevleriyle büyük ölçüde uyuşmaktadır. Bu bakımdan okul sosyal hizmeti uygulamalarının gerekliliği çocuğun gelişim ve eğitim haklarına dayanmaktadır. Çocuğun eğitim ve gelişim hakkına değinerek okul sosyal hizmetinin gerekliliğine dayanak olan bir diğer uluslararası düzenleme Pekin Kurallarıdır. Bu kurallar adli sürece dahil olan çocukların insan haklarının korunmasına yönelik birtakım ilkelerden oluşmaktadır (Aslan, 2008).

Çocuk Adaletinin İcrasına Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kurallarının -Pekin Kuralları- temel ilkelerinden birinde çocukların mümkün olduğunca suçtan uzak durması, eğitim ve gelişimlerini devam ettirmeleri ve topluma yarar sağlayabilecekleri şekilde bir hayat sürmeleri konusunda teşvik edilmeleri yönünde taraf devletlerin sorumluluğuna vurgu yapmaktadır (BM Genel Kurulu, 1985). Bir sonraki maddede (1-3) çocuk refahı için aile, gönüllülerin yanında okullar diğer kurumların da olabildiği kadar harekete geçirilerek topluca çalışmaları için gayret edilmesi gerektiği belirtilmektedir (BM Genel Kurulu, 1985). Bu ilkelere dayanarak Pekin Kurallarının en başta çocukları adli süreçlerden uzak tutarak ve gelişimini destekleyerek korumayı hedeflediğini söylemek mümkündür.

Yukarıda incelenen maddelerden yola çıkarak: Devletlerin çocuğun gelişim ve eğitim hakkını korumakla yükümlü ebeveynlere destek olmak ve çocuğu suçtan uzak tutabilmek için çocukların okul devamlılığını sağlamak konusunda özen göstermelidir. Çocukların eğitim düzeyleri yükseldikçe suça sürüklenmeleri de azalmakta, tersine eğitim düzeyi düştükçe de suça sürüklenme artış göstermektedir. Suça sürüklenen çocuklar hakkında yapılan bir araştırmada suça sürüklenen çocukların çoğunun okula gitmemiş veya okulu terk etmiş çocuklar oldukları saptanmıştır (Göger, 2020). Bu durumda devletlerin çocuğun gelişiminden sorumlu kişilere destek olmak için yapabileceği düzenlemelerden birinin okul

sosyal hizmetinin yaşama geçirmesinin yararlı olacağı düşünülebilir. Özellikle okul terki gibi durumları önleme konusunda bu alana ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Tüm bu düzenlemelere rağmen çocuklar çeşitli sebeplerle suça sürüklenmekte, mağdur olabilmekte veya herhangi bir nedenle adli sürece dahil olabilmektedir. Sürece bir şekilde dahil olmuş çocukların haklarına yönelik düzenlemeler mevcuttur. Bu bakımdan çocukların adli süreçteki ihtiyaçlarının hukuki temeline değinmek yararlı olacaktır.

2.2. Suça Sürüklenen Çocuklar

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 40. maddesinde çocuğun adil yargılanma hakkı ele alınmıştır: ceza kanunlarını ihlal ettiği kabul edilen çocukların yaşları ve topluma kazandırılmasının istendiği unutulmadan saygınlık ve değer duygularını geliştirecek şekilde muamele görme hakkını kabul ederler (UNICEF, 2004). Benzer bir şekilde Pekin Kuralları da çocuk adalet sisteminin amaçlarını ortaya koymuştur. Birinci amaç mahkemelerde ve idari mercilerde çocukların refahını sağlamaktır. İkinci amaç ise orantılılık ilkesidir. Bu ilkeye göre hükmedilecek ceza suçla orantılı olmalıdır aynı zamanda suça verilecek tepki çocuğun içinde bulunduğu şartlar göz önünde bulundurularak verilmelidir (BM Genel Kurulu, 1985).

Pekin Kurallarının 13., 17. ve 19. maddelerinde çocuğa mümkün olduğunca hapis cezası verilmemesi ve mümkün olan en az cezayı alması yönünde yargılamada yol gösterici ilkelerden bahsetmiştir. Suça sürüklenen çocukların topluma yeniden kazandırılmasını amaçlayan bu metinler çocukların yargılama sürecinde yaşayabilecekleri mağduriyete karşı ihtiyaçlarını gözetken kurallar ortaya koymaktadırlar (BM Genel Kurulu, 1985).

2.3. Gereksiz Gecikmenin Önlenmesi

Adli ortamda gözetilmesi gereken bir diğer çocuk hakkı gereksiz gecikmenin önlenmesidir. Yargılama sürecinin uzaması çocukların akli durumunu ve psikolojik sağlığını tehlikeye sokacağı endişesiyle bu hak Pekin Kurallarının 20. maddesinde yer almıştır (BM Genel Kurulu, 1985).

2.4. Çocuk Dostu Bekleme Alanı

Çocukların mahkeme ortamındaki bir diğer gereksinimi çocuk dostu alanlardır. Suç Mağduru Çocuklar İçin Adalet İlkeleri madde 24'te adliyede bekleme alanlarıyla ilgili dikkat edilmesi gerekenler açıkça belirtilmiştir. Toplamda beş alt maddeden oluşan bu bölümde çocukların bekleme alanların çocuğu meşgul edebilecek boyama gereçleri, kitap gibi materyaller bulundurularak çocuk dostu bir alana çevrilebileceği belirtmiştir. Ek olarak çocukların rahat hissedebilmesi için gıda, yatak, tuvalet bulundurulabileceği ayrıca mevsim koşulları el verdiği ölçüde çocukların bahçede bekleyebileceği

açıklanmıştır. Burada en önemli noktalardan biri olarak çocukların sanıktan, sanık avukatından ve diğer tanıklardan uzak bir yerde beklemesi gerektiğine değinilmiştir (BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi, 2016).

Model Yasada bekleme alanıyla ilgili başlık beş alt madde şeklinde düzenlenmiştir. Bu alt maddelerde çocuk tanıkların yetişkin tanıklardan ayrı bir alanda beklemeleri, uygun durumlarda çocukların mahkeme salonundan uzakta beklemeleri ve bekleme süresini azaltmak için mağdur ve tanık çocukların ifadesini önce alınmasına öncelik verilebileceği açıklanmıştır (BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi, 2016).

2.5. Denetimli Serbestlik

Adliye ortamında tespit edilen bir diğer eksiklik denetimli serbestlikte bireysel görüşmelerin gerçekleştirildiği odaların fiziksel yetersizliğidir. Hükümlü sayısı, görüşme saatleri ve aynı oda içerisinde birden fazla sosyal çalışmacının bulunması gibi durumlar bu soruna sebep olmaktadır. Bu yetersizlik dolayısıyla aynı odada iki uzmanın bulunması aynı anda iki hükümlünün görüşmelerinin yapılmasına yol açmaktadır.

Söz konusu eksiklik ve sebep olduğu sorun hükümlülerin düşüncelerini rahat ifade edememesine yol açarak görüşmenin kalitesini etkilemektedir. Bu durumun çözümüne ilişkin gereksinimlerin hukuki bağlantısı Denetimli Serbestlik Yönetmeliği'nin 5. maddesinde yer alan gizlilik ilkesidir. Adı geçen ilke: Yönetmeliğin uygulamasında görev alanların mağdur, şüpheli -sanık veya hükümlünün ve ailelerinin hakkında edinilen bilgilerin ya da düzenlenen raporların gizliliğinin korunmak zorunda olduğundan bahsetmektedir (Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, 2021).

Bu durumda gizlilik hakkının korunması ve gerekli düzenlemelerin yapılması bu konuya ilişkin endişeleri azaltarak daha sağlıklı görüşmelerin yapılabilmesi söylenebilir.

3. Hangi Uygulama Düzeylerinde Neler Yapıldı

Sosyal hizmetin uygulama alanının temelinde yer alan mikro, mezo ve makro düzey müdahaleler; çeşitli boyutlardaki çalışmaları ifade etmektedir. Bu boyutlar, sosyal hizmet uzmanlarının birey, grup, toplum ve topluluklarla nasıl etkileşimde bulunulacağını ve hangi müdahale yöntemlerinden azami verimin alınabileceği gösteren soyut kılavuzlarını oluşturmaktadır.

Sosyal hizmetin bu üç uygulama düzeyi, var olan çarkın dönmesi için gerekli olan temel mekanizmayı oluşturmakla birlikte birinin tamamlayıcısı niteliğindedir. Örneğin mikro düzeyde çalışan bir sosyal hizmet uzmanının, uyguladığı müdahalelerin mezo ve makro düzeylerdeki sonuçlarını da ele alarak faaliyetlerini yürütmelidir. Etkili ve işlevsel bir sosyal hizmet müdahalesi için bu üç düzey arasında dengeli bir yaklaşım benimsenmelidir.

3.1. Mikro Düzey

Mikro düzey uygulama, bireylere doğrudan etkileşimde bulunması anlamına gelmektedir. Sosyal hizmet uzmanları; bireylerin gereksinimlerini değerlendirerek danışmanlık yapma, destek verme, krize müdahale etme gibi hizmetlerle bireysel çözümler geliştirmektedir. Mikro düzey uygulamaların önemli bir bölümünü bireylerin günlük yaşamlarında meydana gelen sorunlar oluşturmaktadır.

Adli sosyal hizmet mikro düzeyde bireylerin suç nedenleri, sonuçları ve yeniden uyum sağlama gibi konularıyla ilgilenmekle birlikte bireysel ihtiyaçlar ve sorunları ele alarak bireysel değerlendirme ve planlama, danışmanlık ve rehberlik, rehabilitasyon programları, sosyal beceri geliştirme, onarıcı adalet uygulamaları, gelecek planlama ve entegrasyon, krize müdahale, mağdur destek hizmetleri, rapor hazırlama ve mahkeme iş birliği uygulama alanları da sağlamaktadır. Adli sosyal hizmetin mikro düzey uygulamalarında hukuki çerçeve belirlenerek Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemeleri Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu, 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, TCK Madde 62, Denetimli Serbestlik Kanunu, İş Sağlığı ve Güvenliği Mevzuatı, Aile Mahkemeleri ve Aile Hukuku Mevzuatı gibi mevzuatlar doğrultusunda yasal boyutta suç faili ya da suç mağduru bireylerin haklarını korumak için temel referans noktaları oluşturulmaktadır.

Denetimli Serbestlik Müdürlüğü ve Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüklerinin güncel uygulamalarına bakıldığında bu kurumlara başvuran danışanlarla bireysel görüşmeler yapılmaktadır; görüşmelerin içeriğini ise boşanma, velayet, velayet değişikliği/kaldırılması, kişisel ilişki kurulması, vasi atanması/değişikliği, evlilik değerlendirilmesi, evlat edindirme, koruyucu aile olma, ceza almış ve cezalarını ceza infaz kurumunda tamamlamış kişilerin topluma tekrar entegrasyonunun sağlanması gibi konular oluşturmaktadır. Buna ek olarak sosyal hizmet uzmanları ve diğer adli destek görevlileri, haftanın belirlenen günlerinde Aile ve Çocuk Mahkemelerinde nöbetçi olarak görev almaktadır. Bu doğrultuda sosyal hizmet uzmanları ve diğer adli destek görevlileri, Aile ve Çocuk Mahkemelerinde mağdur veya suça sürüklenen çocuklar ile bireysel görüşmeler gerçekleştirerek ve 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında yer alan koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarından yararlanarak ilgili mahkemeye sosyal inceleme raporları sunmaktadır. Sosyal inceleme raporlarında, 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda yer alan beş tedbir kararı içerisinde en çok eğitim, danışmanlık ve sağlık tedbiri kararlarına yer verilmektedir. Özellikle çocuklarla gerçekleştirilen görüşmelerin süresi ve içeriğinde, çocukların biyopsikososyal gelişimleri göz önünde bulundurulmaktadır. Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde gerçekleştirilen bireysel görüşmeler ise bağımlılık konusu çerçevesinde şekillenmekle birlikte hükümlülerin bağımlılık dereceleri, psikososyal durumları ve madde kullanım risk durumlarına göre değişiklik göstermektedir. Burada sözü geçen görüşme sürelerinde, komisyon ve uzman ortak kararları ile farklılıklar meydana gelmektedir. Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde, hükümlünün kendi bağımlılık derecesini fark edebilmesi, gerekli durumlarda sağlık kuruluşları ile bağlantı halinde olarak

psikiyatri servisi ile görüşmeler yapması, bağımlılık sürecini, kriz anını yönetimi, bağımlılığın bir hastalık olduğunun ve ömrü boyunca devam edeceğinin anlatılması ayrıca olası risk durumlarına karşı neler yapması gerektiği hakkında bireysel görüşmeler ve SAMBA grup çalışmaları yapılmaktadır.

Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğünde gerçekleştirilen görüşmeler sırasında acil koruma kararı alınması gerektiği saptanan bireylere yönelik müdahaleler yapılmaktadır. Acil koruma kararı en fazla otuz günlük süre ile sınırlandırılarak verilmektedir. Bu süre zarfı içerisinde çocuğa yönelik sosyal incelemeler gerçekleştirilmektedir. Yapılan incelemeler sonucunda tedbir kararı alınmasının gerek olup olmadığı belirlenir ve bu doğrultuda bir sosyal inceleme raporu yazılarak hakime sunulmaktadır. Bazı durumlarda ise çocuğun içinde bulunduğu koşullar, vakit kaybetmeksizin tedbir alınmasını gerektirecek kadar ciddidir. Bu gibi hallerde, detaylı inceleme yapılmaksızın çocuk kuruma yerleştirilerek bakım altına alır ve beş gün içerisinde acil koruma kararı istenebilmektedir.

Adalet Bakanlığı bünyesinde görev yapan sosyal hizmet uzmanları ve diğer adli destek görevlileri, mahkeme kararı doğrultusunda bazı görüşmelerini ‘ortam incelemesi’ adı altında, aile ve çocukların sosyal çevreleri ve ev ortamları içerisinde yapmaktadır. Fakat Adalet Teşkilatını Güçlendirme Vakfı’na (ATGV) ait araç sayısının yetersizliği, ev ziyaretinin gerçekleşmesi için tarafların belirli bir ücret yatırması gerektiği, genelde talimat (tarafardan birinin ilgili adliyenin çalışma alanları içerisinde ikametgâh etmemesi durumunda, kişinin bulunduğu yere bağlı olan adliyeye dosyanın iletilmesi) dosyalarına ilişkin ev ziyaretinin yapılması, hakimin her dosya için ev ziyareti istememesi gibi durumlar nedeniyle adli destek görevlileri kendilerine gelen her dosyada ortam incelemesi gerçekleştirememektedir.

Buna ek olarak adliyelerde gerçekleştirilen bireysel görüşmeler sırasında sosyal hizmet uzmanları ve diğer adli destek görevlileri, TCK madde 278-279-280 gereğince bildirim yükümlülüğü görevini yerine getirmektedir. İhmal ve istismar konusunda ihbar ve bildirimler; mağdur birey hakkında yapılacak çalışmaları gerçekleştirecek “kurumsal bildirimi” ve mağdura yönelik gerçekleşen eyleminin suç teşkil edip etmediğinin soruşturulmasını sağlayacak “adli bildirimi” kapsamaktadır. Ayrıca ihbar ve bildirim konu olan kişi hakkında “kurumsal boyutta” ve “mesleki boyutta” çalışmalar da gerçekleştirilmektedir.

3.2. Mezzo Düzey

Mezzo düzey uygulama ise grup, toplum ve topluluklar gibi daha geniş bir yelpazesi olan kitle ile çalışmayı ifade etmektedir. Aileler, okullar, iş yerleri, sokaklar gibi ortak paydada bir arada bulunan insan grupları merkeze alınmaktadır. Grup terapileri, eğitim programları veya topluluk hizmetleri gibi faaliyetler de mezzo düzey müdahale için gerekli olan temel yöntemlerdir.

Daha büyük ölçeğe sahip bir kitle ile çalışmayı içeren mezzo düzey uygulamalarda sosyal hizmet uzmanları; toplumun belirli gruplarına yönelik programlar ve hizmetler geliştirerek suçu önlemek, suç

mağdurlarına destek olmak ve toplumsal değişimi gerçekleştirmek amaçları çerçevesinde hareket etmektedirler. Toplum programları geliştirme, okullarda sosyal hizmet uygulamaları başlatma, suç mağdurları için destek grupları oluşturma, restoratif adalet programları koordinasyonu sağlama, mahalle veya topluluk geliştirme projeleri düzenleme, rehabilitasyon ve eğitim programları yürütme, aile danışmanlığı ve eğitimi sunma, sivil toplum kuruluşları ile iş birliği oluşturarak bilinçlendirme seminerleri düzenleme, sosyal hizmet ağları oluşturma gibi çok yönlü uygulamalar eşliğinde; suç ve suçla mücadele noktasında daha geniş bir perspektiften bakılarak toplumun farklı katmanlarında etkili olmak gerekmektedir.

Denetimli Serbestlik Müdürlüklerinde suça sürüklenen çocukların aileleri kuruma davet edilerek görüşmeler gerçekleştirilmekte, bilgilendirme ve durum değerlendirmeleri yapılmaktadır.

Denetimli Serbestlik Müdürlükleri kapsamındaki hizmetler içerisinde yer alan SAMBA grup çalışmaları, zorunlu faaliyetler kategorisinde yer almakta olup hükümlülerin, üç adet bireysel görüşme doğrultusunda grup çalışmalarına ve grup kurallarına adapte olması sağlanmaktadır. Grup çalışmasında SAMBA grup ve SAMBA okuma çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmalar genel bağlamda madde ile ilgili suçlar çerçevesinde yapılsa da ayrıca öfke kontrolü, aile kuralları, kişinin hayatında olumlu değişim gibi çok çeşitli konularda da suç türlerine göre farklı grup çalışmaları yapılabilmektedir.

Yeni düzenlemeler doğrultusunda çocuğun velayet hakkına sahip olmayan ve çocukla arasında şahsi ilişki kurulmasına karar verilmiş ebeveyn, mahkemenin uygun gördüğü gün ve saatler içerisinde çocukla ilişki kuramadığında; Adalet Bakanlığı çatısı bünyesindeki Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğüne başvurmaktadır. Bu doğrultuda ise gerekli işlemler gerçekleştirilerek Bakanlığın belirlediği noktalarda, sosyal hizmet uzmanları ve diğer adli destek görevlileri aracılığıyla çocuk teslimleri yapılmaktadır.

3.3. Makro Düzey

Makro düzey uygulamada da toplumun genel yapısı, mevcut sosyal politikalar ve buna paralel olan sistemler odak noktası olarak ele alınmaktadır. Sosyal değişim ve gelişim teşvik edilerek sosyal adaleti sağlamak ve toplumsal sorunların çözümünde bir anahtar görevi görmek, sosyal hizmet uzmanlarının çalışmaları ve prensipleri arasında yer almaktadır. Makro düzey uygulamalar, sosyal politika analizleri, savunuculuk faaliyetleri, çeşitli kampanyalar gibi geniş kapsamlı hizmetlerle yürütülmektedir.

Toplumsal düzeyde geniş kapsamlı çalışmalar ve sistemler üzerindeki değişimleri doğrudan etkileyen makro düzey uygulamalarda; toplumsal sorunların kök nedenleri odak alınmaktadır. Bu bağlamda politika değişiklikleri, kamuoyu farkındalığı, kurumsal dönüşüm gibi alanlarda etkili olmak amaçlanmaktadır. Adli sosyal hizmetin makro düzey uygulamalarında ise; sosyal politika değişiklikleri, hapisane reformları ve ceza adaleti sistemini geliştirme, restoratif adaletin teşvik edilmesi, suç önleme

stratejilerinin geliştirilmesi, toplumsal farkındalık kampanyaları, eğitim materyalleri geliştirme, iş birliği ağları oluşturma ve koordinasyonunu sağlama, araştırma ve veri analizi yapma, hukuki reformlar ve yasa düzenlemeleri için öneriler geliştirme, kurumlar arası iş birliği ve etkileşim sağlama gibi faaliyetler yer almaktadır.

Aynı zamanda Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü kapsamına giren dava dosyalarının taraflarına göre madde bağımlılığı olanları YEDAM'a, göçmen bireyleri ihtiyaçları doğrultusunda Sahra Derneklerine, kadına yönelik şiddet durumlarında ŞÖNİM'e yönlendirilmekte; cezaevi dosyalarına ilişkin İŞKUR, Halk Eğitim Merkezleri ve yine YEDAM ile bağlantılar kurulmaktadır. Bu durum her dosya için geçerli ve yeterli olamamakta, adli sosyal hizmet alanı içerisinde kurumlar arası iş birliğinin geliştirilmesi gerektiği görülmektedir.

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında yer alan koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarına suça sürüklenen ve mağdur çocuklara yönelik sosyal inceleme raporlarında yer verilmektedir. Böylece kanun makro düzeyde uygulanmış olmaktadır.

Adli destek müdürlüklerine gelen dosyada uzaklaştırma, koruma ve gizlilik kararı alınması ibaresi yer aldığı takdirde 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun yükümlülükleri yerine getirilmektedir.

Adli destek ve mağdur hizmetleri Müdürlüğünde görev yapan sosyal hizmet uzmanları ve diğer adli destek görevlileri, görüşmelerde 7 basamaklı görüşme tekniklerini doğrudan kullanamamaktadır. Son basamak olan "izleme" aşamasının eksikliği; yeniden suça karışma, suça maruz kalma ve/veya ihmale uğrama gibi birçok olumsuz durumun tekrarlanmaması açısından oldukça büyük öneme sahip olduğu halde adli sosyal hizmet içerisinde takip çalışması yapılmamaktadır. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu gereğince verilen tedbirlerin uygulanması gereken süreç içerisinde yeni tedbirlere ihtiyaç olup olmadığı, yeterince doğru uygulanıp uygulanmadığı ve çocuğun iyilik halini artırıp arttırmadığı bilinmemektedir. Ayrıca adli sisteme giren ve önem arz eden her dosya için adli kolluk biriminden itibaren takibini sağlayacak bir vaka yöneticisi bulunmamasından dolayı çocuğun soruşturma ve mahkeme süreçlerinin, aile ve kurumlar arası bağlantılarının, çocukların ve ailelerinin ihtiyacı olan tedavi, eğitim ve bakım gibi tüm tedbirlerin sağlanmasının takipçisi olunamamaktadır.

4. Bireysel Kazanımlar

Sosyal hizmet; birey, grup, toplum ve toplulukların yaşam kalitelerini yükseltmek, ihtiyaçlarını karşılamalarında rehber olmak ve var olan potansiyellerini artırmak amacıyla yapılan, akademik altyapısı bulunan mesleki bir uygulamadır. Bu hizmetlerin belirli bir bilgi, beceri ve değer temeline dayanması söz konusudur. Bu bağlamda sosyoloji, psikoloji, antropoloji, ekonomi vb. sosyal bilimlerden gelen bilgilerin; birey, grup, toplum ve toplulukların davranışlarını, etkileşimlerini ve

ihtiyaçlarını anlama noktasında temel oluşturması durumu sosyal hizmetin bilgi temelini oluşturmaktadır. Buna ek olarak sosyal hizmet uzmanlarının çalışmalarını yönlendiren ve temel ilkeleri belirleyen çeşitli sosyal hizmet teorilerinin varlığının yanı sıra hukuki süreçlerin bilinmesi ve etik kurallar çerçevesinin belirlenmesi gibi noktalarda da sosyal hizmetin bilgi temelinden söz etmek mümkündür.

Sosyal hizmetin bilgi temeli halkası içerisinde asli sosyal hizmet alanına bakıldığında; adli destek görevlileri mağdurun yanında duruşma salonunda bulunmakta, adli süreç içerisinde suça sürüklenen çocukların mahkemeden önce veya sonra bir uzman eşliğinde ifadesi alınmakta ve sosyal çalışmacının suça sürüklenen çocuğa yaklaşımı da bu doğrultuda büyük önem arz etmektedir. Buna bağlı olarak yapılan bütün görüşmelerin neticesinde sosyal inceleme raporu, planlı müdahale basamaklarına uygun şekilde yazılmaktadır. Sosyal inceleme raporu yazılırken rapor yazma düzenine ve olay akış sırasına dikkat edilmekte, yapılan görüşme sırasında edinilen bilgiler birebir ve değiştirilmeden rapora aktarılmaktadır. Ayrıca değerlendirme yazılırken verilen kararın ilgili mevzuata dayandırılması da son derece önemlidir. Mahkeme öncesi ve süresince mağdur çocuğa destek olurken çocuk, etkin bir şekilde dinlenilmekte ve talepleri doğrultusunda (örneğin mağdurun hakim karşısında ifadesi alınırken davalının veya ebeveynlerinin duruşma salonunda olmasını istememesi gibi) hareket edilmektedir.

Sosyal hizmetin beceri temelini birkaç alt başlığa ayırmak gerekirse bu başlıkları iletişim becerileri, değerlendirme becerileri, müdahale ve çözümleme becerileri ve yönlendirme ve koordinasyon becerileri olarak ayırmak mümkündür. İletişim becerileri içerisinde etkili iletişim kurma, dinleme, empati gibi beceriler yer almakta olup bunlar, sosyal hizmet uzmanlarının birey, grup, toplum ve topluluklarla etkileşimde bulunmalarını sağlamaktadır. Bireylerin ihtiyaçlarını, güçlü yönlerini ve yaşamsal zorluklarını değerlendirmek için kullanılan gözlem, araştırma gibi araçları kullanma yeteneği ise değerlendirme becerileri içerisinde yer almaktadır. Yine birey, grup, toplum ve topluluklara destek sağlama, krize müdahalede bulunma, çözüm odaklı yaklaşımlar geliştirme ve bunların entegrasyonu gibi beceriler de müdahale ve çözümleme becerileri olarak sınıflandırılabilir. Son olarak yönlendirme ve koordinasyon becerileri adı altında da gerekli durumlarda diğer profesyonellerle iş birliği yapma, kaynak yönlendirme ve hizmetlerin koordinasyonunu sağlama gibi yeteneklerden söz etmek mümkündür.

Adli sosyal hizmete beceri temeli çerçevesinden bakılırsa öncelikle UYAP sistemine gelen dosyalarda yer alan GSM numarasından davacı ve davalı taraf ile iletişime geçilerek randevu verilmekte ve görüşme tarihi belirlenmektedir. Oluşturulan randevular sonucu taraflar ile görüşülürken ilk olarak uzman; kendini tanıtarak görüşmenin amacından bahsetmekte, danışanların sosyo-ekonomik durumunu öğrenmekte ve danışanları sahip olduğu haklar hakkında bilgilendirmektedir. Davacı ve davalı taraf ile gerçekleştirilen görüşmelerde açık uçlu sorular sorulması gerekmektedir. Danışanın eksiksiz beyanı

alınarak görüşmeler sonlandırılmakta ve ayrıca görüşmelerin süresi de dosyaya, davacı ve davalı taraflar ile adli destek görevlisine göre de değişkenlik göstermektedir. Buna ek olarak çocuklar ile yapılan görüşmede çocuğun adliye ortamından korkması, çekinmesi veya gerilmesi nedeniyle çocuğun anlayacağı dilden; sakin ve yumuşak bir ses tonu ile ilk olarak “en sevdiği renk, arkadaşlarını veya okulunu sevip sevmediği” şeklinde sorular sorarak ortama adaptasyonu sağlanmaktadır. Daha sonra anne ve baba ile ilişkileri sorularak da süreç hakkında bilgi alınmaktadır. Gerektiği durumlarda hakim tarafından yapılması istenen ortam incelenmesi gerçekleştirilmeden önce görüşmenin saati ve zamanı hakkında danışanlara haber verilmektedir. Hane ziyareti gerçekleştirilirken evin koşullarına ve söz konusu koşulların evde yaşayan bireylere yeterli olup olmadığına, çocuğun ayrı bir odasının ve kendine ait eşyalarının olduğuna, evdeki temel eşyaların yeterli düzeyde olup olmadığına dikkat edilmesi gerekmektedir. Ayrıca adli destek görevlilerinin dosyalar üzerinde çalışırken çeşitli konularda diğer uzmanlardan destek alması ve koordinasyon içerisinde çalışmalarını da yine sosyal hizmetin beceri temeli kapsamında değerlendirilmektedir.

Sosyal hizmet mesleğinin küresel tanımında da vurgulanan insan onuruna saygı ve sosyal adalet ilkelerine ek olarak kişisel ve mesleki bütünlük, müracaatçı önceliği, gizlilik ilkeleri gibi unsurlar ise sosyal hizmetin değer temelini yapı taşlarıdır. Tüm bireylerin eşit muamele ve saygı görmesi, hak savunuculuğunun yapılması, toplumsal eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, fırsat eşitliğinin sağlanması için çalışmalar yapılması, bireylerin ihtiyaç önceliğinin, bilgilerinin gizliliğinin ve mahremiyetinin korunması vb. her durum, sosyal hizmetin değer temeli kapsamında yer almaktadır.

Adli süreç boyunca adli sosyal hizmet uzmanlarının sosyal hizmet disiplininin etik ilke ve kurallarına uygun olacak şekilde hareket etmesi gerekmekte olup alanda çalışan bütün adli destek görevlileri; sosyal adalet, kolektif sorumluluk, bireyin onuru ve değerini temel alarak müracaatçılara saygı göstermekte ve buna bağlı olarak insan ilişkilerinin önemini farkında olarak dürüst ve güvenilir bir tutum benimsemektedir. Ayrıca sosyal hizmet uzmanlarının yetkin olduğu alanlarda uygulama yapması ve uzmanlığını geliştirmek için çalışması gerekmele birlikte kurumsal gizlilik ilkesi ve kurumda yaşanan usulsüzlüklere karşı göz yumulmamasının yanı sıra mesleğin gerekleri, etik ikilem de göz önünde bulundurularak uygulamaya geçirilmektedir.

Sosyal hizmet mesleğinin bilgi, beceri ve değer temeli; sosyal hizmet uzmanlarının etkili bir şekilde çalışmalarını ve birey, aile, grup ve topluluklara en iyi şekilde hizmet vermelerini sağlamaktadır. Bu temel unsurlar; sosyal hizmetin amacına uygun olarak insanın iyilik halinin desteklenmesi ve toplumsal refahın artırılması yolunda rehberlik etmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Sosyal hizmet mesleğinin; toplumsal değişim ve gelişim, insanların iyilik potansiyellerini artırma veya toplumsal mekanizmada mevcut sorunların çözümü noktalarındaki önemini sıklıkla vurguladığımız su götürmez bir gerçektir. Bu noktada adli sosyal hizmet alanını deneyimleme fırsatı elde edilen bu uygulama sürecindeki en önemli noktanın; teori ve pratikteki farklılıklar ile benzerliklerin yanında olumlu ve olumsuz eleştirilerin de gün yüzüne çıkması açısından son derece verimli olduğu söylenebilir.

Sosyal hizmet mesleğinin teorik bağlamında son derece çarpıcı bir konu vardır ki o da bir sosyal hizmet uzmanının meslek hayatında kazanmış olması gereken mesleki beceriler olarak başlıklandırılabilir. Bu doğrultuda sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değer temelini varlığından söz etmek çok da yanlış olmaz. Uygulama sürecinde bu üç temel unsur, etkili bir çalışma yürütülmesi hususunda başucu kitabı niteliği taşımaktadır. Uygulama deneyimi süreci içerisinde teori ve pratik çatışması konusuna en olumlu eleştiriler bu perspektiften gösterilebilir çünkü; uygulama sırasında hem teori hem de deneyim eğrilerinin en çok bu noktada birbirine yaklaştığı görülmüştür. Kısaca sosyal hizmet mesleğinin amacına uygun yürütülebilmesi için teoride de olduğu üzere aynı şekilde bu üç temel arasında dengeli bir yaklaşım zorunludur.

Sosyal hizmetin teorideki bir başka önemli konusu ise mikro, mezo ve makro düzey uygulamalarıdır. Bu doğrultuda çok genel anlamda adli sosyal hizmet uygulamalarında; mikro düzeyde suç nedenleri, suç faillerinin topluma yeniden kazandırılması gibi bireysel çerçeveden bahsetmek mümkündür. Mezo düzeyde ise sosyal hizmetler, daha geniş bir kitlesel alana yayılmaktadır. Bu noktada mezo düzey uygulamalarda program ve hizmetler geliştirmek, destek grupları oluşturmak, projeler üretmek ve geliştirmek, aile ve çocuğa yönelik eğitimler veya seminerler sunmak, dernek ve vakıflarla koordinasyon sağlamak gibi pek çok farklı koldan çalışmalar gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Nitekim mevcut adli sosyal hizmet uygulamalarında bu denli geniş çaplı uygulamalar yapılmamaktadır. Bu hususta gerek fiziki koşulların elverişsizliği gerekse halihazırda var olan politikaların söz konusu çalışmalarda mevzuat eksiklikleri gibi farklı durumlardan söz etmek mümkündür. Tam da burada teori ve pratik çatışmasının belirgin etkilerinin görünürlüğünden bahsedilebilir.

Türk Ceza Kanunu madde 11'e göre henüz 18 yaşını doldurmamış herkes 'çocuk' olarak tanımlanmaktadır. Hem kanundaki hem de gündelik hayattaki çocuk tanımı göz önünde bulundurulduğunda pek çok çocuğun basit olaylar sonucu adli sistem içerisine dahil oldukları görülmüştür. Yine uygulama süreci içerisinde özellikle ebeveynlerin fevri davranışları nedeniyle adli mercilere başvurulması ve çocukların çok küçük yaşta yargı unsuruyla tanışması hem aile hem de adli sosyal hizmet uzmanlarının iş yükü açısından olumsuz bir durum oluşturmaktadır. Genele baktığımızda önleyici veya onarıcı adalet mekanizmalarının mevcutta yeteri kadar var olmaması uygulama sürecine

yönelik olmuşuz bir eleştiridir. Söz konusu durumu engellemeye yönelik en önemli çalışma okul sosyal hizmetini yaygınlaştırmaktır. Bu bağlamda okul sosyal hizmeti, potansiyel suça sürüklenme riski taşıyan çocukların davranışlarını analiz ederek hane incelemeleri gerçekleştirir ve ihtiyaç duyulması halinde çocukları farklı kurumlara yönlendirmelidir. Bu yaklaşımla risk taşıyan çocuk sayısı minimuma indirilerek adli süreçlere dahil edilen çocukları korumaya yönelik önemli bir adım haline gelebilir.

Bütün bu olgular kapsamında genel hatlarla bir yorumlama yapmak gerekirse; adli sosyal hizmet alanındaki uygulama deneyimi, teori ve pratik arasındaki ilişkiyi keşfetme fırsatı sunmakla beraber alana dair farklı yorumları kişisel görüşlere çevirme fırsatı sağlamaktadır. Uygulamada edinilen kazanımların adli sosyal hizmet alanındaki teorik öğrenimlerle ne derece entegre olabildiği de bahsedilen keşfetme aşamasının bir basamağını oluşturmaktadır. Uygulamanın ilk aşamaları, karşılaşılan gerçek sorunlara nasıl baş edildiğini gözlemlemekle geçmektedir. Bu durum aynı zamanda teori ve pratiği eş zamanlı yürütme konusunda da düşündürücü bir etkiye sahiptir. Ancak uygulama sürecinde karşılaşılan zorluklar kişiye öğrenme fırsatı sağlamanın yanı sıra mesleki gelişim noktasında da son derece önemli bir katkı sağlamaktadır.

Adli sosyal hizmet uygulama deneyimi elde etmek ve karşılaşılan zorluklarla başa çıkmak, geleceğin sosyal hizmet uzmanı adaylarına verilebilecek önemli önerileri ortaya koymaktadır. Bu öneriler, uygulama sürecinin daha etkin bir şekilde geçirilmesini sağlamak ve özellikle adli sosyal hizmet alanında daha etkili hizmet sunmak için göz önünde bulundurulmalıdır.

Öncelikle adli sosyal hizmet uzmanları için sürekli eğitim ve gelişim olanakları sunulmalıdır. Değişen hukuki ve sosyal ortamlara ayak uydurabilmek için profesyonellerin bilgi ve becerilerini güncel tutmaları teşvik edilmelidir. Bu eğitim fırsatları seminerler, konferanslar ve çevrimiçi kaynaklar aracılığıyla desteklenmelidir. Sürekli gelişim ve eğitim, mesleğin ayrılmaz bir bütünüdür.

Adli sosyal hizmet, birçok farklı disiplinle iç içe geçmiş bir alandır. Bu nedenle, mesleki eğitim programları ve uygulama süreçleri, farklı disiplinlerden gelen profesyoneller arasında etkili iş birliği ve iletişimi teşvik etmelidir. Ortak eğitim etkinlikleri ve farklı meslek grupları ile çalışma ortamları oluşturarak, meslektaşlar arasındaki etkileşimi artırmak mümkündür. Söz konusu durum, disiplinler arası iş birliği koordinasyonunu sağlamak için önemli bir araçtır.

Adli sosyal hizmet uzmanları, hukuki konularda sağlam bir temele sahip olmalıdır. Mesleki eğitim programları, uygulama öğrencilerine temel hukuki bilgileri sunmalı ve etik konulara özel vurgu yapmalıdır. Etik standartlar, öğrencilerin karşılaşılabilecekleri zorluklara karşı daha hazırlıklı olmalarını sağlamak adına önemli bir rol oynamalıdır. Bu bağlamda akademik alana hukuki bilgi ve etik eğitime yönelik ek eğitimler eklenebilir.

Adli sosyal hizmet uzmanlarına yönelik destek ve danışmanlık hizmetleri, mesleki zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olabilir. Bu destek hizmetleri, uygulama döneminden başlayarak kariyer boyunca devam etmelidir. Bu hizmetler, profesyonellerin duygusal ve mesleki ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak tasarlanmalıdır ve mesleki tatmini ve başarıyı artırabilir.

Bu öneriler, adli sosyal hizmet alanında daha etkili ve sürdürülebilir bir mesleki uygulama geliştirme hedefini desteklemektedir. Gelecekteki adli sosyal hizmet uzmanları, bu önerilere odaklanarak mesleğin güçlendirilmesine ve topluma daha etkili hizmet sunulmasına katkıda bulunabilme noktasında büyük bir rol benimsemelidirler.

Kaynakça

- Aslan, M. Yasin. "Çocuk Suçluluğu Hakkında Uluslararası ve Ulusal Hukuk Düzenlemeleri." *Ankara Barosu Dergisi*, 2008: 88-96.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. "Çocuk Adaletinin İcrasına Dair Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları (Pekin Kuralları)." 29 Kasım 1985.
- Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi. "Suç Mağduru ve Tanığı Çocuklar için Adalet İlkeleri Model Yasa ve İlgili Açıklamalar." 2016. <https://web2.e-baro.web.tr/uploads/52/%C3%87OCUK%20ADALET%20S%C4%B0STEM%C4%B0/Su%C3%A7%20ma%C4%9Fduru%20%C3%A7ocuklar%20i%C3%A7in%20adalet%20ilkeleri.pdf>.
- Buz, Sema, Kübra Düzyurt, ve Mehmet Sağlam. "Aile Mahkemesinde Çalışan Sosyal Çalışma Görevlilerinin Sosyal İnceleme Raporlarına İlişkin Değerlendirmeleri: Ankara Adliyesi Örneği." *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Ekim 2015: 7-29.
- Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği. *Resmi Gazete*. 10 Kasım 2021. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/11/20211110-1.htm>.
- Duyan , Veli, ve Cengiz Özbesler. "Okul Ortamlarında Sosyal Hizmet." *Eğitim ve Bilim*, 2010: 17-24.
- Erbay,ERCÜMENT, İLKAY BAŞAK ADIGÜZEL, ve Sinan Akçay. "Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Sosyal Hizmet Uygulaması Dersleri Kapsamında Uygulama Yürütecekleri Kurumları Tercih Etme Süreçleri." *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 2013: 95-108.
- Erbay,ERCÜMENT, ve Çağrı Sevin. "Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet 4. Sınıf Öğrencilerinin Eğitim Süreçlerine ve Gelecekteki Meslek Yaşamlarına İlişkin Görüşleri." *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 2013: 25-40.
- Ercüment, Erbay, Derya Kayma Güneş, Ahmet Ege, Yasemin Baksi, ve Ferda Civelek. "2010-2012 Yılları Arası Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının İncelenmesi: Ankara 1. Çocuk Mahkemesi Örneği." *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Ekim 2015: 31-51.
- Göger, Fatih. "Suça Sürüklenen Çocuklarda Şiddet Eğilimi ile Benlik Algısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi." *Master's thesis*. İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2020.
- Hepbenli, Merve. "Covid-19 Pandemi Sürecinde Adli Sosyal Hizmet Uygulamalarındaki Sosyal İnceleme Hakkında Bir Derleme." *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 2021: 1509-1522.
- Kalaycı, Sami. "Okul Şiddetinin ve Çocuk Suçluluğunun Önlenmesinde Sosyal Hizmetin Rolü." *Suç ve Korkusu Kongresi*. Ankara, 2015. 488-498.
- Karataş, Banu, ve Ömer Can Çevik. "Çocuk Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme." *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2016: 889-890.
- Kayma Güneş, Derya, ve Rıza Gökler. "The family characteristics of juvenile delinquency in Turkey." *International Journal of Human Sciences*, 2017.

- Mavili, Aliye, ve Zeki Karataş. "Çocuk Adalet Sisteminde Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Uygulamalarda Karşılaşılan Sorunlar." *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2019: 1013-1043.
- Ozan, Selçuk. "Cezalandırıcı Okul Disiplininin Okul Sosyal Hizmeti ve Onarıcı Adalet Açısından Fenomenolojik Yaklaşımla Değerlendirilmesi." 2019.
- Öztürk, Aslıhan Burcu, Zeynep Dilruba Taşdemir, ve Büşra Kayadibi. "Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü Kapsamında Gerçekleştirilen Uygulamalara Yönelik Bir Değerlendirme." *Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını*, 2021: 95-107.
- Şamar, Berhuddan, ve Betül Urhan. "Adli Görüşme Odalarında Suç Mağdurlarıyla Görüşme Yapan Adli Görüşmecilerin Deneyimlerinin İncelenmesi: Eskişehir Adliyesi." *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 2020: 931-959.
- UNICEF. "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme." *UNICEF Türkiye*. 2004. https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarınaDairSozlesme.pdf.
- UNICEF Türkiye. "Çocuk Hakları ve Gazetecilik Uygulamaları Hak Temelli Perspektif." Ankara: UNICEF Türkiye Ofisi, 2007.
- Yanardağ, Umut. "Amerikan Ulusal Adli Sosyal Çalışma Derneği Etik İlkeler Belgesi Türkiye’de Uygulanabilir Mi? Adli Alanda Çalışan Sosyal Çalışmacılara Dair Nitel Bir Araştırma." *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 2019: 438-462.
- Yavuz, Hakan A. "Denetimli Serbestliğin Türk Ceza Adalet Sistemi İçerisindeki Genel Görünümü Üzerine." *Adalet Dergisi*, 2012: 58-75.
- Yenidünya, Ahmet Caner. "Ceza Muhakemesinde Duruşma Evresi ve Duruşma Evresine Hakim İlkeler." *Prof. Dr. A. Caner Yenidünya*. 2019. <https://caneryenidunya.com/ceza-muhakemesinde-durusma-evresi-ve-durusma-evresine-hakim-ilkeler/>.

ÇOCUĞA YÖNELİK İSTİSMAR VE OKUL SOSYAL HİZMETİ

Doç. Dr. Figen PASLI¹

Çocuk on sekiz yaşını doldurmamış, haklara sahip olan bireydir. Çocukların sağlıklı gelişimini engelleyen, büyükler tarafından çocuklara yapılan ve aslında önlenbilir olan her türlü davranış çocuğa yönelik istismar davranışı olarak nitelendirilmektedir. Fiziksel, zihinsel, psikolojik ve sosyal bir süreç olan çocuğun gelişimi sürecini olumsuz etkileyen ve gelişimine zarar veren davranışlar çocuk istismarı olarak tanımlanmaktadır. Çocuğa yönelik gerçekleştirilen eylemin niteliği ve toplumların bu eylemi algılama farkı, eylemin çocuk üzerinde oluşturduğu hasar ve kapsamı, öngörülen ya da kazayla gerçekleşen olayın ayırımının yapılması gerekliliği istismar tanımlarında farklılıklara yol açmaktadır.

Çocuğa yönelik istismarın önlenmesi için halk sağlığı yaklaşımı olarak benimsenen çalışmalar üç basamakta ele alınmaktadır: Birincil basamak, istismar gerçekleşmeden önleme çalışmaları; ikincil basamak, risk altındaki grup ya da ortamlara ilişkin erken müdahale yaklaşımı; üçüncü basamak ise istismarın gerçekleşmesi sonrasında oluşan hasarı gidermeye/iyileştirmeye ve yinelenmesini önlemeye yönelik çalışmalardır.

Çocuğun istismarı ve ihmali söz konusu olduğunda, bu istismarın gerçekleştiği ortam risk faktörleri ve istismar süreci açısından ayırıcı özelliklere sahiptir. İstismarın gerçekleştiği ortamlar aynı zamanda önlenmesi açısından da önemlidir. İstismar ev ortamında, kurumsal ortamlarda (gündüzlü ya da yatılı eğitim kurumları, bakım kurumları, ceza infaz kurumları gibi), kamusal alanlarda ve çalışma ortamlarında gerçekleşebilmektedir.

Bireyin içinde yaşadığı toplumda yetenek, tutum ve davranışlarını geliştirdiği süreç olarak tanımlanan eğitim süreci, toplumsal yeteneği ve kişisel gelişimin sağlanması amacıyla denetimli bir çevreyi, özellikle okulu içeren toplumsal bir süreçtir. Ev ve okul çocuğun kişilik haklarını geliştirebileceği, yaşamsal risklere karşı gerekli becerileri geliştirebileceği ortamlardır. Ebeveynlerin yanında çocuğun yetiştirilmesi ve haklarının korunmasından sorumlu olan kurumlardan biri eğitim kurumlarıdır.

İstismarın önlenmesinde çocuğa öğretilmesi gereken, özel bölgeler, 'hayır' diyebilme davranışları kazandırılması gibi temel davranışlar vardır. Yani, çocuğun kendi bedenine yönelik onaylamadığı davranışlara hayır diyebilmesi öğretilmelidir. Aslında sadece dokunma değil, onaylamadığı ve istemediği davranışlara da hayır demeyi öğrenmesi önemlidir. Ancak bunlar çocuğa sorumluluk

¹ Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü

yükleyen davranış önerileridir ve istismarın önlenmesinde asla yeterli değildir. Ebeveynlerin yerine getirmesi gereken görev ve sorumlulukların başında çocukla sağlıklı iletişim kurulması gelmektedir.

Okullarda, eğitim kurumlarında görev yapan psikolojik danışmanlar ve rehber öğretmenlerin çocuklardaki davranış değişikliklerini fark edebilmesi, gözlemleri önemlidir. Ancak önemli olan asıl konu, okullarda istismara maruz bırakılma riski olan çocukların önceden belirlenerek, psiko-sosyal destek verilebilmesi, gerekli yönlendirmelerin yapılarak destek sistemlerinin devreye girmesi, çocuğu çevresiyle birlikte ele alan bütüncül yaklaşımla değerlendirme ve müdahaledir. Bu yaklaşım okul sosyal hizmetiyle olanaklıdır.

Alanda istismara maruz bırakılan çocuklarla çalışan bir sosyal hizmet uzmanı ve bu alanda çalışmalar yapan akademisyen olarak okul sosyal hizmet alanının genişletilmesini ve bu alanda gerekli istihdamın yapılmasını çok önemli buluyorum.

Sağlık kurumlarında görev yapan sosyal hizmet uzmanları okullardan yönlendirilen istismar kuşkusu taşıyan ya da istismara maruz bırakılan çocuklara yönelik koruyucu, önleyici, destekleyici, iyileştirici sosyal hizmet müdahaleleri uygulamaları yürütmeye çalışmaktadır.

Bu uygulama ve müdahalenin sistemli ve işlevsel olabilmesi için okullarda sosyal hizmet uzmanı istihdamının sağlanması gereklidir. Ancak böyle olursa istismara maruz bırakılan ya da risk taşıyan çocukları destekleme, yönlendirme, iyileştirme ve adli süreçleri boyunca düzenli olarak izlemek olanaklı olacaktır.

Bütün bu süreçlerde kurum ve kuruluşlarla eşgüdüm ve iletişim içerisinde-vaka takibi yapacak bir vaka yöneticisi gereklidir ve bu kişi okul sosyal hizmet uzmanı olmalıdır.

“TÜRKİYE’DE ÇOCUK OLMAK...”

Murat ALTUĞGİL¹

Ülkemizde yaşanan ağır ve derin yoksulluk ve yoksunluktan çocuklar da payını almaktadır. Oysa çocukların haklarına, onların yaşam, barınma, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişebilirliğine ilişkin tüm hükümler Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında tanımlıdır. Bunun yanında Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı, Pekin Kuralları vb. gibi çocuklar ile ilgili söz verilen ve imza altına alınan ve ülkemizin kabul edip imzaladığı metinler de çocuklar ile ilgili mevzuatın önemli parçalarıdır. Çocukların maruz kaldığı her türlü ihmal ve istismara ilişkin olan her konuda ülkenin yasa ve yönetmelikleri karşılık gelmiyorsa bu durumda uluslararası sözleşmeler temel alınmaktadır.

Pekin Kuralları, Çocuk Adalet Sisteminin uygulanması hakkında “Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları” olarak da tanımlanmaktadır. Ülkemizde 18 yaşın altında olan her kişi çocuktur. Pekin kuralları suça sürüklenen çocuklara uygulanacak hukuk kurallarını düzenler. Burada amaç çocukları olabildiğince Mahkeme dışında tutmaktır. Ancak dünyada gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde olmayan suça sürüklenen çocuklarımızın yargılandığı “**Çocuk Ağır Ceza Mahkemeleri**” ve “**Çocuk ve Gençlik Ceza ve Tevkif Evleri**” mevcuttur. Pekin Kurallarına ilişkin metnin açıklama kısmında “**adaletin çocuğa uygulanmasının bizatihi kendisi çocuğa zarar verebilir**”. İfadesi yer almaktadır. Tam da ülkemizdeki durumu özetleyen bir ifadedir.

Çocukların din, dil, ırk, cinsiyet vb. gibi konularda ayrımcılık yapılmadan hizmetlere erişebilmelerinin sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda çocuklar ile ailelerine yönelik tüm hizmetlerde üye ülkelerin sorumlulukları vardır.

Üye ülkeler; çocukların toplumsal yaşama tam katılımını sağlayabileceği, sosyal refah düzeyinin yüksek ve suçtan uzak kalması için gerekli koşulların bulunduğu insan onuruna yakışır bir yaşamı sağlamalıdır. Çocuğun suça sürüklenmeden önce koruyucu önleyici tedbirlerin alınması gerek ve koşuldur.

Çocuğun önce ailesinde, devamında okul öncesi eğitimle başlayan orta öğretim ile devam eden eğitim-öğretim yaşamında karşılaşılabileceği psikososyal sorunlar ile baş edebilmesi için Okul Sosyal Hizmetine gereksinim vardır.

Bugün T.C. Milli Eğitim Bakanlığı okullarda; uyum sorunu yaşayan, derslerde başarısız olan, akran zorbalığı yapan, maddenin kötüye kullanımına alet olan ve ailelerin çocuklarına olan ilgisizliği ya da onlara verdikleri psiko sosyal zararların önlenmesine ilişkin yaşanan psikososyal

¹ Sosyal Hizmet Uzmanı

sorunların çözümünü psikolojik danışman ve rehber öğretmenlere bırakmıştır. Oysa bu durum ekip çalışmasını gerektirir. Okulda sosyal hizmet olmalı ve sosyal hizmet uzmanları bulundurulmalıdır.

Çocuğun bulunduğu aile ve çevresiyle ve öğretmenleri ile işbirliği içinde çalışmak, onun yüksek yararına uygun plan ve programların uygulanmasında “iyilik” halini güçlendirecektir.

Ülkemizde ne yazıkki çocukların yüksek yararını gözeten ve içselleştiren bir “**Ülke Çocuk Politikası**” yoktur. Eğitim, Sağlık, Adalet, Çalışma Yaşamı ve Sosyal Hizmetler alanlarında; bütüncül, çağdaş, insan hakları ve sosyal adaleti temel alan uygulamalara rastlanılamamaktadır. Oysa konu “**çocuk**” olduğunda onların özgürce fikirlerini ifade etmelerine yol vermeden karar alan büyükler, onların yerine karar vermekten geri durmamaktadır. Öyleki;

Eğitimde, çocuklar yaşadıkları çevreye, mahallelerine, ülkelerine hızla yabancılaşmış durumdadır. Her geçen gün okullarda verilen/verilmeyen bilgiler sayesinde “**merak eden çocuk**” sayısı hızla azalmakta ve birbirine benzeyen yeni nesiller oluşmaktadır. Oysa farkı fark etmek, merak etmekten, araştırmaktan, bulguları ve yorumları özgürce ifade etmekten geçer. Bunun yanında fırsat eşitsizliği de onların gelişimine zarar veren, kendilerini ortaya koymalarını engelleyen, gelecek kaygısı, umutsuzluk ve çaresizlik duygularına kapılmalarına neden olan bir psikososyal bir durumdur.

Çalışma yaşamında; çocuklar “**ucuz iş gücü**” olarak görülmektedir. Kâğıt, plastik toplayıcılığı, oto sanayilerinde erkek ve kadın kuaförlerinde çıraklık, ayakkabı boyacılığı, simit satıcılığı vb. gibi alanlarda çocuklar çalıştırılmaktadır.

Okula gitmesi, eğitim-öğretimden yararlandırılması gerekirken onlar sokakta çalışmak durumunda kalmıştır. Yoksul ailelerin, yoksul çocukları olmak “**kader**” midir? Yoksa “**ihmal**” midir?

Çocuklar sadece anne ve babalarının değildir. Tüm çocuklar devletindir. Yani Devlet Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın öngördüğü şekilde çocuklar ile ilgili her türlü hizmetlere erişilebilirliğini sağlamakla yükümlüdür.

Çocuk Adalet Sistemimize Çocuk Hakları açısından baktığımızda;

- Masumiyet karinesi
- Suçlamanın bildirilmesi
- Konuşmama hakkı
- Avukat ile temsil edilme hakkı
- Veli ya da vasinin hazır bulunması hakkı
- Tanıklar ile yüzleştirme ve tanıklara çapraz sorgu hakkı

- Daha üst makama temyiz hakkı mevcuttur.

Çocuk adalet sisteminde yargılamanın her aşamasında, çocuğun yüksek yararı gözetilmeli, damgalanmasını engellemeli ve gizliliğe önem gösterilmelidir. Oysa uygulamada çocuğa ilişkin bilgiler açıkça ele geçirilebilmektedir. Mağdur çocuk ile ilgili sosyal hizmet uzmanınca hazırlanan sosyal inceleme raporuna failin avukatı ele geçirip çocuk ile ilgili bilgileri ve sosyal hizmet uzmanının görüşünü faile iletmektedir. Şimdi bu noktada Avukatların müvekkilleri ile ilgili bilgilere ulaşma hakkından söz edilecek ve faile iletilmesinin doğal olacağı ifade edilecektir. Peki, biz profesyonel meslek elemanları ve hukukçular çocukları korumak ve kollamak ile görevli ve yükümlü değil miyiz? Failin çocuğa daha da zarar vermesine göz mü yummalıyız?

Avrupa Sosyal Şartı; tüm kişilerin yanında çocukların da haklarını içeren aşağıda belirtilen ilgili maddeleri ile çocukların yüksek yararının korunması ve sosyal hizmetlere ve sosyal yardımlara erişilebilmeyi öngörmektedir.

Madde 13:

Sosyal ve tıbbi yardım hakkı

Âkit Taraflar sosyal ve tıbbi yardım hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla:

- 1- Yeterli olanağı bulunmayan ve kendi çabasıyla veya başka kaynaklardan, özellikle bir sosyal güvenlik sisteminden yararlanarak böyle bir olanak sağlayamayan herkese yeterli yardımı sağlamayı ve hastalık halinde bunun gerektirdiği bakımı sunmayı;
- 2- Böyle bir yardım görenlerin, bu nedenle siyasal ve sosyal haklarının kısıtlanmasını önlemeyi;
- 3- Herkesin, kişisel veya ailevi mahrumiyet halini önlemek, gidermek ya da hafifletmek için gerekebilecek öneri ve kişisel yardımları uygun kamusal ya da özel hizmetler eliyle alabilmesini sağlamayı;
- 4- Bu maddenin 1.2. ve 3. fıkralarında değinilen hükümleri, ülkelerinde yasal olarak bulunan diğer Âkit Tarafların vatandaşları ile kendi vatandaşlarını eşit tutarak, 11 Aralık 1953'te Paris'te imzalanmış olan Avrupa Sosyal ve Tıbbi Yardım Sözleşmesi ile üstlendiği yükümlülükler çerçevesinde uygulamayı; taahhüt ederler.

Madde 14:

Sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkı

Âkit Taraflar Sosyal Refah Hizmetlerinden Yararlanma Hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla:

- 1- Sosyal hizmet yöntemlerinden yararlanarak, toplumda bireylerin ve grupların refah ve gelişmelerine ve sosyal çevreye uyum sağlamalarına katkıda bulunacak hizmetleri teşvik etmeyi ya da sağlamayı;
- 2- Bireylerin ve gönüllü ya da diğer örgütlerin bu tür hizmetlerin kurulması ve sürdürülmesine katılmalarını özendirme; taahhüt ederler.

Madde 15:**Özürülülerin toplumsal yaşamda bağımsız olma, sosyal bütünleşme ve katılma hakkı**

Âkit Taraflar, yaşları ve özürlerinin nedenleri ve niteliği ne olursa olsun, özürülülerin toplumsal yaşamda bağımsız olma, sosyal bütünleşme ve katılma hakkını etkili bir biçimde kullanabilmelerini sağlamak amacıyla:

- 1- Mümkün olduğunda genel plan çerçevesinde, ya da bu mümkün değilse, kamusal ya da özel uzmanlaşmış organlar aracılığıyla özürülülerin yönlendirilmesini, öğrenimini ve mesleki eğitimini sağlamak için gerekli önlemleri almayı;
- 2- Normal çalışma ortamında özürülülerini istihdam etmek ve onların istihdamını sürdürmek ve çalışma koşullarını özürülülerin gereksinimlerine uyarlamak, ya da özürülülük nedeniyle bunun mümkün olmadığı durumlarda çalışmayı buna göre düzenlemek ya da özürün düzeyine göre güvenli bir istihdam türü yaratmak için, işverenleri özendirmeye yönelik bütün önlemlerle onların istihdam edilmelerini teşvik etmeyi;

Bazı durumlarda bu önlemler uzmanlaşmış yerleştirme ve destekleme hizmetlerine başvurmayı gerekli kılabilir.

- 3- Özellikle, teknik yardımları da içermek üzere, iletişim ve hareket engellerinin üstesinden gelmeyi ve ulaşım, barınma, kültürel etkinlikler ve boş zaman kullanımını sağlamayı hedefleyen önlemler yoluyla özürülülerin toplumla tam olarak bütünleşmelerini ve toplum yaşamına katılmalarını teşvik etmeyi; taahhüt ederler:

Madde 16:**Ailenin sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkı**

Âkit Taraflar, toplumun temel birimi olan ailenin tam gelişmesi için gerekli koşulları sağlamak amacıyla; sosyal yardımlar ve aile yardımları, mali düzenlemeler, konut sağlama, yeni evlilere yardım ve diğer uygun araçlarla aile yaşamının ekonomik, yasal ve sosyal bakımdan korunmasını teşvik etmeyi taahhüt ederler.

Ülkemizde 15.07.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun amacı her ne kadar çocukların korunması ve yüksek yararının sağlanması için olsa da süreç içinde Çocuk Koruma sisteminde uygulamada istenen hedeflere ulaşılamamıştır. Kanunda Temel ilkeler kısmında;

Madde 4- (1) Bu Kanunun uygulanmasında, çocuğun haklarının korunması amacıyla;

- a) Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması,
- b) Çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi,
- c) Çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tâbi tutulmaması,
- d) Çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması,
- e) Çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları,
- f) İnsan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usul izlenmesi,
- g) Soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi,
- h) Kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi,
- i) Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması,
- j) Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması,
- k) Çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları,
- l) Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenmemesine yönelik önlemler alınması, İlkeleri gözetilir.

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanununun yukarıda belirtilen hükümlerine rağmen neden çocuklarımızı koruyamıyoruz?

Kanunda Tanımlar Bölümünde belirtildiği üzere;

Tanımlar

Madde 3- (1) Bu Kanunun uygulanmasında;

a) Çocuk: Daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi; bu kapsamda,

1. Korunma ihtiyacı olan çocuk: Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu,

2. Suça sürüklenen çocuk: Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu,

b) Mahkeme: Çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemelerini,

c) Çocuk hâkimi: Hakkında kovuşturma başlatılmış olanlar hariç, suça sürüklenen çocuklarla korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında uygulanacak tedbir kararlarını veren çocuk mahkemesi hâkimini,

d) Kurum: Bu Kanun kapsamındaki çocuğun bakılıp gözetildiği, hakkında verilen tedbir kararlarının yerine getirildiği resmî veya özel kurumları,

e) **(Değişik: 13/6/2012-6327/38 Md.)** Sosyal çalışma görevlisi: Psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri ve sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensuplarını, ifade eder.

Bu bağlamda; (e) bendinde “sosyal çalışma görevlisi” tanımı kanunun yürürlüğe girdiği 2005 yılından bu güne kavram kargaşalığı yaratmaktan öte geçememiştir. Örneğin; Sosyal Çalışma ile Sosyal Çalışma Görevlisi tanımları karıştırılmış/karıştırılmaktadır. Sosyal Çalışma meslektir. Uygulayıcıları sosyal hizmet uzmanları/sosyal çalışmacılardır. Sosyal Çalışma Görevlisi tanımında ise diğer meslekler de yer almaktadır. Kanunda her mesleğin ayrı ayrı görev yetki ve sorumlulukları belirlenmemiştir. Tüm mesleklerden aynı işi yapmaları beklenmektedir. Bu konu uygulamada oldukça kafa karışıklığına yol açmış/açmaktadır. Lisans seviyesinde aldığı eğitimin dışında uygulamalarda yer alınması hem bilime hem de hizmet alan korunmaya muhtaç çocuklara yapılan haksızlıktır.

Sosyal inceleme; Sosyal hizmet uzmanları/sosyal çalışmacıların mesleki uygulamalarında, mesleğe ait olan bir tekniktir. Sosyal inceleme sadece ve sadece sosyal hizmet uzmanları/sosyal çalışmacılar tarafından yapılır ve raporlanır. Bu mesleğin dışında kalan meslek gruplarının hazırladığı “sosyal inceleme raporları” şeklen SİR olarak görülse de içerik olarak bilimsel nitelik taşımayan raporlardır.

Gözünden rahatsız olan Göz Hekimine, Kalbinden rahatsız olan Kardiyolog ya da Kalp Damar Cerrahına gider. Oysa her üç hekim de lisanslarında “Tıp” eğitimi almıştır. Ancak ihtisasları farklıdır. Yurttaşlar da bunu farkındadır. Hangi hekime gideceğini bilir. Ya Sosyal Hizmetler alanında bu durum böyle midir? Değildir.

Lisans seviyesinde Psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri eğitimi alan, meslek elemanları sosyal hizmet uzmanlarının yerine geçebilmektedir. Kanun bu anlamda sakattır. Bu durumun hızla düzeltilmesi gerekir. Kanunda yer alan tüm mesleklerin görev, yetki ve sorumlulukları açıkça belirlenmelidir.

Uygulamadaki bu kafa karışıklıklarının sonunda çocuklar zarar görebilmektedir. Bu durumun sonuçları çocukların yaşamını olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Kanunda çocuklar için 5 Bakanlığın görevi vardır. Bu bakanlıkların bir araya gelip bütüncül, sosyal politik tavır ve anlayışla çocuklara yönelik tüm hizmetleri erişilebilir hale getirmeleri gerekmektedir.

Her bakanlık kendi görev alanındaki hizmetleri yerine getirmelidir. Kendi işini başka bir bakanlığın personeline vermemelidir. Örneğin; Adalet Bakanlığı, Kanunda belirtilen tedbirlerin yerine getirilmesinde “Bakım Tedbiri” nin yanında “Danışmanlık Tedbiri” nin de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığından beklemektedir. Bu yolda çocuklar ile ilgili dosyalar Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı uzmanlarına bırakılmıştır.

Sosyal hizmet uzmanları olarak; 5395 Sayılı Kanun’un hazırlık aşamasında 2 unsura itirazımız olmuştur.

1. Çocukların nakilleri sırasında zincire vurulmaları,
2. Sosyal Çalışma Görevlileri Tanımı,

Kanun yasalaşırken 1. Madde çıkarılmış ancak 2.madde aynen kalmıştır. Daha sonra Sosyal Çalışma Görevlileri bölümünde olmayan diğer meslek grupları da eklenmiştir.

Ulusal Çocuk Politikası; Ülkenin tüm çocuklarını ayırt etmeden insan hakları ve sosyal adalete dayalı, hak temelli, çocukların yüksek yararını gözetken, çocuklar için değil çocuklar ile birlikte oluşturulmalı, iç hukukumuzda içselleştirilmeli ve çocuklarımızın refahı için yürürlükte olmalıdır.

AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİNİN SOSYAL HİZMET UZMANLARININ ÇALIŞMA YAŞAMINA İLİŞKİN 2001/1 TARİHLİ TAVSİYE KARARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

S. Sedat TÜRKERİ¹

Giriş

Avrupa Konseyi Tavsiye Kararları: Avrupa Konseyi üye ülkelerin “ortak mirasları olan idealleri ve ilkeleri korumak ve gerçekleştirmek ve ekonomik ve sosyal ilerlemelerini kolaylaştırmak amacıyla Üyeleri arasında daha büyük bir birlik sağlamak” amacıyla, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 18 ülke tarafından 5 Mayıs 1949 tarihinde kurulan bir yapıdır. ^[2]

Konseyin temel amacı, “ekonomik, sosyal, kültürel, bilimsel, yasal ve idari konularda ve insan hakları ve temel özgürlüklerin korunmasında ve daha fazla gerçekleştirilmesinde ortak kaygı sorunları üzerindeki tartışmalar ve anlaşma ve ortak eylem ile sürdürülebileceği temel anlayışına dayanmaktadır.

Avrupa Konseyi'nin iki organı, Bakanlar Komitesi ve Danışma Meclisi'dir. Ulusal Parlamentolar tarafından atanan parlamenterlerden oluşan komisyon, Bakanlar Komitesine eylem önerilerinde bulunur ve bu tür diğer uluslararası kuruluşların faaliyetleri hakkında görüşlerini sunar.

Bakanlar Komitesi, Konseye üye Devletler arasında hükümetler arası işbirliğini düzenler. Üye ülkelerin Dışişleri Bakanlarının bir araya gelmesiyle oluşur ve genellikle Bakanlar düzeyinde yılda iki kez toplanır. Her Bakan, ülkesinin Avrupa Konseyi Daimî Temsilcisi statüsüne sahip bir vekil tayin eder. Bakan Yardımcıları ayda ortalama bir kez toplanır ve Bakanlar Komitesi adına hareket eder. Teknik sorular için Bakanlar Komitesine, belirli amaçlar için toplanan daimî komitelerin üyeliklerini oluşturan ulusal uzmanlar hizmet eder.

“Konsey, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Sosyal Şartı ile insan hakları alanında Avrupa standartlarını oluşturmuştur. Avrupa Konseyi, hukuksal iş birliğine öncülük etmekte, Avrupa hukukunun oluşumuna katkıda bulun maktadır. Avrupa Konseyi çerçevesinde gerçekleştirilen 160" dan fazla Avrupa sözleşmesi mevcuttur”^[3]

“Bakanlar Komitesi tavsiye kararı, “Bakanlar Komitesinin, "Avrupa Konseyi Statüsünün 15/B hükmüne dayanan, ulusal yasa koyuculara ve idarelere ölçütler getiren, üye devletlerin hükümetlerine yönelik uluslararası karardır. Bağlayıcı olmamakla birlikte,

¹ Sosyal Hizmet Uzmanı, ssturkeri@gmail.com

² “The Role, Training and Status Of Social Workers”. RESOLUTION (67) 16. The Committee of Ministers. (Adopted by the Ministers' Deputies on 29th June 1967).

³ KARAHAÑOĞULLARI, Onur. “İDARİ TAKDİR YETKİSİNİN KULLANILMASINA İLİŞKİN R(80)2 SAYILI AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİ TAVSİYE KARARI”. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 45(1) (Mayıs 1996). https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000673.

Komite, hükümetleri tavsiyeler doğrultusunda karar alıp almadıklarını bildirmeye davet eder”. Bakanlar komitesince alınan kararlar idari nitelikli kararlardır.^[1]

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi “11 Mart 1980 tarihinde kabul edilen, İdari Takdir Yetkisinin Kullanılmasına ilişkin, R(80)2 sayılı Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı (Recommendation)” idarenin kararlara ilişkin idari takdir yetkisinin kullanılmasında uygulanacak ilkeleri belirlemektedir.

Konumuz çerçevesinde kısaca özetlemek gerekirse aşağıda açıklanmaya çalışılan “Bakanlar Komitesi'nin sosyal hizmet uzmanları hakkında üye devletlere yönelik Rec(2001)1 sayılı Tavsiye Kararı'nın” ülkemizdeki uygulanma düzeyinin belirlenmesinde “İdari Takdir Yetkisinin Kullanılmasına ilişkin, R(80)2 sayılı Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı (Recommendation) ilke ve usullerinin temel alınması kaçınılmaz bir gerçekliktir.

Avrupa Konseyi Kararları ve Sosyal Hizmet

Avrupa Konseyinin sayısız tavsiye kararları detaylı araştırıldığında makro sosyal hizmet ve sosyal politika uygulamaları açısından çok etkili olduğu görülebilir. Bu durum ayrı bir bilimsel araştırma konusudur.

Bunun yanı sıra Avrupa Konseyinin bir kısım tavsiye kararları doğrudan sosyal hizmet ve sosyal hizmet uzmanlarının toplumsal rolleri, eğitimi ve statüleri ile ilgilidir.^[2]

Bu tavsiye kararlarından bir diğeri ise Bakanlar Komitesi'nin üye ülkelere sosyal hizmet uzmanlarına ilişkin 17 Ocak tarihli 2001/1 sayılı tavsiye kararıdır.^[3]

Bakanlar Komitesi'nin sosyal hizmet uzmanları hakkında üye devletlere yönelik Rec(2001)1 sayılı Tavsiye Kararı (Bakanlar Komitesi tarafından 17 Ocak 2001 tarihinde 737. Bakan Yardımcıları toplantısında kabul edilmiştir).

Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi Tüzüğü'nün 15.b maddesi uyarınca:

- a. Avrupa Konseyi'nin amacının, ortak mirasları olan idealleri ve ilkeleri korumak ve geliştirmek amacıyla, üyeleri arasında daha büyük bir birliğin sağlanması olduğunu göz önünde bulundurarak;
- b. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'ni ve temel hak ve özgürlüklerin etkin uluslararası koruma sistemini dikkate alarak;

¹ KARAHANOGULLARI, Onur. “İDARİ TAKDİR YETKİSİNİN KULLANILMASINA İLİŞKİN R(80)2 SAYILI AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİ TAVSİYE KARARI”. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 45(1) (Mayıs 1996). https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000673.

² S. Sedat TÜRKERİ, Sosyal Hizmet Uzmanlarının Rolü, Eğitimi ve Statüleri Sosyal Hizmet Uzmanı. Sosyal Hizmet “Social Work” Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını Publication of Associations of Social Workers 2022/2 Temmuz-Aralık (Yayın Tarihi: Temmuz 2022).

³ Council Of Europe Committee Of Ministers. Recommendation Rec(2001)1 of The Committee Of Ministers To Member States On Social Workers (Adopted By The Committee Of Ministers On 17 January 2001 At The 737th Meeting Of The Ministers' Deputies).

- c. 1993 yılında Avrupa Konseyi Devlet ve Hükümet Başkanları 1. Zirvesi'nde kabul edilen ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlükle mücadeleye ilişkin Viyana Deklarasyonu ve Eylem Planı'nı akılda tutarak;
- d. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni dikkate alarak;
- e. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin küçüklerin kötü muameleye karşı korunmasına ilişkin 561 (1969) sayılı Tavsiye Kararını dikkate alarak;
- f. Özellikle, sosyal hizmet uzmanlarının rolü, eğitimi ve statüsü hakkındaki kendi (67) 16 sayılı Kararını ve sosyal hizmet uzmanlarının eğitimi ve insan hakları hakkındaki R (91) 16 sayılı Tavsiye Kararını akılda tutarak;
- g. Göçmen işçilere yönelik sosyal hizmetlere ilişkin (68) 2 sayılı Kararı, çocukların yerleştirilmesine ilişkin (77) 33 sayılı Kararı, ev yardım hizmetlerine ilişkin (77) 37 sayılı Kararı, çocukların kötü muameleye karşı korunmasına ilişkin (79) 17 sayılı Tavsiye Kararını, evlilik rehberliği ve aile danışmanlığı hizmetlerine ilişkin (80) 12 sayılı Tavsiye Kararını ve sosyal güvenliğin önleyici tedbirlere katkısına ilişkin (84) 24 sayılı Tavsiye Kararını dikkate alarak;
- h. 1995 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi'nin Kopenhag Deklarasyonu ve Eylem Programı'nın yanı sıra Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Haziran 2000'de Cenevre'de yapılan sosyal kalkınma Özel Oturumu 'nu akılda tutarak;
- i. 10 ve 11 Ekim 1997 tarihlerinde Strazburg'da toplanan Avrupa Konseyi Devlet ve Hükümet Başkanları 2. Zirvesi'nin Sonuç Bildirgesi'nde "sosyal uyumun geniş Avrupa'nın en önemli ihtiyaçlarından biri olduğu ve insan hakları ve onurunun geliştirilmesinin temel bir tamamlayıcısı olarak sürdürülmesi gerektiği" kabul edilmiştir;
- j. 19 Haziran 1999 tarihinde Bologna'da bir araya gelen Avrupa Eğitim Bakanlarının Avrupa yükseköğretim alanına ilişkin Ortak Deklarasyonunu dikkate alarak;
- k. Mayıs 1998'de Helsinki'de düzenlenen Avrupa Konseyi İnsan Onuru ve Sosyal Dışlanma Projesi Nihai Konferansı'nı ve diğer tüm ilgili aktörlerle ortaklaşa yoksulluk ve sosyal dışlanmaya karşı eylem önerilerini akılda tutarak;
- l. Bu bağlamda, küreselleşmenin, siyasi ve sosyal dönüşümün ve değişimin kapsamının ve hızının, sosyal uyum için bir tehdit oluşturan ve ailenin istikrarsızlığına katkıda bulunan sosyal gerilimler (örneğin, işsizlik, yoksulluk, coğrafi hareketlilik ve aile ilişkileri üzerindeki baskılar) yarattığını kabul ederek;
- m. Sosyal hizmetin, bu ekonomik ve sosyal değişimlere müdahaleye ve değişim dönemlerinde savunmasız insanların ve toplulukların desteklenmesine önemli bir katkı sağladığını ve yapmaya devam ettiğini kabul ederek;
- n. Bu bağlamda, sosyal politika konusunda Pan-Avrupa iş birliğinin gerekli olduğunu kabul ederek;

- o. Dönemlerinde sosyal uyumu kolaylaştırdığını ve hizmet kullanıcıları, topluluklar ve diğer mesleklerle ortaklaşa çalışarak toplumun savunmasız üyelerini desteklediğini ve koruduğunu kabul ederek. Bazı insanlar için kişisel talihsizlik veya değişim, kendileri için hareket etme yeteneklerini etkileyecektir. Bazılarının yardıma ve rehberliğe ihtiyacı var. Bazılarının bakıma, desteğe ve korunmaya ihtiyacı var. Sosyal hizmet uzmanları bu ihtiyaçlara cevap verir: hem önleyici çalışmalar hem de sosyal sorunlara verdikleri yanıtlar yoluyla sosyal uyumun geliştirilmesine önemli bir katkıda bulunurlar. Bu nedenle sosyal hizmet, Avrupa'nın gelecekteki refahına yapılan bir yatırımdır;
- p. Büyük ölçekli, şiddetli sosyal çatışma durumlarında, sosyal hizmet uzmanlarının, sosyal ve mediko-sosyal uygulama deneyimleriyle, mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin özel ihtiyaçlarının ele alınmasında ve toplumsal uzlaşmanın teşvik edilmesinde kilit bir rol oynayabileceklerini kabul ederek;
- q. Profesyonel sosyal hizmetin doğasının, karar vermede en üst düzeyde sorumluluk gerektirdiğini ve sosyal hizmet uzmanlarının olgun yargılarını gerektirdiğini ve bu nedenle sürekli olarak yüksek yeterlilik standartlarının uygun eğitim ve mesleki eğitim gerektirdiğini kabul ederek;
- r. Sosyal hizmetin diğer sosyal mesleklerle yakın bağlantıları olan bir meslek olduğunu kabul etmek. Bilgisini insan ve toplum bilimlerinden ve kendi pratiğinin sistematik değerlendirmesinden alır;
- s. Sosyal hizmet uzmanlarının moralini ve performansını ve dolayısıyla sunulan hizmetin kalitesini sağlamak için iş yüklerinin etkili yönetiminin gerekli olduğunu kabul ederek;
- t. Profesyonellerin, öğretim elemanlarının ve öğrencilerin Avrupa ülkeleri arasındaki hareketliliğinin karşılıklı anlayışı, mesleki esnekliği ve hizmet kalitesini geliştirmeye yardımcı olduğunu kabul ederek;
- u. Bu nedenle, sosyal hizmet uzmanlarının etkili eğitim, öğretim, uygulama ve çalışma koşulları için yenilenmiş bir Avrupa ilkeler çerçevesi sunmanın ve sosyal hizmet uzmanlarının temel sorumluluklarını yerine getirmelerini desteklemek için atmaları gereken eylemler konusunda üye devletlere tavsiyelerde bulunmanın zamanının geldiğine inanarak,

Üye devletlerin hükümetlerine şunları tavsiye eder:

1. Bu metnin ekinde belirtilen ilkelere saygı göstererek;
2. Aşağıdaki işlemi yapın:
 - a. Sosyal hizmet uzmanlarının çalışabileceği istikrarlı bir yasal çerçeve sağlamak;
 - b. Sosyal hizmet uzmanlarını ve kullanıcıları hizmet standartlarının belirlenmesine ve izlenmesine dahil etmek;
 - c. Avrupa'daki siyasi ve sosyal gelişmelerin sosyal hizmet uygulamaları ve her düzeydeki sosyal hizmet uzmanlarının başlangıç, sürekli ve ileri eğitimi üzerindeki etkilerini kabul ederek;
 - d. Sosyal hizmet eğitimi ve öğretiminde yeni iletişim teknolojilerinin sürekli gelişimini desteklemek;
 - e. Zorunlu insan hakları derslerinin sosyal hizmet müfredatına dahil edilmesini teşvik etmek ve özellikle sosyal hizmet uygulamalarında uygulanmasını sağlamak;

- f. Azınlık ve etnik gruplardan öğrenci, öğretmen ve uygulayıcıların işe alınmasını teşvik etmek ve tüm toplulukların ihtiyaçlarına uygun sosyal hizmet yöntemlerinin geliştirilmesini desteklemek;
- g. İnsan hakları ve azınlık sorunları üzerine öğretim materyallerinin üretilmesini ve İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet: Sosyal Hizmet Okulları El Kitabı (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Merkezi) belgesinin yerel sosyal uygulamalarla ilgili dillere çevrilmesini teşvik etmek;
- h. Bakım alan çocukların ve yetişkinlerin istismarından mahkumiyeti olan kişilerin sosyal hizmetlerde gelecekte istihdamını önleyecek mekanizmalar oluşturmak;
- i. Etik kuralların mevcut uluslararası belgelere uygun olarak geliştirilmesini desteklemek ve kurumların, etik kuralların hizmet sunumu düzenlemelerine entegrasyonu ve bu tür etik gerekliliklerle tutarlı çalışma koşullarının sağlanması yoluyla iyi uygulamaları teşvik etmelerini zorunlu kılmak;
- j. Avrupa ülkelerinde profesyonel sosyal hizmet uzmanlarının, öğretim elemanlarının ve öğrencilerin hareketliliğini teşvik edecek tedbirleri belirlemek;
- k. Sosyal hizmet eğitiminin tüm alanlarında daha fazla uyumluluk ve karşılaştırılabilirlik geliştirmeye ve teşvik etmeye çalışmak ve bunu ileriye götürmek için girişimler üzerinde anlaşmak;
- l. Sosyal hizmetleri profesyonel sosyal hizmet uzmanlarından yararlanmaya teşvik etmek;
- m. Bu tavsiyeleri iletmek için sosyal hizmet uzmanlarının meslek kuruluşlarıyla yakın ve çok disiplinli bir şekilde çalışır.

Ek Tavsiye Kararı Rec (2001) 1

Sosyal hizmet uzmanlarının meslek kuruluşlarıyla yakın iş birliği içinde sosyal uyumun korunmasına yönelik katkılarını düzenleyen ilkeler:

1. İnsan hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmeli ve hem sosyal, ekonomik ve psikolojik faktörler hem de dini ve kültürel gelenekler dahil olmak üzere insan davranışı üzerindeki karmaşık etkilere dikkat edilmelidir. Giderek daha hareketli ve çeşitlenen modern Avrupa toplumunda etkili sosyal hizmet eğitimi ve uygulaması, azınlık etnik topluluklarının anlaşılmasını ve kültürlerarası bakış açlarına duyarlılığı gerektirir.
2. Bireye veya başkalarına yönelik riskle ilgili endişeler söz konusu olduğunda, ilgili diğer kişilerin çıkarları korunurken insan haklarına saygı gösterilmelidir.
3. Sosyal hizmet uzmanları, diğer meslek kuruluşları ve hükümetlerle birlikte, bakım alan çocukların ve yetişkinlerin istismarını tespit etmek ve önlemek için temel bir sorumluluğa sahiptir.
4. Hükümetler, profesyonel sosyal hizmet uzmanları, gönüllü çalışanlar ve onları istihdam eden kurumlar da dahil olmak üzere bakım meslekleri, toplumun çıkarlarına hizmet etmek ve hem bireyler hem de toplumlar için sosyal uyumu ve etkili hizmetleri teşvik etmek için birlikte hareket etmelidir.
5. Sosyal hizmet, toplum ve kültürel geleneklerin yanı sıra hizmet alanların hak ve isteklerine de saygı gösterecek şekilde sunulmalıdır.

6. Sosyal hizmet uzmanları ve kurumları için etik ve davranış kuralları, etkili sosyal hizmet uygulamalarını desteklemek ve insan yaşamına saygıyı sağlamak için gereklidir.
7. Kurumlar, kullanıcıların ihtiyaç ve beklentilerini, etik ilkeleri, mesleki hedefleri ve maliyet etkinliğini dikkate alan hizmet ve kalite standartlarını tanımlamakla yükümlüdür. Bu standartlar araştırmalardan türetilmeli, şeffaf olmalı ve düzenli olarak izlenmelidir. Sosyal hizmet uzmanları bu standartların tanımlanması ve izlenmesinde yer almalıdır.
8. Temel eğitim ve öğretim, yaşam boyu öğrenme ve ileri eğitim fırsatları da dahil olmak üzere devam eden bir sürecin parçası olmalıdır.
9. Sosyal hizmet uzmanlarının eğitimi, her düzeyde, eğitimcilerin, uygulayıcıların ve kullanıcıların katılımını içermelidir. Yükseköğretim kurumlarında sosyal hizmet uygulaması danışmanları, sosyal hizmet uygulaması konusunda kişisel deneyime sahip olmalıdır.
10. Sosyal hizmetin gelişimi için araştırma şarttır. Tüm sosyal hizmet uygulayıcıları, araştırmanın uygulanmasını anlamalı, araştırmayı yorumlayabilmeli ve araştırma yapma veya araştırmaya katılma fırsatına sahip olmalıdır.
11. Sosyal hizmet alanında uzmanlaşmış kurumlar, açık bir çalışma ortamı yaratarak, sadece araştırma sonuçlarından değil, aynı zamanda hizmet kullanıcılarının görüşlerinden ve sosyal hizmet uygulayıcılarının deneyimlerinden de sürekli öğrenerek bu ilkeleri desteklemelidir.
12. Sosyal hizmet uzmanlarının çalışma ortamı, etik ilkelerin ve iyi uygulamaların uygulanmasına elverişli olmalıdır için uygun mekanizmalar gereklidir.
13. Sosyal hizmet uzmanları, uzman pratisyen pozisyonuna veya yönetici ve akademik pozisyonlara terfi etme fırsatına sahip olmalıdır.
14. Sosyal hizmetlerin tatmin edici kalitede olması için, bilgi alışverişi ve sosyal hizmet profesyonellerinin Avrupa devletleri arasında hareketliliği için uygun mekanizmalar gereklidir.

Değerlendirme ve Sonuç

Günümüzden bakıldığında tarihsel süreçte Avrupa Konseyinin, üye ülkelerin arasındaki “Birleşik Avrupa İdeali” ulaşma çabaları çerçevesinde sosyal hizmet eğitim ve uygulamaları ile sosyal hizmet uzmanlarının toplumsal rolleri ve statüleri konusunda da uzun araştırma ve nesnel çalışmalara dayalı öneri ve tavsiyeleri ile önemli bir görevi yerine getirmiş bulunmaktadır.

Yukarıda tarihsel süreçte ana başlıkları ortaya konulan önceki tavsiye kararlarının dikkate alınarak 2001/1 Tavsiye kararı ile sosyal hizmet uzmanlarının çalışma yaşamına ilişkin önerdiği yeni tavsiye kararları ile bir yandan sosyal hizmet uzmanlarının temel toplumsal rollerinin önemini vurgularken diğer yandan bu temel rollerinin yerine getirilebilmesinin ülkeler bazında temel ölçütlerini belirlemeye çalışmıştır.

Şüphesiz tavsiye kararının yayınlandığı 2001 yılı Avrupa Konseyi üye ülkelerinin her birinin ekonomik, sosyal, kültürel yapı ve gelişmişlik düzeyleri ile doğru orantılı olmak üzere bu kararlara uyum düzeylerinin farklılık göstermesi de bir gerçekliktir.

Ancak bu tavsiye kararlarının her birinin sosyal hizmet uygulamaları ile sosyal hizmet uzmanlarının çalışma yaşamlarının sorgulanması temelinde birer gösterge olarak ele alınmasında yarar görülmektedir.

Bu göstergelerin tavsiye kararlarını temel alarak sosyal hizmet uzmanlarının çalışma koşullarının ülkemiz açısından nitel olarak sorgulanmasına yol açabilecek önemde bir güncel konu olduğu değerlendirilmektedir.

Söz konusu tavsiye kararlarına göre (2001/1) “*Sosyal hizmet uzmanlarının insan hak ve özgürlüklerine saygı, etkili sosyal hizmet eğitimi ve uygulaması temelinde, diğer meslek kuruluşları ve kamu kuruluşları ile, bakım alan çocukların ve yetişkinlerin istismarını tespit etmek ve önlemek için temel bir sorumluluğa sahip olduğuna*” vurgu yapılar bu konuda sosyal uyumun korunmasının önemi üzerinde durulmaktadır.

Bu temel amaçla devletin “*sosyal hizmet uzmanları, gönüllü çalışanlar, diğer bakım meslekleri ile kurumlar arasında bireylerin ve toplumun çıkarlarına hizmet etmek sosyal uyumu sağlamak üzere birlikte hareket etmesinin*” zorunluğu vurgulanmaktadır.

- *Sosyal hizmet, toplum ve kültürel geleneklerin yanı sıra hizmet alanların hak ve isteklerine de saygı gösterecek şekilde sunulmalıdır.*
- *Sosyal hizmet uzmanları ve kurumları için etik ve davranış kuralları, etkili sosyal hizmet uygulamalarını desteklemek ve insan yaşamına saygıyı sağlamak için gereklidir.*
- *Kurumlar, kullanıcıların ihtiyaç ve beklentilerini, etik ilkeleri, mesleki hedefleri ve maliyet etkinliğini dikkate alan hizmet ve kalite standartlarını tanımlamakla yükümlüdür.*
- *Bu standartlar araştırmalardan türetilmeli, şeffaf olmalı ve düzenli olarak izlenmelidir. Sosyal hizmet uzmanları bu standartların tanımlanması ve izlenmesinde yer almalıdır.*
- *Temel eğitim ve öğretim, yaşam boyu öğrenme ve ileri eğitim fırsatları da dahil olmak üzere devam eden bir sürecin parçası olmalıdır.*
- *Sosyal hizmet uzmanlarının eğitimi, her düzeyde, eğitimcilerin, uygulayıcıların ve kullanıcıların katılımını içermelidir.*
- *Yükseköğretim kurumlarında sosyal hizmet uygulaması danışmanları(akademisyenleri), sosyal hizmet uygulaması konusunda kişisel deneyime sahip olmalıdır.*

- Sosyal hizmetin gelişimi için araştırma şarttır. Tüm sosyal hizmet uygulayıcıları, araştırmanın uygulanmasını anlamalı, araştırmayı yorumlayabilmeli ve araştırma yapma veya araştırmaya katılma fırsatına sahip olmalıdır.

- Sosyal hizmet alanında uzmanlaşmış kurumlar, açık bir çalışma ortamı yaratarak, sadece araştırma sonuçlarından değil, aynı zamanda hizmet kullanıcılarının görüşlerinden ve sosyal hizmet uygulayıcılarının deneyimlerinden de sürekli öğrenerek bu ilkeleri desteklemelidir.

- Sosyal hizmet uzmanlarının çalışma ortamı, etik ilkelerin ve iyi uygulamaların uygulanmasına elverişli olmalıdır için uygun mekanizmalar gereklidir.

- Sosyal hizmet uzmanları, uzman pratisyen pozisyonuna veya yönetici ve akademik pozisyonlara terfi etme fırsatına sahip olmalıdır.

- Sosyal hizmetlerin tatmin edici kalitede olması için, bilgi alışverişi ve sosyal hizmet profesyonellerinin Avrupa devletleri arasında hareketliliği için uygun mekanizmalar gereklidir.

Avrupa konseyinin 2001 yılında önerdiği bu tavsiye kararları yanında güncelliği yakalamak üzere Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu'nun 2 Temmuz 2018 tarihli "Küresel Sosyal Hizmet Etik İlkeleri Beyanında ortaya konulan ilkeleri ana başlıklarını belirtmekte yarar vardır.^[1]

İlkeler;

1. İnsanlığın Doğuştan Onurunun Tanınması

2. İnsan Haklarının Geliştirilmesi

3. Sosyal Adaleti Teşvik Etmek

- 3.1. Ayrımcılık ve Kurumsal Baskıya Karşı Mücadele

- 3.2. Çeşitliliğe Saygı

- 3.3. Adil Kaynaklara Erişim

- 3.4. Adil Olmayan Politika ve Uygulamalara Karşı Mücadele

- 3.5. Dayanışmayı İnşa Etmek

4. Kendi Kaderini Tayin Hakkının Geliştirilmesi

5. Katılım Hakkının Teşvik Edilmesi

6. Gizliliğe ve Mahremiyete Saygı

- 6.1. Sosyal hizmet uzmanları, kendilerine veya başkalarına zarar verme riski veya diğer yasal kısıtlamalar olmadığı sürece, insanların gizlilik ve mahremiyet haklarına saygı duyar ve bunlara uygun şekilde çalışır.

- 6.2. Sosyal hizmet uzmanları, birlikte çalıştıkları kişileri gizlilik ve mahremiyete ilişkin bu tür sınırlamalar konusunda bilgilendirir.

¹ Global Social Work Statement of Ethical Principles – International Federation of Social Workers (ifsw.org). Bu çeviri IFSW' Web sayfasının otomatik çevirisidir.

7. İnsanlara Bir Bütün Olarak Davranmak

8. Teknoloji ve Sosyal Medyanın Etik Kullanımı

8.1. Bu Bildirimdeki etik ilkeler, ister doğrudan yüz yüze iletişimi içersin, ister dijital teknoloji ve sosyal medya kullanımını içersin, sosyal hizmet uygulaması, eğitimi ve araştırmasının tüm bağlamları için geçerlidir.

8.2. Sosyal hizmet uzmanları, dijital teknoloji ve sosyal medya kullanımının mahremiyet ve mahremiyet, çıkar çatışmaları, yeterlilik ve belgelendirme dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere birçok etik standardın uygulanmasına tehdit oluşturabileceğini kabul etmeli ve bunları gerçekleştirmek için gerekli bilgi ve becerileri edinmelidir. Teknolojiyi kullanırken etik olmayan uygulamalara karşı korunun.

9. Profesyonel Dürüstlük

9.1. Yerel durumları göz önünde bulundurarak bu bildirim ile tutarlı olacak şekilde kendi etik kurallarını veya etik yönergelerini geliştirmek ve düzenli olarak güncellemek ulusal dernek ve kuruluşların sorumluluğundadır. Sosyal hizmet uzmanlarını ve sosyal hizmet okullarını bu Etik İlkeler Beyanı ve kendi etik yönergeleri hakkında bilgilendirmek de ulusal kuruluşların sorumluluğundadır. Sosyal hizmet uzmanları, ülkelerindeki etik kurallara veya yönergelere uygun hareket etmelidir.

9.2. Sosyal hizmet uzmanları, işlerini yapmak için gerekli niteliklere sahip olmalı ve gerekli beceri ve yetkinlikleri geliştirmeli ve sürdürmelidir.

9.3. Sosyal hizmet uzmanları barışı ve şiddetsizliği destekler. Sosyal hizmet uzmanları, insani amaçlarla askeri personelle birlikte çalışabilir ve barışın inşası ve yeniden inşası için çalışabilir. Askeri veya barışı koruma bağlamında faaliyet gösteren sosyal hizmet uzmanları, birincil odak noktaları olarak her zaman insanların haysiyetini ve eylemliliğini desteklemelidir. Sosyal hizmet uzmanları, bilgi ve becerilerinin işkence, askeri gözetim, terörizm veya dönüşüm terapisi gibi insanlık dışı amaçlarla kullanılmasına izin vermemeli ve insanlara karşı mesleki veya kişisel kapasitelerinde silah kullanmamalıdır.

9.4. Sosyal hizmet uzmanları dürüstlikle hareket etmelidir. Bu, güç konumlarını ve ilişki kurdukları insanlarla olan güven ilişkilerini kötüye kullanmamayı; Kişisel ve profesyonel yaşam arasındaki sınırları tanırlar ve konumlarını kişisel maddi çıkar veya kazanç için kötüye kullanmazlar.

9.5. Sosyal hizmet uzmanları, bazı kültürlerde ve ülkelerde küçük hediyelerin verilmesi ve alınmasının sosyal hizmet ve kültürel deneyimin bir parçası olduğunu kabul eder. Bu gibi durumlarda, ülkenin etik kurallarında buna atıfta bulunulmalıdır.

9.6. Sosyal hizmet uzmanları, işyerinde, özel yaşamlarında ve toplumda mesleki ve kişisel olarak kendilerine bakmak için gerekli adımları atmamakla yükümlüdür.

9.7. Sosyal hizmet uzmanları, birlikte çalıştıkları kişilere karşı eylemlerinden sorumlu olduklarını kabul ederler; meslektaşları, işverenleri; meslek birlikleri ve yerel, ulusal ve uluslararası yasalar ve

sözleşmeler ve bu sorumlulukların çatışabileceğini, tüm kişilere zararı en aza indirmek için müzakere edilmesi gerektiğini. Kararlar her zaman ampirik kanıtlarla bilgilendirilmelidir; bilgelik uygulamak ve etik, yasal ve kültürel hususlar. Sosyal hizmet uzmanları, kararlarının nedenleri konusunda şeffaf olmaya hazır olmalıdır.

9.8. Sosyal hizmet uzmanları ve istihdam organları, işyeri ortamlarında ve ülkelerinde, bu Bildirgenin ve kendi ulusal yasalarının ilkelerinin tartışıldığı, değerlendirildiği ve desteklendiği koşulları yaratmak için çalışırlar. Sosyal hizmet uzmanları ve onları istihdam eden kurumlar, etik olarak bilgilendirilmiş kararları kolaylaştırmak için tartışmayı teşvik eder ve bunlara katılır.

Ülkemiz Açısından Temel Sorular;

1. Ülkemizde sosyal hizmet uzmanları nasıl bir eğitim sürecinden geçirilmektedir?
2. Mesleki bilgi, beceri ve yetkinliklerine ilişkin çalışmalar hangi düzeydedir?
3. Mesleki örgütlenme, sosyal hizmet uygulamaları perspektifinde diğer meslek kuruluşlarıyla ilişkileri ve uyum düzeyi yeterli midir?
4. Mesleki uygulamalara ilişkin hukuksal düzenlemeler, mesleğin bağımsızlığını sağlayabilmekte midir?
5. Sosyal hizmet uzmanları uygulama araştırmalarında yeterince yer alabilmekte midir?
6. Sosyal hizmet uzmanlarının kişisel eğitim ve gelişim olanakları hangi düzeydedir.
7. Sosyal hizmet uzmanlarının bağlamsal performans açısından, çalıştığı kurum ve kuruluşlardaki sosyal ve ekonomik hakları ile özlük hakları yeterince korunabilmekte midir?
8. Sosyal hizmet uzmanlarının çalışma ortamları açısından nasıl bir sosyal hizmet örgütlenmesi yapılmalıdır?
9. Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki statüleri evrensel ve etik değerlere uygun olarak korunabilmekte midir?
10. Toplumsal açıdan bakıldığında, kamu kurumları ile özel kurumlar nezdinde “Sosyal Hizmet Uzmanı” farkındalık düzeyi yeterli düzeyde midir?

Günümüzde sosyal hizmet uzmanlarının çalışma koşullarına ilişkin evrensel ilkelerin ülkemizdeki uygulamalara yansımalarının belirlenmesi süreçlerinde tüm bu temel sorulara nesnel yanıtlar bulunması ertelenemez bir zorunluluktur.

SOSYAL HİZMET: BİR AŞK HİKÂYESİ

Mehmet ATEŞ¹

Sonsuzluk içerisinde küçücük bir yer kaplayan bu çalışma, kalp rahatsızlığı yaşayan ya da kolayca üzüntüye kapılan kişilerin okumaması ve zihninin kıvrımlarında dolaşmaması gereken acı gerçekleri içerir. Eğer bu özelliklere sahip kişilerden biriyseniz ya da şu anda bu çalışmayı okuduğunuz esnada yanınızda çocuğunuz, gelecek kaygısı yaşayan bir yakınınız veya herhangi bir derdi dert edinen arkadaşınız bulunuyorsa ortamdan ayrılmanızı önemle rica ederim! Sonradan, yok ben anlamadım, yok ben risk almayı severim, üç kere hacca gittim geldim, dayıya sor gibi bir bahane için geç kalmış olabilirsiniz. Zira bu yazı bir grup insanı kızgın kumlardan serin sulara götürebilir...

Şöyle romantik bir giriş ile başlamak isterim. Ben bir sosyal hizmet uzmanıyım! Ya da sosyal çalışmacı, sosyal çalışma görevlisi, aile sosyal destek personeli de olabilir. Aman sosyal hizmet görevlisini unutmayalım. Aile sosyal destek uzmanı mıydı? İşte bu yüzden en başından uyardım sizleri. Çoluğunuz, çocuğunuz; eş, dost; hısım ve akrabanızı uzaklaştırın buradan. Bir meslek, kullandığı unvanlarda bile bu kadar bölünme yaşarsa siz düşünün ötesini...

Yıllar, yıllar önceydi o dönemde Devrim Arabası halka tanıtılmış, Berlin Duvarının temel atma töreninde kesecek horoz bulunamamış, sosyal hizmet eğitimi başkent Ankara'da verilmeye yeni başlanılmıştı. Kim derdi ki bir bölüm yaklaşık 40 yıl yerel çapta ün salıp ardından herkesin hobi olarak okuduğu bir hale gelecek? Demeye kalmadan yaşamının en temel gerekleri için bile mücadele edildiği nice yıllar geride kaldı. Ve bugün "Açık öğretimden de patlattım bir sosyal hizmet, öğrenci kartıyla otobüse biniyorum." Döneminin sabahına günaydın, good morning, guten morgen, buenos dias, bonjour, huomenta, jó reggelt, buna diminea, sabahınız xeyir, kaliméra, rojbaş, chao, buongiorno, god morgon, goeie móre, egunon, dobro jutro, maayong buntag, mwadzuka bwanji, dobré ráno, selamat pagi, bonan matenon, tere hommikust, magandang umaga, bore da, bo dia, dobro jutro, bonum mane...

Sizlere ve tabi ki kendime birazcık bünyesinde yer aldığım her dakika yaşamıma değer katmanın yanı sıra zaman içerisinde kazanmış olduğu ruhani bilinç doğrultusunda sayısız üniversitede eğitim veren sosyal hizmet mesleği hakkında bilgi verme derdindeyim. Çalışmanın bundan sonraki kısmı tamamen mevcut durumu ortaya koymak amacıyla kaleme alınmıştır. İster gülerken düşünün ister düşünürken

¹ Sosyal Hizmet Uzmanı, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, 0000-0002-5465-8401, atesmehmet1114@gmail.com

ağlayın, isterse de düşünün baktınız yetmedi bir daha düşünün. Ama kesin düşünün. Diğer eylemleri siz bilirsiniz...

Konuya neresinden gireceğim diye düşünürken sosyal hizmet mesleğinin sonuç itibarıyla bir “istihdam kapısı” ve bizleri çalışma yaşamına dâhil etme gayretinde olduğunu (“dâhil ettiğini” yazdığım sırada işsizlik oranı aklıma geldi) düşünmeden edemedim. Bu düşünceden hareketle çalışma sözcüğü üzerine araştırma yaparken etimolojik olarak Eski Yunan ve Romalılar arasında acı, zahmet, yorgunluk gibi anlamlarda kullanıldığı karşına çıktı (Lordoğlu, Özkaplan ve Törüner, 1999: 1). Sanırsın birisi gelmiş bizim memlekette bir hafta yevmiyeyle çalışmış. Velhasıl kelim iş yaşamı, bizlerin yaşamını idame ettirebilmesi, hayatını kazanması ve asgari müştereklere erişim sağlayabilmesi için bir yol olmanın yanı sıra hayallerimizi gerçekleştirebilmek için bir yol niyeti olarak ifade edilebilir. İşte bu noktadan hareketle sosyal hizmet mesleğinin bugün yaşadığı travmatik asfalt çalışmasını anlatmayı deneyeceğim.

Geleneksel Elon Musk-Mark Zuckerberg yağlı güreşleri, görelî yoksulluk ve Etnik Savaşları gölgede bırakan unvan tartışmasını kenarda bırakarak sosyal hizmet mesleğini genel itibarıyla inceleyecek olursak özel politika gerektiren grupların temelde yer aldığını ve sosyal sorunların çözümüne ilişkin önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Bunun yanında tercih mağdurları başta olmak üzere sosyal hizmet mesleğine gönül vermiş *çevresi içerisinde* her *birey* az buçuk işsiz, birer görelî yoksul, sınavzede ve/veya muhtemel olarak karşılaşılabileceği tüm dezavantajlı durumların kırkta biridir. Her sosyal hizmet uzmanının gönlünde yüz bin atama hayali yatar, yattı, yatıyor ve yatacak. Bu hayali kurarken unutmamak gerekir ki bir şeyler bizlere söylendiği gibi olmayabilir.

Eskilere, epey eskilere gidelim. Antik Çağ’da istihdam oranının yetersizliği nedeniyle dönemin yönetimi “Biz ne yaparsak bu milletin olası iş talebini, İŞKUR başvurusu yapmadan bertaraf ederiz?” diye düşünmüş olacak ki, vatandaşları oyalamak ve onları kontrol altında tutmak amacıyla kamu bütçesi ile sık sık oyunlar ve gösteriler düzenlemeye başladı (Wiedemann, 2001). Geleneksel hale gelen bu uygulamada başta sadece araba yarışına izin verilirken sonrasında ölümüne dövüşler yapıldı ve bu gün dönemsel sosyal medya Elon Musk-Mark Zuckerberg yağlı güreşlerine uzanan bir süreç ile son buldu. Ne diyordum? Bir şeyler bizlere gösterildiği gibi olmayabilir.

Bir ara kuzenlerimden birinin Hayat Bilgisi kitabını incelerken bir günü “sekiz saat uyku”, “sekiz saat çalışma” ve “sekiz saat dinlenme” olarak üçe ayırdığını görünce; “Bu kadar hayatın bilgisi bana da fazla.” diye düşündüm ve hemen kendime gelmek adına OECD’ye sarıldım. Bir baktım şükürler olsun hâlâ ücretli çalışan her dört kişiden biri uzun süreli çalışıyormuş (OECD Better Life Index, 2023). Kendime geldim hemen. Hayat bilgisi mi bana hayatın bilgisini öğretiyor? Ben mi onu tedrisattan geçiriyorum? Anlamadım... “Ayağını denk al. Sonra aşını, ekmeğini keserim.” Dedim. Kendine geldi.

Bugünün dünyasında yaşam; iş yaşamının alt kümesi haline gelmiş durumda. Bizim Hayat Bilgisi kitabı neyin peşinde! Ne diyordum? Bir şeyler bizlere gösterildiği gibi olmayabilir.

Son bir örnek daha verirse gerekli pekiştirmeyi sağlayacağımızı düşünüyorum. Bu iyiliğimi de unutmayın. Tuvalet sözcüğü intihale takılmasın diye kimi alternatif isimler üretmişiz. Ayakyolu, hela, WC, kenef ve 100 numara bunlardan ilk aklıma gelenler. Bir gün bilim yuvası kahvehanelerin birinde otururken okey takımından sorumlu emmilerden birinin 100 numarayı sorduğunu duydum. Kendimce düşünmeye başladım. Bu 100 numara nereden geldi acaba? (Derde bak arkadaş!) Neyse biraz araştırınca tuvaletlere 100 numara denmesinin sebebinin aslında yanlış çeviriden kaynaklandığını öğrendim. Anlatılana göre Fransa'da otellerin ilk kez yapılmaya başlandığında odaların ayrı birer tuvaleti olmadığı, her katta ortak tuvaletlerin bulunduğu, odalara 01, 02, 03... şeklinde numara verilirken tuvaletlere ise numara verilmediği fark edilir. Bunun üzerine tuvaletlerin boynu bükük mü kalsın diyerek Fransızca'da "numarasız" anlamına gelen "sans numéro" ismi verilir ve tuvaletlere 00 yazılır (Onedio, 2022). Öte yandan "sans numéro" kelimesi ise Türkçe'ye asıl anlamı olan "numarasız" şeklinde değil, az önce tuvaleti soran "homo homini lupus" emmi tarafından '100 numara' olarak çevrilir ve bu yanlış kullanım bugüne kadar gelir. Ne diyordum? Bir şeyler bizlere gösterildiği gibi olmayabilir. Yani bugün 100.000 (Bilerek sayıyla yazıyorum ki gözümüz şenlensin!) istihdam olacağı fikri ortaya atılır, yarın "Sağlık Bakanlığı dört haneli alım yapsa" adlı Twitter dua zinciri oluşturulup, telegrama bez bağlanır, ruh koçları uzayda bulunan su ile istihdam falı bakar...

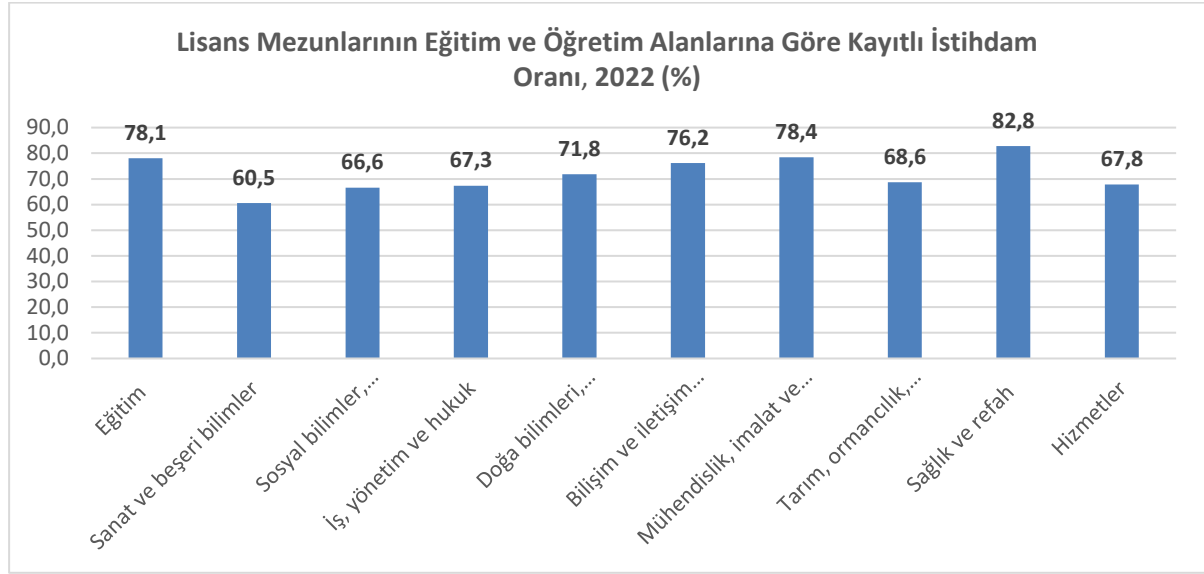
Gerçekleri konuşacak olursak değerli sosyal hizmet neferi arkadaşlarım, bugün sosyal hizmet mesleğinde büyük bir istihdam sorunu var. Mesleki işsizlik oranı dikkate alınacak ve sosyal hizmet bölümü bu hızla mezun vermeye devam edecek olursa bu alanda elimizde bulundurduğumuz işsizlik rekorlarımızı kırmaya devam edeceğiz. Bunu sadece ben demiyorum, aman yanlış anlamayın. Bugün en işsiz meslekler sıralandığında sosyal hizmet ilk beşte yer alıyor. İlk beşte derken; ilk beşin, ilk sırasında yer alıyor (DİSK-AR, 2018: 4; TÜİK, 2022). Tutar beşinci sırada yer alıyor zannedip ona göre hayal kurarsınız. En azından kuracağımız hayal gerçeklerle temellendirilerek ortaya çıksın. Böylesi daha kıymetli emin olun. Ne ile mücadele edeceğimizin farkında olalım.

Yine rutin başlayan bir Haziran sabahında OECD, TÜİK, Eurostat, İSİG... gezinirken TÜİK tarafından Yükseköğretim İstihdam Göstergelerinin yayımlandığını gördüm. Tam tarih vermek gerekirse 21 Haziran 2023 günü saat 10:00'da bu nadide veri yayımlandı. Eyvallah işsizlik oranında zirveyi kovalıyoruz. "Çoğu zaman zirveyi bile kovuyoruz ama bu kadarı inanın beni bile şaşırttı." Demek isterdim ama ne yazık ki şaşırtmadı. Tam tersine senelerdir bunun bilincindeyim ve bilincindeyiz. Değilsen bile olmalıyız. Bölüm fark etmeksizin yükseköğretim içerisinde yer alan her *canlı* işsizlikle yaşamının belirli bir döneminde karşılaşmaya açık hale gelmiş durumda. Ama bu durum sosyal hizmet

bölümü mezunlarının başına geldiği zaman ayrı bir noktada yer alıyor. Çünkü uzun yıllar boyunca sosyal hizmet işsizlik oranı gibi bir gösterge bile yer almazken bugün ne kadar görmezden gelirsek gelelim işsizlik oranı ve iş yaşamına dair tüm verilerde sosyal hizmet mesleği ortalamanın üzerinde ya da zirvede yer alıyor. Unutmayalım hakikat, ona inanmayı bıraktığında dahi varlığını koruyan şeydir.

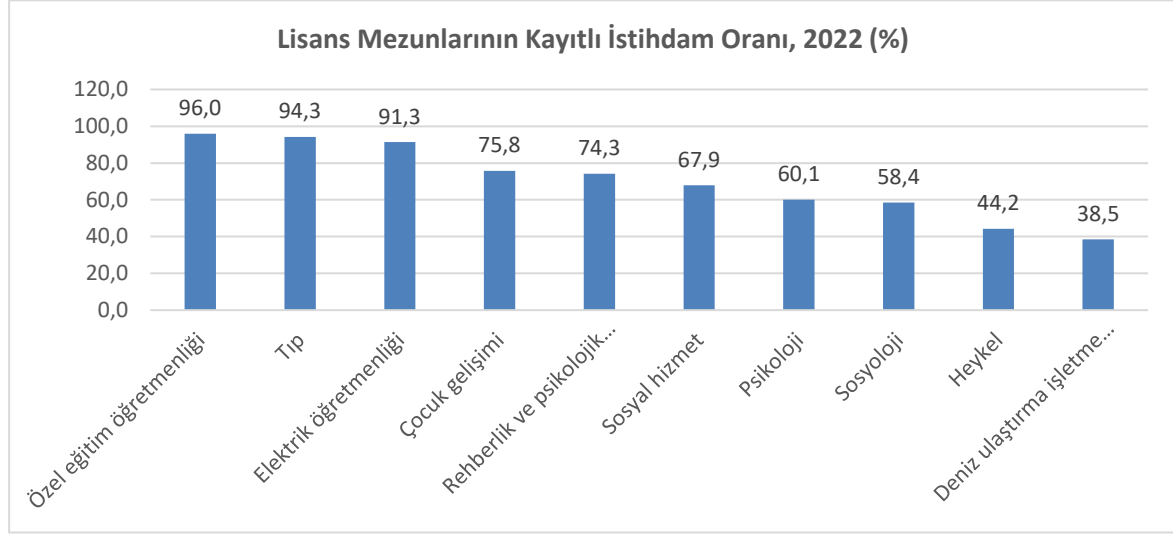
Sosyal hizmet mesleği, hizmet kolu olarak “Sağlık ve sosyal hizmetler” içerisinde yer almasına rağmen işsizlik ve istihdam oranları “sağlık ve refah” alanından ziyade “sosyal bilimler, gazetecilik ve enformasyon” ile benzerlik göstermektedir. Öyle ki açıklanan son istihdam oranlarında bu durum net olarak görülüyor.

Şekil 1. Lisans Mezunlarının Eğitim ve Öğretim Alanlarına Göre Kayıtlı İstihdam Oranı

Kaynak: (TÜİK, 2023a; TÜİK, 2023b)

Lisans mezunlarının eğitim ve öğretim alanlarına göre kayıtlı istihdam oranları incelendiğinde; %82,8 ile “Sağlık ve Refah” alanı ilk sırada yer almaktadır. Şöyle bir genel itibariyle ortalamanın altında kalan alanları incelediğimde; sanatsız kalmış milletin şah damarları bir tarafa savruluyor, milli ekonominin temeli tarım öbür tarafa savruluyor, en hakiki mürşit Jean Paul Sartre’nin varoluşçuluğuna inat yokoluşçuluğun felsefesini yazıyor.

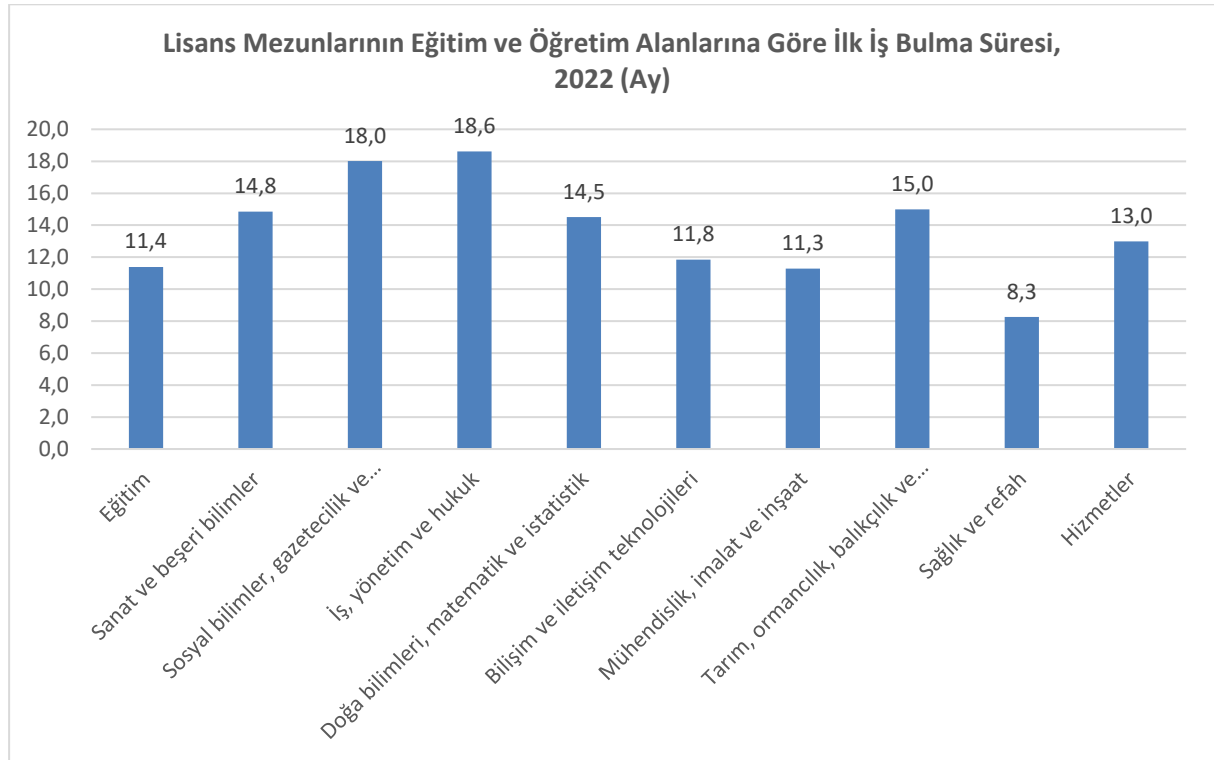
Şekil 2. Lisans Mezunlarının Kayıtlı İstihdam Oranı

Kaynak: (TÜİK, 2023c)

Gelelim lisans mezunlarının kayıtlı istihdam oranlarına... Bu noktaya değinmeden önce aklıma bir gün yaşadıklarım geldi. Bundan çok uzak olmayan tarihlerin birinde işsiz olmaya yakın bir üniversite öğrencisiyim. Sokak röportajı yapıldığı esnada mikrofon bana uzatılıyor. Yaklaşık beş dakika konuştuğum bu sokak röportajında sorulan ilk soru “Mesleğinizi öğrenebilir miyim?” olmuş. Ben de pat diye “Üç ay sonrasında işsiz bir sosyal hizmet uzmanı adayıyım.” demişim. Nasıl kendime hedef olarak gördüm, bilmiyorum. Ama o konuşmayı yaptıktan yaklaşık iki yıl dört ay sonra bir işe girebildim. Ve bu dönemde yaşadığım işsizlikle birlikte her şeyi düşünmeye vaktim oldu. Yine bir Pazar günü KPSS, ALES, YDS, YÖK-DİL, atama, işsizlik üzerine derin hülyalara dalmışım ki o dönemde ÖSYM tarafından yapılan 14 sınava girdim. Allah’tan ÖSYM ahiret sınavı yapmıyor. Ben o gazla ona da girerdim... Düşündüm. Jane Addams, Mary Richmond... Çoğu mesleğin öncüleri erkek ve mesleğin babaları olarak anılırken, sosyal hizmet mesleğinin anneleri var ve sosyal yapı içerisinde öncüleri kadın olan bir mesleğin zaten müreffeh bir durumda olması da beklenemezdi sanırım. Kolay mı bir kadın hem bir bölüme öncülük etsin hem de Nobel Barış Ödülünü kazansın (ki Jane Addams’ın Nobel Barış Ödülü aldığı 1931 yılında iki kişi aynı isimli ödülü almıştır. İllaki bir erkekte sokacağız ya listeye olmazsa olmaz...). Öte yandan çevrenize bir bakın. Sosyal hizmet bölümü kadınların ağırlıklı olarak tercih ettiği ve hem cinslerimin “nesli tükenmekte olan hayvan misali” yer aldığı bir hale gelmiş durumda. Bir meslek içerisinde eğer kadınlar çoğunluğu oluşturuyorsa bilin ki o meslek niteliksizleştirilecek ve görmezden gelinecektir. Karşı görüş savunanlar olabilir ancak bugün kadınların ağırlıklı olarak yer aldığı bölümleri inceleyin hepsinin istihdam sorunu var. Tabi ki istisnalar olabilir ancak fikrimi değiştirecek düzeyde olduğunu düşünmüyorum. Toplum kadını değersizleştirmek için ek kontenjan bile açar. Bunu unutmayın. Saygılar.

Yıllar geçse de geçmişin mirasını bünyesinde taşımaya devam eden sosyal hizmet mesleği görüldüğü gibi istihdam sorunu yaşamaktadır. Özellikle çalışma kapsamında en yüksek ve en düşük oranlara sahip üç meslek grubunun dışında, bazı mesleklere yer vermek istedim. Çünkü seçtiğim bu meslek grupları hem Sosyal Hizmet Merkezlerinde istihdam edilen hem de “Sosyal Çalışma Görevlisi” unvanına sıkıştırılan meslekler. Öyle ki “ne iş olsa yaparım” modelinin yaygın hale geldiği ve vasıflı kasiyer yetiştiriciliğinin kol gezdiği bu dönemde istihdam sorunu yaşayan tek bölümün sosyal hizmet olmadığı görülüyor (TÜİK, 2023c). Her meslek bir gün istihdam sorunu yaşamaya mahkum...

Şekil 3. Lisans Mezunlarının Eğitim ve Öğretim Alanlarına Göre İlk İş Bulma Süresi

Kaynak: (TÜİK, 2023d)

Lisans mezunlarının eğitim ve öğretim alanlarına göre ilk iş bulma süreleri incelendiğinde “sağlık ve refah” alanı mezunlarının dahi yaklaşık sekiz ay işsiz kaldığı görülmektedir. Öyle ki arşa çıkan sosyal bilimler yaklaşık iki yıl mezunlarına “Param yok. Pulum yok. Malım, mülküm olmasın ziyarı yok. Borç dolu şu cebim. İşte budur benim mesleğim.” Beste ve güfteli eserlere kapı açıyor. Bu öyle bir kapı ki yapan ustalar da nasıl açılıp kapanacağını bilmiyor...

Bölümlere göre ilk iş bulma süreleri incelendiğinde ise kamu yönetimi, hukuk ve maliye bölümü mezunlarının yaklaşık iki yıl işsiz kaldığı söylenebilir. Öte yandan sosyal hizmet bölümü mezunları ortalama 15,5 ay sonra istihdam içerisinde yer almaktadır (TÜİK, 2023d). “Biz aklımıza koyduğumuz

her şeyi başarırız. Çünkü bizim inanılmaz bir gücümüz var ve sevgimiz de var. Ancak yaklaşık 15 ay rötarlı bir gücümüz ve sevgimiz var.” diyebiliriz.

Tablo 1. Gruplara Göre Bazı Lisans Bölümü Mezunlarının Aylık Ortalama Kazançları

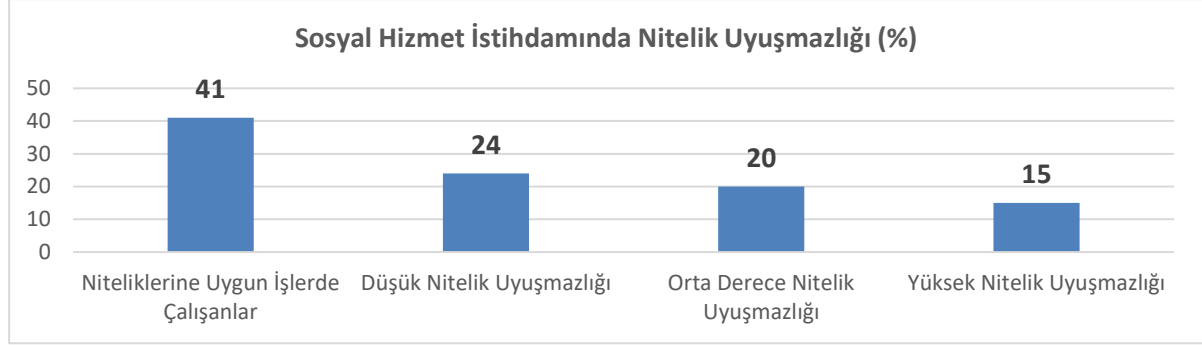
GENEL SIRALAMA	BÖLÜM	KAZANÇ GRUBU
1.	PİLOTAJ	ÇOK YÜKSEK
2.	UÇAK MÜHENDİSLİĞİ	ÇOK YÜKSEK
3.	MATEMATİK MÜHENDİSLİĞİ	ÇOK YÜKSEK
51.	HUKUK	YÜKSEK
116.	SOSYAL HİZMET	DÜŞÜK
151.	REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK	DÜŞÜK
166.	PSİKOLOJİ	ÇOK DÜŞÜK
171.	SOSYOLOJİ	ÇOK DÜŞÜK
183.	ÇOCUK GELİŞİMİ	ÇOK DÜŞÜK
220.	MÜZİK	ÇOK DÜŞÜK
221.	RESİM	ÇOK DÜŞÜK
222.	ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI	ÇOK DÜŞÜK

Kaynak: (TÜİK, 2023e)

Lisans mezunlarının aylık ortalama kazançları incelendiğinde listenin üst sıralarında sayısal bölümlerin olduğu görülüyor. Çağnım Sosyal Hizmet ise 222 bölümün yer aldığı listede 116.sırada yer alıyor. Listede yer alan bölümlerin kazanç grupları dikkate alındığında 33 bölüm çok yüksek, 19 bölüm yüksek, 31 bölüm orta, 78 bölüm düşük ve 61 bölüm çok düşük kazanç grubu içerisinde bulunuyor (TÜİK, 2023e). Farz edelim bir sosyal hizmet uzmanı, bir psikolog, ya da bir sosyologsunuz ve çalışma yaşamına zor da olsa girdiniz. Sizin için yeni bir kaos ve çelişkiler aleminin kapısı açılıyor. Bu alemin Fatih'i sizsiniz. Fethettiğiniz şey ise kimi zaman bir doğalgaz faturası, kimi zaman bir kitap, kimi zaman ise bir sinema bileti olabilir. Ve zamanla ulaşımı daha uygun getirebilmek için eleştirdiğiniz Açık Öğretim Fakültesinde yer alan bölümlerden birinde de siz okuyor olabilirsiniz. Mutlu muyuz? Bilmiyorum. Parayı, zenginlik; zenginliği de mutluluk mu zannediyoruz? Bilmiyorum. Kazandığımız maaş, ücret, para adına her ne dersiniz deyin. “Zenginlik mutluluktur” cümlesindeki zenginliği sağlayan parayla aynı anlama mı geliyor? Onu da bilmiyorum. Ben ekonomist değilim. Seyirci joker hakkımı kullanıp Prof.Dr. Daron Acemoğlu ya da Prof.Dr. Özgür Demirtaş’a bağlanmak istiyorum.

Genel hatlarıyla ifade edecek olursak bir sosyal hizmet uzmanı *refah sınırını* tartıştığı esnada yoksulluk sınırı altında kalabilir. Öyle ki bugün asıl önemli nokta Türkiye’de bir vatandaşın vize ve pasaport sorunu yaşamaksızın açlık ve yoksulluk sınırını geçiyor olmasıdır...

Şekil 4. Sosyal Hizmet İstihdamında Nitelik Uyuşmazlığı (%)

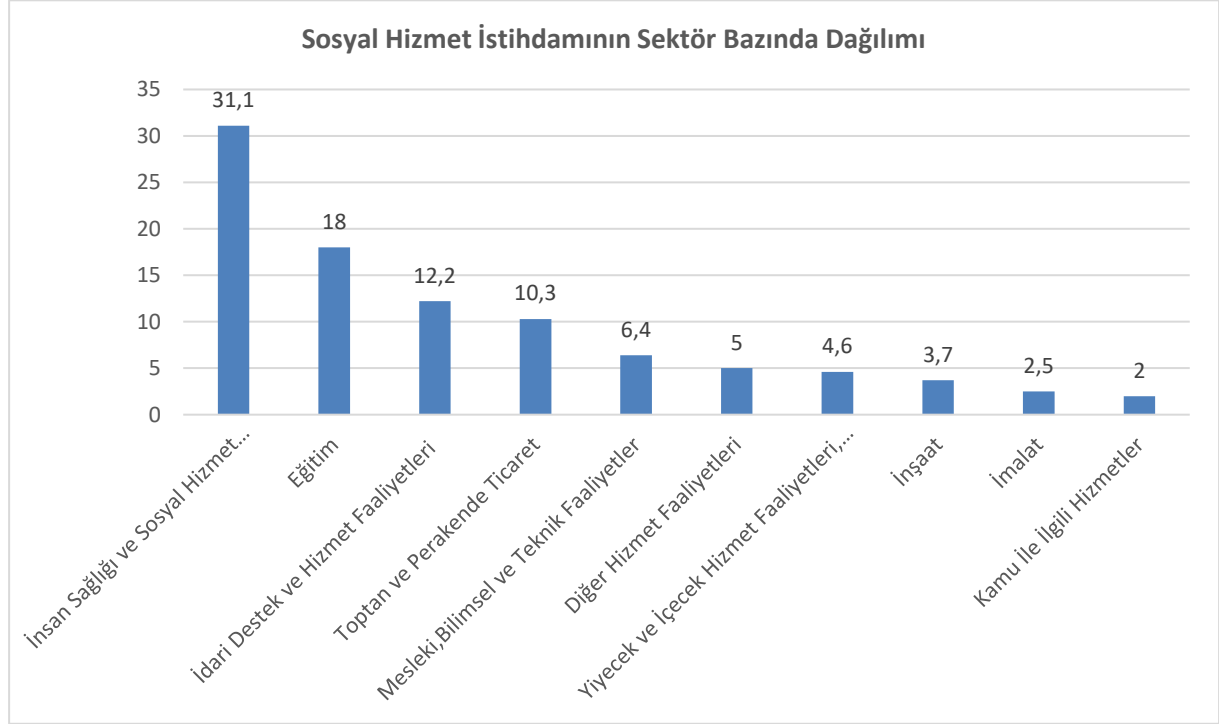

Kaynak: (T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi, 2021a)

Sosyal Hizmet istihdamında nitelik uyumsuzluğu incelendiğinde mezun olan her 100 kişiden 65’i niteliğine uygun ya da düşük nitelik uyumsuzluğu olan işlerde çalışırken; mezun olan her 100 kişiden 35’i ise her an, her şey olabilir. Herkesleşen ve likitleşen sosyal bilimlerin yeni dönem akaryakıt fiyatlarını nasıl etkileyeceğini bilmiyorum ancak Sosyal Hizmet enflasyonunun yakın zamanda “Buradan bir atlı geçti, yüreğimi yaktı geçti dönemi”ne gireceğini söylemek yanlış olmaz.

Çevrenizde öğretmen inşaat işçisi, kamu yönetimi mezunu bir infaz koruma memuru, maliye bölümü mezunu bir kasiyer, sosyal hizmet uzmanı bir muavin görebilmeniz normal hale gelmiş durumda. Burada yer alan meslekleri kesinlikle örnek olarak yazıyorum ve küçümsemiyorum. Tam tersine burada yer alan mesleklerin hepsini kıymetli görüyorum. Beni asıl üzen nokta “Boşuna mı okuduk?” hissine kapılan üniversite mezunlarının sektör ya da meslek değiştirmesi. Diğer bir konu ise tercih edilen güvenlik sektörü, zanaat ve esnafılık gibi alanların değersizleştirilerek ikinci bir şans olarak görülmesi.

Çevrenizde özellikle polis ve infaz koruma memuru başta olmak üzere güvenlik sektörü içerisinde yer alan bir yakınınıza sormanızı istiyorum. Üniversitede hangi bölümden mezun oldu? Asıl işi var mıydı ve neydi?

Şekil 5. Sosyal Hizmet İstihdamının Sektör Bazlı Dağılımı

Kaynak: (T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi, 2021b)

Sosyal Hizmet istihdamının sektör bazlı dağılımı incelendiğinde insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri ilk sırada yer almaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi, 2021b). Nitekim bu beklenen bir durum ancak toptan ve perakende ticaret, yiyecek ve içecek faaliyetleri, konaklama ve inşaat gibi sektörlerde istihdam edilen meslektaşlarımızın olduğunu bilmek bizleri biraz olsun düşünmeye sevk eder umarım.

Sosyal hizmet bölümünün güçlü bir meslek olması adına temellerine “AÖF tuğlaları” koymak yetmezmiş gibi inşa sürecinde çalışacak profesyoneller yine sosyal hizmet mezunu olup inşaat iş kolunda yer alan meslektaşlarımız olacak sanırım. İnşaat iş kolunda çalışan tüm emekçilere selam olsun...

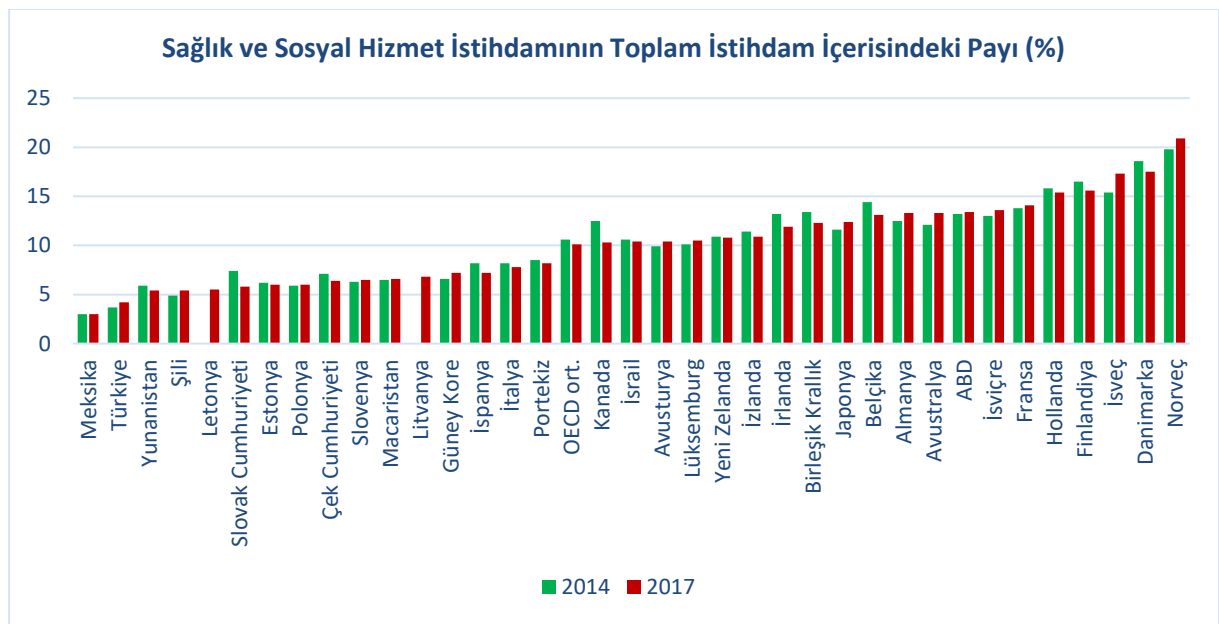
Konu açılmışken değinmekte fayda var. “YÖK psikolog unvanını sadece psikoloji bölümü lisans mezunlarının kullanabileceklerine dair kararını paylaşmış.” Aynı karar sosyal hizmet bölümü üzerine alınacak olsa neler olacağını düşünmek dahi istemiyorum. Bir bölüm nasıl fason hale getirilir; kısa, orta ve uzun vadede ne yapılmaz hepsini sanırım gerçekleştirdik.

Sene 2017 kan vermek için bir kuruluşa gittim. Karşı sedyemde oturan master öğrencisi ve iş sağlığı güvenliği uzmanı olduğunu öğrendiğim ve sonradan çok iyi sohbetimizin olduğu bir abimle kan verirken

konusuyoruz. Türkiye'de çoğu kişinin mezun olduğu mesleği yapamadığını anlatıyor, güncel araştırmalardan bahsediyor. Dikkatle dinlerken bir anda kan alan sağlık personelinin yüz ifadesinin değiştiğini fark ettim. Muhabbet bitti. Kan alan görevliye merakla asıl mesleğinin ne olduğunu sordum. "En azından benim mesleğimle ilişkili, veterinerlik mezunuyum dedi."

Sormak istiyorum. Bir doktor bu rahatlıkla bir mandıraya ya da ağıla girebilir miydi? Ben bir hemşire yerine iğne yapabilir miydim? Bir çalışma ekonomisi mezunu rahatlıkla ilahiyat bölümünde ders verebilir miydi?

Şekil 6. Sağlık ve Sosyal Hizmet İstihdamının Toplam İstihdam İçerisindeki Payı

Kaynak: (OECD, 2020; OECD, 2016)

OECD tarafından 2016 ve 2020 yıllarında yayınlanan "Sağlık ve Sosyal Hizmet İstihdamının Toplam İstihdam İçerisindeki Payı" incelendiğinden istihdam oranının %5 civarında olduğu görülmektedir. Türkiye'de sağlık ve sosyal hizmet istihdamının toplam istihdam içerisindeki payı OECD ortalamasının yaklaşık yarısına eşit olmakla birlikte listede yer alan en düşük orana sahip üç ülkeden biridir (OECD, 2020; OECD, 2016). Öyle ki daha önce yer alan "Lisans Mezunlarının Eğitim ve Öğretim Alanlarına Göre Kayıtlı İstihdam Oranı" incelendiğinde sağlık ve refah alanı oldukça yüksek bir orana sahipken sosyal hizmet bölümü dâhil edildiğinde oranın düştüğü söylenebilir.

Görürsünüz ki sevgili dostlar sosyal hizmet bölümü zor günler yaşıyor. İşsizliğe dair söz söylüyor işsiz kalıyor, yoksulluğa dair söz söylüyor yoksul kalıyor... Kimi zaman sessiz kalıyor...

Genel bir çerçeve çizmek adına dert edindiğim şeyleri yazmaya çalıştığım içli çığlığımı misali bu çalışmayı “Türkiye’de Sosyal hizmet” tanımı ile sonlandırmak istiyorum.

Türkiye’de sosyal hizmet kuruluşundan belirli bir döneme kadar şovenizm ruhuyla cemiyetleşerek “aman başka üniversitede kurulmasın” kaygısı taşıyan; aynı ruh ve anında tatmin isteğiyle “benden başkası atanacağına bölümleri yaygınlaştıralım” heyecanı ile kontrolsüz büyüyen; “gecekondu tipi AÖF” ve günü birlik hevesle geçmiş ruhundan ödün veren; içerik yerine biçime, eylem yerine söyleme önem veren; akademisyenlerinin uygulamadan kopukluğu ile mezunlarının çaresizliği arasında savrulan; şablonlaşan yaşam içerisinde araçları amaç haline gelen; müracaatçı odaklı çalışmaktan ziyade bürokratikleşen; değerlerini tükettiği kadar var olan; yetkisi olanların elinde can çekişen uygulama bazı çelişkiler mesleği ve akademik kaos disiplindir.

Kaynakça

DİSK-AR. (2018). *İstihdam İşsizlik Raporu-Nisan 2018*. İstanbul: DİSK-AR.

Lordoğlu, K., Özkaplan, N., Törüner, M. (1999). *Çalışma İktisadi*. Beta Yayınları. İstanbul.

OECD. (2016, 15 Mart). Employment in Health and Social Work. Erişim tarihi: 10 Aralık 2023, <https://www.oecd.org/newsroom/health-workers-with-right-skills-in-right-places-needed.htm>

OECD. (2020, 30 Mart). Are there enough jobs in the health and social work sector?. Erişim tarihi: 10 Aralık 2023, <https://www.oecd.org/coronavirus/en/data-insights/are-there-enough-jobs-in-the-health-and-social-work-sector->

OECD Better Life Index. (2023, 13 Aralık). Work-Life Balance. Erişim tarihi: 13 Aralık 2023, <https://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/work-life-balance/>

Onedio. (2022, 29 Aralık). Hiç Merak Ettiniz mi? Tuvalete Neden 100 Numara, WC, Ayakyolu, Hela, Kenef Gibi İsimler Verilmiştir?, Erişim tarihi: 13 Aralık 2023, <https://onedio.com/haber/hic-merak-ettiniz-mi-tuvalete-neden-100-numara-wc-ayakyolu-hela-kenef-gibi-isimler-verilmistir-1117753>

T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi. (2021a). Sosyal Hizmet Nitelik Uyuşmazlığı. Erişim tarihi: 13 Aralık 2023, <https://www.cbiko.gov.tr/projeler/uni-veri?process=sectionProfile§ionProfile=66&variables=4>

T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi. (2021b). Sosyal Hizmet İstihdamının Sektör Bazında Dağılımı. Erişim tarihi: 13 Aralık 2023, <https://www.cbiko.gov.tr/projeler/uni-veri?process=sectionProfile§ionProfile=66&variables=7>

TÜİK. (2022, 23 Mart). İşgücü İstatistikleri, 2021. Erişim tarihi: 13 Aralık 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2021-45645>

TÜİK. (2023a, 21 Haziran). Yükseköğretim İstihdam Göstergeleri, 2022. Erişim tarihi: 13 Aralık 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yuksekogretim-Istihdam-Gostergeleri-2022-49600>

TÜİK. (2023b, 21 Haziran). Lisans Mezunlarının Eğitim ve Öğretim Alanlarına Göre Kayıtlı İstihdam Oranı. Erişim tarihi: 13 Aralık 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yuksekogretim-Istihdam-Gostergeleri-2022-49600>

TÜİK. (2023c, 21 Haziran). Lisans Mezunlarının Kayıtlı İstihdam Oranı, 2022. Erişim tarihi: 13 Aralık 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yuksekogretim-Istihdam-Gostergeleri-2022-49600>

TÜİK. (2023d, 21 Haziran). Lisans Mezunlarının Eğitim ve Öğretim Alanlarına Göre İlk İş Bulma Süresi, 2022. Erişim tarihi: 13 Aralık 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yuksekogretim-Istihdam-Gostergeleri-2022-49600>

TÜİK. (2023e, 21 Haziran). Gruplara Göre Lisans Mezunlarının Aylık Ortalama Kazançları, 2022. Erişim tarihi: 13 Aralık 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yuksekogretim-Istihdam-Gostergeleri-2022-49600>

Wiedemann, T. (2001). *Kaiser und Gladiatoren: Die Macht der Spiele im antiken Rom*. WBG. Darmstadt.

HABER ANALİZİ: AFETTE KADIN OLMAK

Gülperi EKER¹
Selma YEŞİLDAĞ¹
Nimet Bersu SAĞLIK¹
Yasemin ZENGİN¹

ÖZET

Amaç: Haber analizinin amacı kadınların afet sürecinde yaşadıkları sorunlara vurgu yapmak ve kadınların bu süreçteki deneyimlerini ortaya çıkarmaktır.

Yöntem: Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem doğrultusunda ise eleştirel söylem analizi yapılarak 08.11.2020-27.04.2023 tarihleri arasında yapılan ilgili elektronik gazete haberleri ele alınmıştır.

Bulgular: Kadın, afet, afette kadın, afette kadın olmak gibi terimler araştırıldığında 18 habere ulaşılmıştır. Stres faktörünün kadınlara yansması, kadınların ihtiyaçlarını ifade edememesi, afet sonrası güvenlik sorununun kadına yansması, afet sonrasında psikososyal destek ve motivasyon çalışmaları, ek gelir kaynağı olarak kadın ve bakım veren kişi konumunda olmak ifadeleri ortaya çıkmıştır.

Sonuç: Kadınların afet durumunda olumsuz bir şekilde etkilendikleri, bu süreçte kadın olmalarından dolayı zorluk çektikleri ve afet sürecine dâhil edilmedikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Afet, Afetzedede, Afet Yönetimi, Kırılgan Gruplar, Toplumsal Cinsiyet, Kadın

GİRİŞ

Afet; bir toplumun yaşam işleyişini aksatan ve o toplumun mevcut kaynaklarıyla baş edemeyeceği can, mal ve çevre zararlarına yol açan beklenmedik ve şiddetli bir durumdur. Afetler, doğanın kendi hareketlerinden veya insanların doğaya müdahalesinden kaynaklanan afetler şeklinde gruplandırılır (Birn, Pillay ve Holtz, 2016 akt. Abolshams Asghari, 2018). Doğal afetler, insanların yaşam işleyişini bozan ve onarılması için dış destek gerektiren ekolojik olaylardır. Deprem, sel, heyelan, fırtına gibi afetler doğal afetlerin örneklerindedir. İnsan kaynaklı afetler ise doğal olaylarla bağlantısı olmayan, insanın yarattığı ve kullandığı teknolojinin hatalı, ihmalkâr veya kasıtlı olarak kullanılmasından kaynaklanan afetlerdir. Maden kazaları, siber saldırılar, yangınlar, terör eylemleri, savaşlar, göçler insan kaynaklı afetlerdir. Deprem, fırtına gibi afetler aniden ortaya çıkarken, kuraklık, iklim değişikliği, doğal kaynakların azalması gibi afetler zaman içinde gelişmektedir (Altun, 2018). Bir olayın afet olarak nitelendirilebilmesi için bireylerin günlük yaşam aktivitelerini olumsuz yönde etkilemesi, kentlerin ve kırsal alanların zarar görmesi, maddi ve manevi kayıplara sebep olması gibi pek çok olumsuzluk yaratması gerekmektedir. Tarihsel süreçte afetlerin ve afetlerin neden olduğu yıkımların yol açtığı

¹ İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü 4. sınıf öğrencileri

sorunlardan etkilenen bireylerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Afetler sonucunda bireyler travma yaşamakta ve yaşam kaliteleri azalmaktadır. Afetzedelerin hem fiziksel hem de psikolojik desteğe ihtiyacı olduğu bilinmektedir. Bu durumdan en çok etkilenen grupların genellikle kadınlar, yaşlılar, engelliler, LGBT+lar ve göçmenler olduğunu söyleyebiliriz. Bu dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan kadınlara baktığımızda, kadınlar toplumsal cinsiyet rolleri ve sosyal statüleri sebebiyle afetlerde savunmasız ve dezavantajlı durumlar ile karşı karşıya kalabilmektedirler (Gündüz, 2022). Bu dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan kadınlar özelinde bakıldığında; kadın bireylerin afet süreci ve sonrasındaki süreçlerde sağlıktan, barınma ve güvenliğe kadar birçok sorunla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Kadın afetzedelerin afetlerden etkilenme düzeylerinde; yaşadıkları ortam ve çevre, eğitim durumları, aile yapıları gibi çeşitli etmenler rol oynamaktadır. Ayrıca kadın afetzedeler karşı karşıya kalınan toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle de afetlerden en çok etkilenen grupların arasında yer almaktadır.

Uluslararası ve ulusal literatür incelendiğinde afet süreçlerinde kadın bireylerin çeşitli sorunlar yaşadığı görülmektedir. Bu yaşanan sorunların başında ise güvenlik sorunları gelmektedir. Yapılan araştırmalar afet sonrası süreçte kadınların taciz, tecavüz, sözlü ve fiziksel şiddete maruz kaldığını göstermektedir. Kadınların en çok yaşadığı bir diğer sorun ise psikolojik sorunlardır. Afet sonrası süreçte travma, uyku bozuklukları, stres ve saldırgan tutum kadınlar arasında en çok görülen psikolojik sorunlar arasında yer almaktadır. Ataerkil kalıplardan dolayı maddi ve manevi olarak erkek egemenliğinde bir hayat süren kadın bireylerin kültürel kısıtlamalara maruz kaldığı görülmektedir (Science Daily, 2019 akt. Demirci ve Avcu, 2021).

Bu araştırma kapsamında uluslararası ve ulusal afet terminolojisi açıklandıktan sonra kadın bireylerin afet süreçlerinde yaşadığı sorunlara vurgu yapıp bu sorunlara getirilecek çözüm önerileriyle kadın bireylerin afetler konusunda dirençliliğinin artırılmasına katkı sağlanacaktır.

Bu çalışma afette kadın olmanın zorluklarını, yaşanan afet sonucunda ihtiyaçlarını, bu süreçte bile sürdürmesi gerektiği düşünülen kadınlık rollerinin kadınlar üzerindeki görünümünün haberlere nasıl aktarıldığını keşfetmeyi amaçlamaktadır.

LİTERATÜR TARAMASI

Afet ve Afetzedede Kavramı

Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) afet tanımını, “Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay. Afet bir olayın kendisi değil, doğurduğu sonuçtur” (AFAD, 2023) olarak yapmaktadır.

Kızılay'ın Afet Politikasında yer alan afet tanımı; toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olayları ifade etmektedir.

Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) afetzede tanımını; afete uğramış, afetten etkilenmiş kişi, olmuş ya da olması muhtemel afet ve acil durumlardan dolayı fiziksel, sosyal ve ekonomik yönden zarara uğrayan veya uğraması muhtemel kişi olarak ifade edilmektedir (AFAD, 2023). Doğal veya insan kaynaklı afetlerden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen tüm bireyler afetzede olarak tanımlanabilmektedir.

Afet Yönetimi

Afet yönetimi kavramı, afet sonrasında meydana gelebilecek olayların önlenmesi ya da olası zararların azaltılması amacıyla bir afet olayının yukarıda açıklanan zarar azaltma, hazırlık, olaya müdahale ve iyileştirme aşamalarında yapılması gereken tüm çalışmaların yer almasıdır. Bu doğrultuda toplumun tüm bireylerini de içine alacak şekilde planlanması, yönlendirilmesi, desteklenmesi, koordine edilmesi, gerekli olan kurumsal yapılanmanın ve mevzuatın oluşturulması ya da yeniden düzenlenmesini kapsamına almaktadır. Nitekim etkin ve verimli bir uygulamanın sağlanabilmesi, toplumda yer alan tüm kurum ve kuruluşlarla, kaynaklarının da bu ortak amaçlar doğrultusunda yönetilmesini gerektiren çok geniş bir kavramdır (Ergünay, 2008).

Başka bir ifadeyle, "Çağdaş Afet Yönetimi" afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılabilmesi için, afete neden olabilecek tüm risk ve tehlikelerin iyi bilinebilmesi ve bunları olaylar meydana gelmeden önce önleyecek veya zararlarını en düşük düzeyde tutacak önlemlerin, en akılcı yol ve yöntemlerle alınmasını gerektiren tam anlamıyla bir mücadeledir. Bu mücadele noktasında içerisinde en sade vatandaştan en yetkili makamlara kadar herkese görev ve sorumluluk düşmektedir. Bu kavramın doğa, insan ve insan eliyle oluşturulmuş yaşam çevreleri bulunduğu ve geliştiği sürece geliştirilmesi gerekir. Zamanla afet sonucunda oluşabilecek tehlike ve riskler değişse de afet yönetimi ile ilgili faaliyetler sürekli devam edecektir. Bunun yanında yeni tehlike ve risklere göre yeni önlemler geliştirilmesine yönelik ihtiyaç da sürekli var olacaktır (Ergünay, 2008).

Afet Yönetimi, süreç olarak, "toplumun sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamasını zorlaştıran veya ortadan kaldıran bu sürecin tanısından başlayarak planlanması ve yönetimidir (Karaman, 2017 akt. Çelebi Boz ve Şengün, 2017). Doğa kaynaklı ya da insan kaynaklı tehlikelerin gerçekleşmesiyle meydana gelebilecek zararların, insan yaşamı ve mal varlıkları, sosyal yapı ve çevre bakımından çok büyük boyutlarda olması muhtemeldir. Bu da süreçlerin etkili bir yönetim dizgesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Afet yönetimi kavramı içerisinde karşılaşılabilecek her türlü tehlikeye hazırlıklı olma, zarar azaltma, müdahale etme ve iyileştirme amacıyla var olan kaynakları organize eden analiz,

planlama, karar alma ve değerlendirme süreçlerinin tümünü barındırmaktadır (Kadioğlu, 2011 akt. Çelebi Boz ve Şengün, 2017). Afet yönetimi afet süreci kapsamına hazırlık süreci, afet sırasında müdahaleleri, afet sonrası müdahaleleri ve izleme çalışmalarını almaktadır. Afet yönetimi çok boyutlu bir süreçtir (Arıca, Çakır ve Kağnıcı, 2023)

Doğal ve insan kaynaklı afetlerden etkilenen grupların bir kesimi de kadınlardır. Kadınların deprem sürecinde de ayrımcılık ve dışlanma gibi durumlarla karşılaşması kaçınılmazdır. Yokohama Stratejisi (1994-2005) ile Uluslararası Doğal Afet Zararlarının Azaltımı On Yılı (IDNDR), Doğal afetin zararlarına yönelik olarak 1994 yılında Japonya'nın Yokohama kentinde yapılan ve dünya konferansı sonrasında yayınlanan ara raporudur. Bu rapora göre toplumun doğal afetlere karşı zayıflığının üstesinden gelmesi için toplumun harekete geçirilmesi gerektiği ve afet yönetiminin her aşamasında kadınların güçlendirilmesinin önemi üzerinde durulmuştur (Poterie & Baudoin, 2015 akt. Çelebi Boz ve Şengün, 2017).

Afetlerin kadınlar üzerindeki etkisi erkeklere göre farklılık göstermektedir. Özellikle kadınların geleneksel ve kültürel yaklaşımlar, sosyo-ekonomik koşullar ve onların yaşamlarını düzenleyen kararlar nedeniyle afet sonrasındaki kaynaklara erişimi ve bu kaynakların kontrolünün sağlanması sınırlı olmaktadır. Nitekim kaynaklara erişim ve kontrolünün sınırlı olması nedeniyle birçok kadın afet sonrasında hayatını kaybetmekte ya da şiddete maruz kalmaktadır. Afetlerden daha çok etkilenmesine rağmen acil durum planlaması aşaması ve hazırlık aşamasında alınan kararların dışında tutulmaktadır (Fothergill, 1996 akt. Çelebi Boz ve Şengün, 2017). Buna bağlı olarak kadının güçlendirilmesi, afetlere karşı dayanıklı bir toplumun ortaya çıkarılmasında kritik bir bileşenini oluşturmaktadır (UN, 2015 akt. Çelebi Boz ve Şengün, 2017).

Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Dünya üzerindeki toplumlarda, insanların doğumlarından itibaren ortaya çıkan biyolojik özellikleri cinsiyet olarak tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre cinsiyet: "Bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkek ile dişi ayırt ettiren yaradılış özelliği" şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2023). Cinsiyet kavramı temel olarak cinsel yapı, üreme özellikleri, hormon seviyeleriyle ilgili olarak kadın ve erkek olarak bedenlerindeki farklılıklarıyla birlikte ifade edilen bir kavramdır.

Toplumsal cinsiyet, hangi davranış ve faaliyetlere izin verildiğine, hangi niteliklere değer verildiğine, ailede, toplumda ve devlette hangi hak ve güce sahip olduğuna ilişkin sosyal ve kültürel beklentileri de tanımlamaktadır (IFRC, 2010 akt. Çelebi Boz ve Şengün, 2017). Toplumsal cinsiyet toplumdaki kadın ve erkek bireylerin cinsiyetten farklı olarak toplumsal yapı içinde inşa edilmiş kimliklerine vurgu yapan bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet kavramı, daha çok kültürel normlar ve yargılar etrafında şekillenmektedir. Toplum içinde toplumsal cinsiyet kavramı kadın ve erkek olmakla ilişkili toplumsal

olarak inşa edilmiş olan roller, davranışlar, kalıplar ve ilişkileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Ayrıca toplumsal cinsiyet, toplumdan topluma ve kültürden kültüre göre de değişim göstermekte ve zaman içerisinde de değişebilen bir dinamik yapıda olduğu da bilinmektedir. Bir örnek üzerinden yola çıkacak olursak, bir toplumda kadınların aile ortamında ev ihtiyaçlarına ve bunun getirdiği rollere odaklanması beklenirken, erkeklerin ise işgücüne katılımları ve eve para getirme görevini üstlenmesi beklenmektedir. Bunun yanı sıra erkeklerin ve kadınların ailelerin nakit gelirlerine katkıda bulunmaları da ayrıca beklenen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlara ve erkeklere toplum içinde giydirilen bu rollerin toplumsal olduğu kadar kültürel roller olarak da görülmekte olduğu bilinmektedir.

Cinsiyet ayrımcılığının görünür olduğu ve erkeklerin egemen olduğu ataerkil toplumlarda kadın bireylerin erkek bireylere oranla afetlerden kaynaklanan tehlikelere karşı daha korumasız oldukları bilinmekte ve afet planlama süreçlerinin dışında bırakıldıkları görülmektedir. Bu durumda kadın bireylerin bilgilerinden ve tecrübelerinden faydalanılmamasına sebebiyet vermektedir. Ayrıca kadınların erkeklerden hem bedenen hem de ruhen zayıf olarak görüldüğü toplumlarda ise ortaya çıkan sosyal ayrışma durumu kadınların karar alma süreçlerinden uzaklaştırılarak toplum içinde daha pasif bir hale gelmelerine sebebiyet verebilmektedir. Bu durumda kadınların hareket alanlarının daralması sonucunda sosyal hayattan dışlanmalarına ve afet süreçlerinde daha kırılgan bir hale gelmelerine neden olmaktadır. Afet sonrası verilere bakıldığında ise kadınların erkeklerden daha yüksek ölüm oranlarının olduğu, daha yüksek hastalık oranlarının olduğu, daha fazla şiddet ve taciz mağduru oldukları görülmektedir.

Kadın bireylerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan sorunlar nedeniyle hem afet sürecinde hem de afet sonrası süreçte çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunların çözülmemesi durumunda ise kadın bireylerin beden ve ruh sağlığına olumsuz durumlar ve hayatlarının geri kalan sürecinde birincil ve ikincil ilişkilerinde yaşam kalitelerinin düşmesine neden olabilmektedir.

Afetlerde Kırılgan Gruplar

Kırılgan gruplar; toplumda meydana gelebilecek tehlikeli durumlar karşısında sosyal, demografik, ekonomik ve fiziksel özellikleri nedeniyle etkilenen toplulukları ve bireyleri ifade etmektedir. Yaşlılar, çocuklar, özel gereksinimi olan bireyler, kadınlar, LGBT+'lar, göçmenler, yoksullar, düşük eğitim seviyesine sahip olan bireyler ve etnik azınlık grubuna mensup olan bireyler kırılgan gruplar içerisinde yer almaktadır (Beaulieu ve Tootle, 2010).

Dayanıklı grupların doğal afetler karşısında hızla hazırlanabilen, müdahale edebilen ve toparlanabilen topluluklar olduğu araştırmalar sonucunda elde edilmiştir. Bu grupların afet olayları meydana geldiğinde yardımcı olabilecek çeşitlendirilmiş kaynaklara (kurum ve kuruluşlar), hane halklarına ve işletmelere hazırlık yapmak, hasarlardan daha hızlı bir şekilde kurtulmak için ihtiyaç duydukları bilgi

ve araçları sağlamaya, güçlendirilmiş fiziksel altyapıya ve topluluk desteğine ihtiyacı olduğu görülmektedir (Beaulieu ve Tootle, 2010). Dezavantajlı gruplar yaşanan olumsuz durumlar karşısında kültürel, ekonomik ve sosyal açıdan yoksundurlar ve bu durumlardan etkilenme oranı diğer gruplara oranla daha yüksektir (Benevolenza ve DeRigne, 2019 akt. Arıca vd., 2023).

Literatürde dezavantajlı gruplar kırılgan ve incinebilir gruplar olarak da ifade edilmektedir. Sosyal normlara, teknolojik alt yapıya, politik kurumlara, gruplara, eşitsizliklere ve destek kaynaklarına göre kırılganlık durumu farklı gruplarda farklı şekillerde olabilmektedir. Birey ve grup düzeyinde kırılganlık meydana gelebilmektedir ve birey düzeyindeki kırılganlıklar sosyal statü, gelir durumu ve kaynaklara erişim gibi değişkenlerle ifade edilebilirken; kolektif kırılganlık ise bir grubun, bölgenin ve ulusun piyasa ve kurumsal yapısına göre belirlenebilmektedir (Adger, 1999 akt. Arıca vd., 2023). Kırılgan gruplar afet olaylarının meydana gelmesi ile birlikte çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Bunlar; sosyal dışlanma, yardım arama davranışlarını daha az gösterme, ayrımcılık, olanaklara erişme noktasında güçlük ve önyargılara maruz kalmaktır (Donner ve Rodriquez, 2008 akt. Arıca vd., 2023).

Kadınlar cinsiyet temelli eşitsizlikler ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu da kadınların sosyal, ekonomik ve politik kaynaklara erişimlerinin sınırlı olmasına ve afetlerde de kırılgan olmalarına neden olmaktadır (Rodriguez ve Russell, 2006 akt. Donner ve Rodriquez, 2008). Kadınlar, cinsiyet temelli eşitsizliklerin görünür olduğu ve erkek egemenliğinin hâkim olduğu toplumlarda afet sürecinde meydana gelebilecek tehlikeler karşısında savunmasız olabilmektedir. Erkek egemenliğinin ve cinsiyet eşitsizliklerinin görüldüğü toplumlarda kadınlar afet planlama süreçlerine de dahil edilmemektedir. Bu da kadınların bilgi ve tecrübelerinden afet sürecinde yararlanılmamasına neden olmaktadır (UNDP, 2010 akt. Demirci ve Avcı, 2021). Kadınlara yönelik aile içi ve cinsel şiddet olayları afetlerden sonra artış göstermiştir (Dünya Sağlık Örgütü, 2002). Covid-19 sürecinde de kadınların aile içi ilişkilerde çatışmalar yaşadığı tespit edilmiştir (Tanhan, 2020 akt. Arıca vd., 2023). Afet durumundan etkilenen ve desteğe ihtiyacı olan kadınların aile üyelerine de bakım sağlaması beklenmektedir. Bu da kadınlara yüklenen toplumsal cinsiyet özellikleri nedeniyle başka sorunlarla ilgilenmesini zorlaştırmaktadır (Enarson, 2000 akt. Arıca vd., 2023). Afet durumundan etkilenen ve karmaşık duygular içerisinde olan kadınların afet durumundan etkilenen diğerlerinin iyilik hallerini üstlenme gibi sorumluluklarının bu süreçte eklendiğini söyleyebiliriz. Aynı zamanda anne olan kadınların ise güçlü kalmak adına kendi duygularını bastırdıkları görülmüştür (Demirci ve Avcu, 2021). Çadır kentlerde yaşamaya çalışan kadınlar birçok zorlayıcı çevresel koşullar ile karşılaşmakta ve bu durumlardan olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Çadır kentlerdeki çadırların küçük olması, kalabalık ailelerin bir arada olması ve yan yana yerleştirilmiş çadırlar nedeniyle mahremiyet sorunları yaşanmaktadır. Yine menstrüasyon, hamilelik, loğusalık gibi dönemler kadınlar için oldukça zorlayıcı bir durum olmaktadır (Ünür, 2021).

Afet ve Kadın İlişkisi

Doğa ve insan kaynaklı afetler toplumdaki insan gruplarını farklı şekillerde etkileyebilmektedir. Toplum içinde kırılğan gruplar içerisinde yer alan kadınların eğitim durumları, yetiştirilme tarzları ve bundan kaynaklı olarak geliştirmiş oldukları yaşam tarzları ve yaşam sürecinde edindikleri becerileri gibi toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin unsurlar afetlerden etkilenme durumuna etki göstermektedir. Bununla birlikte kadınların afet süreci ve afet sonrası sürece ilişkin karşılaşılmış oldukları sorunların tespitinin yapılması da gerekmektedir.

Kadınların yaşadıkları kültürün içinde yetiştirilme tarzlarına bağlı olarak geliştirmiş oldukları davranışlar ve yaşamları boyunca edindikleri beceriler ve kazanımlar afet sürecinde doğru ve temkinli davranışlar göstermelerini de etkilemektedir. Kadınların erkeklere oranla bazı becerilerinin daha az seviyelerde olması afet sürecinde fiziksel zarar görebilme oranlarını arttırmaktadır. Ayrıca kadınların yaşadıkları kültüre ait olan giyim kuşam tarzları da afet sürecinde hareketlerini kısıtlayabilmekte ve afet esnasında tahliye sürecinde durumlarını etkileyebilmektedir.

Afetlerden sonraki süreçlerde kadın afetzedeler üreme sağlığı hizmetleri ve hijyenin sağlanması için gereken hijyen kitlerine erişim konusunda sorunlar yaşayabilmektedirler. Bunun dışında fiziksel zarar görebilirlik kapsamında yer alan bir konu olan hamilelik sürecinde, afet sırasında yaşanan şok durumuna bağlı olarak hamile afetzedelerin erken doğum yapmalarına neden olabilmektedir. Hamileliğin son aylarında olan kadınlar yeterli hareket kabiliyetine sahip olamamakla birlikte afet esnasındaki süreçte afetin yıkıcı sonuçlarından daha fazla etkilenmektedir. Yani hamileliğin son aylarına veya son günlerine yaklaşmış olan kadınlar süreçte hızlı hareket edememektedir. Öte yandan afet esnasındaki süreçte hamile kadınların yaşadıkları panik durumu düşük ve erken doğum oranlarını arttırmakla birlikte bu durum kimi zaman annenin kaybı veya bebeğin kaybıyla sonuçlanabilmektedir.

Kadınlar, afet esnası ve sonrasındaki süreçlerde şiddet, taciz ve diğer mağduriyet durumlarını yaşayabilmektedir. Bu durum yaşam alanlarında yaşanan güvenlik sıkıntılarını karşımıza çıkarmaktadır. Bu süreç içerisinde kadın ticareti oranlarında artış yaşanabilmektedir.

Uluslararası araştırmalarda kadınların, afetlerde fiziksel, cinsel, psikolojik şiddet, insan ticareti ve istismar ile karşı karşıya kaldıkları belgelenmiş durumdadır (Gündüz, 2022).

Yaşanan afetlere bağlı olarak kadın ölüm oranlarının erkek ölüm oranlarından fazla olmasının ana sebepleri arasında; kadın ile erkek arasındaki biyolojik ve fizyolojik farklılıklar, toplumsal normlar ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan farklılıklar yer almaktadır. Bunlara ek olarak sosyal eşitsizliklerin yaygın olduğu toplumlarda kadınların sosyo-ekonomik statüsünün erkeklerden daha aşağılarda olması da kadınları afetler karşısında erkeklere nazaran daha dezavantajlı ve zarar görebilir bir konuma itmektedir (Neumayer & Plümper, 2007 akt. Ünür, 2021).

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, Yıldırım ve Şimşek (2016)'e göre gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi çeşitli nitel veri toplama yöntemleri kullanılarak, insanların bakış açılarını, algılarını ve yaşadıkları olayları doğal ortamlarında gerçekçi ve bütünsel bir şekilde ortaya çıkarmayı amaçlayan bir araştırma sürecidir. Nitel araştırma, insan davranışlarının karmaşık ve çok boyutlu olduğunu kabul ederek, insan davranışlarının ancak içinde buldukları bağlama göre anlaşılabilirliğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, fen bilimlerinde sıkça kullanılan mekanik yaklaşımdan farklı olarak, insan davranışlarının kendi özgünlüğüne uygun bir yaklaşım gerektirdiğini belirtmektedir. Bu yöntem doğrultusunda ise eleştirel söylem analizi yapılarak elektronik gazete haberleri incelenmiştir. Eleştirel söylem analizi, iktidarın kötüye kullanımı, egemenlik, eşitsizlik ve yeniden üretimiyle direnişi üzerine çalışır (Fairclough, 1995; van Dijk, 2001 akt. Özer, 2008). Bu nedenle, yapılan, sosyal sorunlarla ilgilenen bir tür söylem analizi araştırmasıdır. Dilin ideoloji tarafından kuşatılmış olması nedeniyle, sosyal ve kültürel süreçlerdeki dil yapısına odaklanmaktadır (Fairclough, 1995; Richardson, 2007 akt. Özer, 2008). Bu doğrultuda eleştirel söylem analizinde elde edilen metinlere farklı bakış açılarıyla odaklanarak analizi oluşturmak amaçlanıp haberci, metin, halk arasında oluşan iletişim sürecini de ele almaktadır. (Fairclough, 2016; van Dijk, 2018 akt. Özer, 2008). Afette kadın olmak araştırmasında eleştirel söylem analizini tercih etme sebebimiz ise hem konuyla en bağdaşan analiz türü olması hem de sosyal hizmet alanına farklı bir bakış açısı sunarak katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Araştırmanın Süreci

Araştırma amacımız doğrultusunda elde ettiğimiz metinler 08.11.2020-27.04.2023 tarihleri arasında yapılan ilgili haberler doğrultusunda seçilmiştir. Araştırma sürecinde BirGün, Cumhuriyet, Habertürk, Yeşilgazete gibi haber sitelerinden yararlanılmıştır. Afette kadın olmaya ilişkin haberlere ulaşmak için haber sitelerinin arama kısmına “kadın”, “afet”, “afette kadın” ve “afette kadın olmak” anahtar kelimeleri aratılmıştır. Bu doğrultuda toplamda 18 haber analiz edilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin toplanması, analizi ve raporlanmasında Microsoft Office Word programı kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde öncelikle araştırmanın amacında da belirtildiği gibi “Afette Kadın” olmaya yönelik analizler yer almaktadır. Bu analizler arasında “*stres faktörünün kadınlara yansımaları, kadınların ihtiyaçlarını ifade edememesi, afet sonrası güvenlik sorununun kadına yansımaları, afet sonrasında psikososyal destek ve motivasyon çalışmaları, ek gelir kaynağı olarak kadın ve bakım veren kişi konumunda olmak*” başlıkları yer almaktadır.

Stres faktörünün kadınlara yansımaları:

Afet gibi kriz dönemlerinde bireylerin stres faktörünü ciddi şekilde hissettikleri görülmektedir. Özellikle kadınlar bu süreçte oldukça zorlanmaktadır. Bu doğrultuda deprem gibi kriz süreci sonrasında görülen stres faktörünün doğum oranlarını arttırdığı veya azalttığı söylenmektedir. URL3’de görüldüğü gibi stres faktörünün artması kadınlarda doğumun başlamasına ya da anne ve bebeğin zarar görme olasılığını tetiklemesine neden olmuştur. URL3’e göre bu durum sadece depremden doğrudan etkilenen illerde değil dolaylı olarak etkilenen illerde de görülmektedir. Pandemi döneminde yaşanan salgın hastalığının bir afet olduğunu dile getiren araştırmacılar bu dönemde de stres faktörünün arttığını söylemiştir. Yapılan analiz doğrultusunda COVID-19 döneminde insanların eve kapanması sonucu doğum oranlarında artışın olacağı düşünülürken durumun böyle olmadığı görülmektedir. URL4’de bu dönemde stres faktörünün artması sonucunda doğum oranlarında düşüş yaşandığı ifade edilmiştir. Bu doğrultuda afet sonucunda oluşan stres faktörlerinin farklı sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir.

Kadınların ihtiyaçlarını ifade edememesi:

Geçmişten günümüze süregelen süreçte toplumun kadınların cinsiyetine atfettikleri anlamlar doğrultusunda çoğu kadın yardım veya ihtiyaç talebinde bulunma konusunda çekingenlik göstermiş ya da isteğini dile getirememiştir. Afet gibi kriz durumlarında da bu durum sıklıkla görülmekte, bunun afet sürecinde yapılan haberlere de yansıdığı görülmektedir. Özellikle URL1 ve URL2’ye baktığımız zaman kadınların günlük yaşantılarında yaşadıkları eşitsizliklerin afet sonrasında daha da derinleştiği söylenmektedir. Kadınlar yaşadıkları eşitsizliklerden kaynaklı olarak ihtiyaçlarını dile getirmekte zorlanmaktadır. Bu durumdan dolayı afet bölgelerinde güvenli barınma, tuvalet gereksinimi, hijyenik ihtiyaçlar, temiz iç giyim gibi en temel ihtiyaçlara ulaşmakta zorlandıkları görülmektedir. Afet sonrasında kadınların karşı cinslerine ihtiyaçlarını ifade edemediği analiz sonucunda ortaya çıkmaktadır. URL6’da kadınların ihtiyaçlarını hemcinslerinden istedikleri, karşı cinse ifade etmekte kültürel normlardan dolayı zorlandıkları görülmektedir. Afet bölgesinde kadın gönüllülerin olması halinde kendilerini daha rahat ifade edebildikleri görülmüştür. Kadınlara yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda ev işleri gibi görevleri kadınların yaptığı, bu durumun afet gibi kriz süreçlerinde de devam ettiği görülmektedir. URL10’a baktığımızda kadınlara ve erkeklere toplum tarafından atfedilen roller açıkça görülmektedir. Bu doğrultuda kadınlar afet sürecinde bile atfedilen sorumluluklarını sürdürmeye çalışmaktadır. Tüm bu ifadeler sonucunda kadınların bakım verdikleri kişiler ve sorumluluklarından dolayı yas sürecini yaşayamayıp ihtiyaçlarını bile dile getiremedikleri görülmektedir. Yas sürecini zamanında yaşayamayan bireylerin ilerleyen dönemde daha kötü süreçler geçirebileceği düşünülerek bu doğrultuda çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bu konuda sadece kadın ya da erkek olarak değil bir birey olarak düşünülmalıdır. Avantajları, dezavantajları düşünülerek ona göre rol paylaşımı yapılması ve destek olunması gereklidir. Afet bölgesinde oluşan sorunlardan bölge

halkının fazlasıyla etkilendiği görülmektedir. Afet sürecini deneyimleyen kadınlar ile ilgili haber metinlerine bakıldığında kadınların bu süreçte temiz suya erişimde sorun yaşadıklarını da görmek mümkündür. URL11 de bunlar açıkça ifade edilmiştir. Deprem bölgelerinde kadınların temel ihtiyaçlarının karşılanmadığı burada da görülmektedir. URL12'ye baktığımızda bu durum ifade edilmektedir. Kadınların duyarlı ve organize olmaları ve bunu afet sürecinde de etkili bir şekilde kullanabilmelerinden bahsedilmektedir. Bununla birlikte temel ihtiyaçların karşılanması ile mümkün olabileceği ifade edilmektedir. Fakat deprem bölgelerinde hala bu ihtiyaçların karşılanmasında sorunlar yaşandığı, hijyen için gerekli alanların yapılması ve malzemelerin sağlanmasından kaynaklı sorunlar olduğu görülmektedir. Bu sürecin planlı bir şekilde yürütülebilmesi için kadınların organizasyona dâhil olması gerekmektedir. Yapılan haber analizlerinde yine kadınların ihtiyaçlarını dile getirmede zorlandıkları görülmektedir. URL15 ve URL16'da afetlerde kadınlar ve kız çocuklarının sahada görev alan erkek gönüllülerden hijyen ürünlerini istemede utandıkları ve zorluk yaşayabildikleri görülmektedir. Bu sebepten ötürü afetlerde saha çalışmalarında görev alan yetkili kişiler ve gönüllüler arasında kadınların da yer almasının önem taşıdığı görülmektedir. Yardım dağıtma stantlarının daha çok çadır kentlere yakın ve akşam olduğunda aydınlatmanın iyi olduğu yerlere kurulması kadınların ve kız çocuklarının kendilerini güvende hissetmelerini sağlamaktadır. Ailesini kaybeden ve bu süreçte tek başına yaşamak zorunda kalan kadın afetzedelerin bulunduğu bölgelerde güvenlik güçleri tarafından güvenlik önlemlerinin artırılması sağlanmalıdır. URL18'de kırılgan gruplar içerisinde yer alan kadınların afet sürecinde afet bölgesinde temel ihtiyaçlarını karşılama noktasında sıkıntılar yaşadığı görülmektedir. Çadır kentlerde kalan afetzede kadınların tuvalet ve duş alanlarının olmaması veya yetersiz olması noktasında sıkıntı yaşadıkları ve bu durumun beraberinde birçok sağlık sorununu meydana getirdiği görülmüştür. Bunun için öncelikli olarak afet bölgelerinde afet yönetim planı yapılırken bu tarz sorunların çözülmesine yönelik bir plan hazırlanması gerekmektedir.

Afet sonrası güvenlik sorununun kadına yansması:

Kadınların afet sürecinde pek çok sorunla karşılaştığı görülmektedir. Özellikle güvenlik sorunundan, diğer bireylere kıyasla kadınların, öncelikle çevresindeki bireyler için, daha sonra kendileri için endişelendikleri görülmektedir. Bu durumun haber metinlerine de yansıdığı görülmektedir. Bu doğrultuda da URL5'de bu durumun ifade edildiği görülmektedir. Kadınların bu süreçte hem toplumun cinsiyetlerine atfettiği anlamlar doğrultusunda kendilerini güvende hissetmediğini hem de bakım veren konumunda olmasından dolayı çocuklarını koruması gerektiği görülmektedir. Aynı zamanda kadınların afet sonrasında güvenlik sorunlarıyla karşılaştıkları ve kendilerini tehlikede hissettikleri görülmektedir. URL9'da kadınlar hijyenik ihtiyaçlarını giderebilmede zorlandıklarını, aynı zamanda bu süreçte istismara daha çok maruz kaldıklarını ya da maruz kalmaktan korktuklarını ifade etmiştir. Bunun yanında çoğu haberde de vurgulandığı gibi kadınlar güvenlik sorunundan çok korktuklarını hem

kendileri için hem de bakım verdikleri kişiler için endişelendiklerini ifade etmişlerdir. Devletin bu süreçte cinsiyet ayrımına bakmadan bir süreç ilerlettiği görülmektedir. Ek olarak geçici barınma sorununun şiddet ve cinsel istismara yol açtığı, aynı zamanda bu durumların arttığı görülmektedir. Bu doğrultuda URL13'te kadınların afet sürecinde yerleştikleri alanlarda taciz ve şiddet davranışları ile karşı karşıya kaldıkları ve bu alanların ise genellikle tuvalet ve banyo gibi alanlar olduğundan bahsedilmektedir. Bu alanlarda düzenlemelerin yapılması mevcut sorunu çözmekle birlikte bütüncül bir plan yapmanın bu süreçte etkili olabileceği düşünülmektedir.

Afet sonrasında psikososyal destek ve motivasyon çalışmaları:

Afet sürecinde yaşanan krizler sonucunda bu süreci deneyimleyen bireyler oldukça derinden etkilenmişlerdir. Afet sürecinde ve sonrasında meydana gelen travma sonrası stres bozukluğuna kadın afetzedelerde iki kat fazla rastlandığı görülmektedir. Bu doğrultuda bireylere özellikle de kadınlara psikososyal destek sağlanması ve motivasyon çalışmalarının yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu durum haber metinlerine de yansımıştır. Bu doğrultuda yapılan analizler şu şekildedir; URL14'de bu durum açıkça ifade edilmiştir. Toplumun temelini oluşturan kadınların bu noktada hızlı bir şekilde toparlanabilmeleri için onlara yönelik pozitif ayrımcılığın yapılması ve kadınlara bu süreçte psikososyal desteğin sağlanması gerekmektedir. Afettede kadınlar için stres faktörleri göz önünde bulundurulmuş ve buna yönelik çeşitli projeler yapılmıştır. Diğer bir haberde URL17'de afet sonrasında çadır kentlerde kalan afettede kadınların afet sonrasındaki yaşadıkları travma süreçlerini bir nebze olsun atlatabilmek için oluşturulan projenin afettede kadınlar üzerinde kendilerini iyi hissettirdiği görülmüştür. Proje içeriği kapsamında sadece birden fazla etkinliğe yer verilmesi afettede kadınların moral ve motivasyonlarını arttırdığı görülmüştür.

Ek gelir kaynağı olarak kadın:

Afet sürecinde yaşanan “kriz” durumlarında kadınlar geri plana atılmaktadır. COVID-19 döneminde yaşanan ekonomik kriz durumunda öncelikle geri plana atılan grupların kadınlar olduğu da görülmektedir. URL7'de COVID-19 sürecinde kadınların “ek gelir kaynağı” olarak görülüp ilk vazgeçilen grup olduğunu ifade etmektedir. Bu doğrultuda kadınların çoğunun ek gelir kaynağı olarak değil de aslında bakım veren kişi konumunda olduğu için çalıştığı düşünülmemektedir. Toplumda kadınlara karşı olan önyargının iş hayatında da var olduğu görülmüştür. Aynı zamanda işverenler işçileri işten çıkarma yasağı olduğu durumlarda ücretsiz izine çıkmaya baskılayarak hem ücret ödemeyip hem de çalışmadıkları bir sürece sokmuşlardır. Bu süreçte de sosyal ve ekonomik desteğe başvurup karşılık alamadıkları görülmüştür.

Bakım veren kişi konumunda olmak:

Kadınlar toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı bakım veren konumunda olduğu için afet sürecinde bakım verdiği kişilerin güvenliğini sağladıktan sonra kendi güvenliklerini sağladığı görülmektedir. URL8’de durum açıkça ifade edilmiştir. Bu doğrultuda da okuma yazma oranının az olması, kadınların erkeklere oranla daha fazla kayıpta bulunduğu ve cinsiyetine atfedilen roller kapsamında kendisi için güvenli bir yerin erkeğin yanı olduğunu düşündüğünden dolayı ölüm oranlarının arttığı görülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, afet sürecinde afetzede olarak yer alan kadınların Türk basınında haberlere nasıl yansıtıldığını anlamak amacıyla 18 tane haber metni ele alınmıştır. Haber metinleriyle ilgili yapılan bu analiz doğrultusunda; kadınların afet sürecinden olumsuz bir şekilde etkilendikleri, afet sürecinde farklı ihtiyaçlarının olması ve bu ihtiyaçların karşılanması noktasında sorunların meydana geldiği ve aynı zamanda kadınların afet sürecini iyi bir şekilde yönetebilmelerine rağmen toplumun dayattığı roller nedeniyle dâhil edilmedikleri bulgularımız arasındadır. Afet sürecinden olumsuz etkilenen kadınlarda stres faktörünün daha fazla olduğunu, kadınların ihtiyaçlarını karşılama noktasında sorunlar yaşadığını, afet sürecinde ve sonrasında kadınların yerleştirildikleri çadır kentlerde temel ihtiyaçlarını karşılamak için güvenlik sorunu yaşadıklarını haber metinlerinin içeriklerinde görebilmekteyiz. Kadınların afet sürecinden olumsuz bir şekilde etkilenmeleri sonucunda kadınlara yönelik uzman kişiler tarafından psikososyal destek ile motivasyonel çalışmalarının yapılması gerektiğine incelenen haberlerde yer verilmiştir. Afet ve COVID-19 gibi kriz durumlarında geri plana atılan kadınların iş hayatında da sorunlar yaşadıkları yapılan haber analizlerinde görülmektedir. Kadınların afet süreci ve afet sonrası süreçte başta anne rolünde ebeveyn konumunda sonrasında da bakım veren bir kişi konumunda olarak öncelikle onların temel bakım ve gereksinimlerini ve güvenliklerini sağladığını daha sonrasında kendi güvenliğini sağladığı yapılan haber analizlerinde görülmektedir. Yapılan bu araştırma doğrultusunda kadınların afet yönetimi hakkında bilgi sahibi olmaları için onlara yönelik eğitimlerin sağlanması, kadınların ihtiyaçlarını talep edebilmesi için güçlendirme odaklı çalışmaların yapılması, afet sonrası barınma mekânlarının kadınlar ve çocuklar açısından güvenliğinin sağlanması ve Türkiye’de kadınlara yönelik afet sonrası hizmet modellerinin geliştirilmesinin sosyal hizmet açısından gerekli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Abolshams Asghari, B. (2018). Explore the role of women in disasters: propose suggestions for women involvement in disasters with focus on health sector. (Unpublished P.H.D. Dissertation). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. 19 Mayıs 2023 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>, adresinden alınmıştır.

- Altun, F. (2018). Afetlerin ekonomik ve sosyal etkileri: Türkiye örneği üzerinden bir değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 2(1), 1-15.
- Arıca, F., Çakır, C. & Kağnıcı, D. (2023). Kırılgan Gruplar Özelinde Afetlerde Psikososyal Hizmetler. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(1), 176-187. DOI: <https://doi.org/10.35341/afet.1173165>
- Beaulieu, L. J., Tootle, D. (2010). Helping disadvantaged populations prepare for disasters assessing the efficacy of the emergency preparedness demonstration framework. Arkansas: SRDC
- Çelebi Boz, F., & Şengün, H. (2017). Afet ve kalkınma ilişkisinde kadın. *International Journal of Social Science*, 59, 359-374.
- Demirci, K. & Avcu T. (2021). Afet Süreçlerinde Kadın Bireylerin Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri: İzmir İli Örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 11(1), 86-105.
- Donner, W., Rodríguez, H. (2008). Population composition, migration and inequality: The influence of demographic changes on disaster risk and vulnerability. *Social Forces*, 87(2), 1089-1114.
- Ergünay, O. (2008). Afet yönetiminde kurumsal yapılanma ve mevzuat nedir. Nasıl olmalıdır, 97-108.
- Gündüz, F. (2022). Afetlerde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Perspektifi ile Çıkarılması Gereken Dersler (Haiti ve Japonya Depremi Örneği). *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), 440-460. DOI: <https://doi.org/10.21733/ibad.1039215>
- Kızılay Afet Politikası (2022). 19 Mayıs 2023 tarihinde <https://www.kizilay.org.tr/ms/politiklarimiz/PLT.017-Afet-Politikasi.pdf>, adresinden alınmıştır.
- Türk Dil Kurumu (TDK), Sözlüğü. 23 Mayıs 2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/>, adresinden alınmıştır.
- Ünür, E. (2021). Afet Yönetiminde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Doğal Afetlerde Cinsiyete Dayalı Zarar Görebilirlik Farkı. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 351-381.
- URL1: <https://www.birgun.net/haber/afette-kadin-olmak-421493> (Erişim Tarihi: 20.05.2023)
- URL2: <https://www.diken.com.tr/afet-bolgesinde-bir-ayda-yaklasik-24-bin-kadinin-dogum-yapmasi-bekleniyor/> (Erişim Tarihi: 20.05.2023)
- URL3: [Afet bölgesinde bir ayda yaklaşık 24 bin kadının doğum yapması bekleniyor - Diken](#) (Erişim Tarihi: 20.05.2023)
- URL4: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56445405> (Erişim Tarihi: 20.05.2023)
- URL5: <https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/afettede-kadinlar-sorunlarimiz-buyuk-ihytiyaclarimiz-karsilanmiyor-guvende-hissetmiyoruz-2052571> (Erişim Tarihi: 20.05.2023)
- URL6: <https://www.skdturkiye.org/esit-adimlar/guncel/deprem-bolgesinde-kadin-olmak> (Erişim Tarihi: 20.05.2023)
- URL7: <https://www.evrensel.net/haber/437387/hayatin-sesi-pandemide-kadinlarin-yuku-katlandi> (Erişim Tarihi: 20.05.2023)
- URL8: [Afette de kadın olmak çok zor - Kocaeli Haberleri \(ozgurkocaeli.com.tr\)](#) (Erişim Tarihi: 20.05.2023)
- URL9: [Depremzede olmanın ötesi: Afet bölgesinde kadın olmak \(yesilgazete.org\)](#) (Erişim Tarihi: 20.05.2023)
- URL10: [Doğal afetler cinsiyetten bağımsız ama etkileri öyle değil... Kadınlar için risk 14 kat fazla! \(haberturk.com\)](#) (Erişim Tarihi: 20.05.2023)
- URL11: <https://www.birgun.net/haber/afette-kadin-olmak-421493> (Erişim Tarihi: 25.05.2023)
- URL12: <https://www.afyonkenthaber.com/afet-yonetiminde-kadinin-adi-da-ihytiyaci-da-unultuldu/68496/> (Erişim Tarihi: 25.05.2023)
- URL13: <https://www.evrensel.net/haber/418353/deprem-sonrasi-kadinlar-siddet-taciz-guvencesizlikle-yuz-yuze> (Erişim Tarihi: 25.05.2023)
- URL14: <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yasam/duzeni-yeniden-kadinlar-kuracak-952901> (Erişim Tarihi: 25.05.2023)

- URL15: <https://www.anadolugazete.com.tr/dogal-afetlerde-kadinlar-ve-kiz-cocuklari-6278yy.htm> (Erişim Tarihi: 27.05.2023)
- URL16: <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/deprem-bolgesinde-yasam-mucadelesi-veren-kadinlarin-sorunlarini-uzmanlar-anlatti-felaketin-yuku-kadinin-sirtinda-2053399> (Erişim Tarihi: 27.05.2023)
- URL17: <https://www.haberturk.com/kahramanmaras-haberleri/30978430-kahramanmarasli-afettede-kadinlar-yasadiklari-travmanin-etkisini-atlatmak-icin-uretiyor> (Erişim Tarihi: 27.05.2023)
- URL18: <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/afet-yonetiminde-de-kadinin-adi-yok-2058978> (Erişim Tarihi: 27.05.2023)

TÜRKİYE’DE SOSYAL REFAHA İLİŞKİN TEMEL SORUNLAR VE SOSYAL HİZMET UZMANLARININ KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR¹

Ramazan YÜKSEL²

Türkiye’de sosyal refah hizmetleri, bireylere ve topluma ekonomik ve sosyal gerçekler perspektifinde daha iyi bir yaşam sağlamak amacıyla, birbiriyle bağlantılı çok faktörlü hizmetleri içermektedir.

Bu hizmetler arasında temel sağlık, temel eğitim ve barınma ile yeterli gıdaya, istihdama, geçinme kaynaklarına erişemeyen birey, aile ve gruplara yönelik sosyal yardım ve sosyal destek hizmetleri sayılabilir.

Sosyal hizmet uzmanları bu hizmetlere ilişkin makro, mezzo ve mikro düzeyde politika geliştirilmesinde, hizmet sunumunun müdahale, planlanma, uygulama, değerlendirme ve izleme süreçlerinde rol almalıdırlar.

Sosyal refah hizmetlerinin sunumunda sosyal hizmet uzmanlarının yaşadıkları sorunların temelinde bu hizmetlere ayrılan kaynakların yetersizliği en başta gelen nedenlerdendir. Gereksinimi olan kişi ve grupların var olan sosyal refah hizmetlerine erişim zorlukları, hizmet sunumundaki bürokratik engeller ve merkeziyetçi yönetim anlayışı ise diğer bir sorun kümesi olarak tanımlanabilir.

Sosyal hizmet uzmanları, kamu yöneticilerinin nesnel sosyal hizmet uygulamalarına yönelik olumsuz yaklaşımlarından etkilenmekte, nicelik ve nitelik açısından yeterli sayıda sosyal hizmet uzmanı istihdam edilmediği için hassas gruplarla, stresli ve zorlu şartlarda çalışmaktadır. Ayrıca, sosyal hizmet disiplini yerine, başka mesleki disiplinlerden, sosyoloji, aile ve tüketici bilimleri gibi farklı mesleki eğitimleri olan kişilerin sosyal hizmet uzmanları ile aynı pozisyonda istihdam edilmesi, mesleki bilgi ve deneyime saygı gösterilmemesi, çalışma ortamında gereken uyumu ve ekip çalışmasını olumsuz etkilemektedir.

Diğer yandan uygulanan sosyal ve ekonomik politikaların da sosyal refah hizmetlerinin sunumunu ve gelişimini negatif yönde etkilediği izlenmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin artmasıyla birlikte incinebilir grupların, başta çocuklar ve kadınlar olmak üzere, yoksulluk düzeyindeki artış ve yaşam standartlarındaki gerileme, sosyal hizmetlere gereksinim duyan bireylerin hizmetlerden zamanında ve yeterince yararlanamamaları diğer önemli sorunlar olarak görülmektedir.

¹ Uluslararası Sosyal Refah Konseyi Bülteninde İngilizce yayınlanmıştır.

² Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Başkanı

Uygulanan sosyal ve ekonomik politikaların sosyal refah hizmetlerin sunumunu olumsuz yönde etkilediği gözlenmektedir. Çocuklar ve kadınlar daha fazla olmak üzere, kırılğan grupların yaşam standartlarında gerileme ve yoksulluğun arttığı; ihtiyaç duydukları hizmetlerden zamanında ve yeterince yararlanamadıkları görülmektedir.

Çocuk Koruma Hizmetleri ve Çocuk Refahına İlişkin Sorunlar

Ülkede önemli bir sosyal sorun olarak “yoksulluk sorunu” giderek artan ölçüde güncelliğini korumaktadır. Gelir dağılımı dengeleri düşük gelirli grupların aleyhine negatif yönde bir eğri çizmektedir. Bu ağırlaşan sorunlardan daha çok yoksul ailelerden gelen çocukların etkilendiği izlenmektedir. Buna bağlı olarak da çocuklar için yaşamsal öneme sahip “sağlıklı beslenme”, “güvenli bir barınma ortamı”, “eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim hakkı” gibi temel gereksinimlerin kesintiye uğraması çocuklar üzerinde oldukça olumsuz ve onarılamaz izler bırakabilmektedir.

Bu nedenlerle yoksulluğu önleme, olası sonuçlarını ortadan kaldırmaya yönelik politika ve uygulamalara yönelmek kaçınılmazdır. Bunun yanında kalkınmada öncelikli, ekonomik olarak dezavantajlı bölgelerde sosyal hizmet uzmanlarının kamu hizmetlerinde nicel ve nitel olarak örgütlenmesine, sosyal hizmet yönetiminin güçlendirilmesine yönelik düzenlemelere gereksinim duyulduğu açıktır.

Diğer taraftan ülkede ekonomik göstergelere bağlı olarak artan hayat pahalılığının sonucu olarak çok sayıda çocuğun aile ekonomisine destek olmak amacıyla çalışmak durumunda kaldığı için eğitimleri kesintiye uğramakta, ya da tam zamanlı örgün eğitim sisteminden kopmalar yaşandığı gözlenmektedir. Bu durum çocukların eğitim hakkından tam olarak yararlanamamalarına, sokak başta olmak üzere, riskli çalışma ortamı vb. risklerle karşı karşıya gelmelerine yol açabilmektedir. Çoğu kez bu ortamlar çocuklar uygun olmayan fiziksel ve sosyal koşullarda çalışma/ çalıştırılmalarına yol açmakta, başta madde bağımlılığı olmak üzere, suça sürüklenme, istismara uğrama, can güvenliklerinin tehlikeye girmesi, eğitim çağındaki akran gruplarından kopmaları gibi riskler taşıması bakımından üzerinde dikkatle durulması gereken durumlardır.

Çocukların erken yaşta ve zorla evlendirilmeleri sorunu, mülteci nüfusun katılması ile daha da büyüyen bir sorun olmuştur. Erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesi, çocukların suça yönelmelerinin ve mağduriyetlerinin azaltılabilmesi, alkol ve uyuşturucu maddeden uzaklaştırılabilmesi için tüm çocukların ve ailelerinin güçlendirilmesi ve bu konudaki farkındalıklarının artırılması önemlidir. Bu nedenle etkili sosyal hizmet uygulamaları perspektifinde yerel yönetimler, kamu kurumları, gönüllü kuruluşlar ve üniversitelerle işbirliği güçlendirilerek ailelerin bilinçlendirilmesi, söz konusu sosyal risklerin çocuklar üzerindeki biyopsikososyal etkileri konusunda bilinçlendirilmesi gerektiği bir

gerçekdir. Herhangi bir nedenle eğitimi kesintiye uğrayan veya eğitime erişimde zorluklar çeken çocukların okul devamlarının sağlanabilmesi için gerekli yasal düzenlemelerle gerçekçi önlemlerin alınması bir zorunluluktur.

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği ve çeşitli üniversitelerin sosyal hizmet bölümlerinden akademisyenler, Millî Eğitim Bakanlığı'ndan "okul sosyal hizmeti" sisteminin eğitim sistemine entegre edilmesini ve okullarda sosyal hizmet uzmanı istihdam edilmesini talep etti. Girişimler oldu ancak maalesef sosyal hizmet uzmanlarının istihdamı konusunda henüz bir ilerleme gözlenmedi.

Kadın Refahına İlişkin Sorunlar

Kadına yönelik şiddet, Türkiye'de kadınların ve kız çocuklarının maruz kaldığı çok önemli sorunlardan birisidir. 6214 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine İlişkin Kanun, kadınların uzun dönemli mücadelelerinin sonucunda kabul edilmiştir.

Türkiye, 2014 yılında yürürlüğe giren İstanbul Sözleşmesi- Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ne (CETS No. 210) ev sahibi ülkedir.

Hükümetin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesi, kadınların refahını sağlamaya yönelik "6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" kapsamında çıkarılan önleyici tedbirlerin uygulanmasında zorluklara yol açmaktadır. Yönetim açısından ortaya çıkan zorluklar, sahada etkin sosyal hizmet profesyonel müdahale süreçlerinin yürütülmesini zorlaştırmaktadır.

Türkiye genelinde aile içi ve diğer şiddet türlerinden mağdur kadınlara ve çocuklarına sınırlı bir süre hizmet veren "Kadın Konukevi" adı verilen yeterli sığınma evi bulunmamaktadır. Acil sığınma sürecinden sonra kadının hayatını yeniden kurması için işlevsel sosyal destekler yeterli değildir. Ekonomik bağımsızlığını kazanamayan kadınlar ve çocuklar şiddet uygulayan eşlerinin/ ailelerinin yanına dönmek zorunda kalabilmektedir.

Ülkemizin İstanbul Sözleşmesinde öngörülen yaptırımları uygulayabilmesi için yeniden sözleşmeye dâhil olması yönünde politika değişikliği gereklidir. Bunun yanı sıra olmakla birlikte ülke genelinde kadınların güçlendirilmesine yönelik sosyal hizmetlerin artırılması, ihtiyaç sahibi kadınlara yönelik uygulanabilir ve sürdürülebilir destek hizmetlerinin organize edilmesi öncelikli bir konu olarak önümüzde durmaktadır.

Kadın refahının artırılması, ekonomik ve sosyal bakımdan güçlendirilmesi çalışmalarında yaşamsal öneme sahip bir konu "kadın istihdamı" konusudur. Bu aynı zamanda önemli bir sosyal sorundur. Kadın istihdamının ülkenin görece dezavantajlı bölgelerinden başlamak üzere artırılması önemlidir. Ancak

cinsiyete dayalı eşitsizlikler kadınların sosyal bir hak olarak çalışma hakkını elde etmesini zorlaştırmakta çalışabilecekleri uygun iş ortamları bulmakta zorluk çekmelerine veya cinsiyete dayalı ayrımcılığa uğramalarına neden olmaktadır.

Engellilerin Refahına İlişkin Sorunlar

Türkiye Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmeyi ilk imzalayan ülkeler arasındadır. Engelli bireylerin haklarına ve yararlanacakları hizmetlere ilişkin yasa ve pek çok başka düzenleme yapılmıştır. Hizmet sunumunda toplum temelli bakım ve destek hizmetleri konusunda gelişmeler bulunmaktadır. Ancak, özellikle özel sektör bakım kuruluşlarının mali olarak desteklenmesiyle birlikte, 2006 yılından bu yana Sözleşme'ye aykırı olarak, kurumdışılaştırma yerine engellilerin kurumsallaştırılmasının arttığı görülmektedir.

Bunun yanı sıra ülke düzeyinde yaklaşık 550 bin engelli bireyin bakım sorumluluğunu üstlenen bakım veren aile bireyine “Evde Bakım Desteği” verilmektedir. Bakım veren aile bireylerinin yüzde 90'ını anneler oluşturmaktadır. Bakım verenlerin emeklerinin karşılığında emeklilik hakkı bulunmamaktadır. Bu destek engelli bireyin aile ortamında kalmasını sağlamakla birlikte, başka toplum içinde sunulacak hizmetlere ihtiyaç devam etmektedir. Bu nedenle, toplum temelli bakım ve destek hizmetlerinin ülke düzeyinde yaygınlaşmasına ihtiyaç vardır. Sosyal hizmet uzmanlarının bu konuda savunuculuk yapmalıdır.

Engelli bireylere yönelik hizmet veren yeterli sayıda gündüzlü bakım kuruluşu bulunmamaktadır. Bu da ailenin evde çalışma saatlerinde tek başına kalamayan engellinin tam zamanlı yatılı engelli bakım kuruluşuna yerleştirilmesini talep etmek zorunda kalmasına neden olmaktadır.

2005 yılında yürürlüğe giren Engelliler Kanununun göre 7 yıl içinde kamu binalarının, ulaşım araçlarının, kamuya açık mekanların erişilebilir hale getirilmesine ilişkin hüküm bulunmaktadır. Erişilebilirlik konusunda düzenlemeler bulunmakla birlikte, son on yılda bu yükümlülük sürekli olarak ertelenmektedir.

Ulaşım alt yapısı engelli bireyler için yeterli değildir. Toplu taşıma araçlarında engellilere yönelik gerekli donanım bulunmamaktadır. Resmi ve özel binalar engellilerin erişimini kolaylaştıracak özellikler taşımamaktadır. Kentleşme açısından engellileri önceleyen altyapının henüz kabul edilebilir düzeyin altında kaldığı görülmektedir.

Yaşlı Refahına İlişkin Sorunlar

Nüfus piramidi açısından bakıldığında yaşlı nüfusundaki artış oranına paralel olarak yaşlı refahı ve kurumsal bakım hizmetlerinin yetersiz kaldığı görülmektedir. Yaşlı bireylerin kurumsal bakım ihtiyacı

yanında aile yanında desteklenmesi gibi kurum bakımı dışında farklı hizmet modellerinin geliştirilmesine yönelik çalışmaların artırılmasına gereksinim duyulmaktadır. Göreceli olarak sosyal güvenliklerinin sağlandığı varsayılan emekliliklerin gelirlerin asgari yaşam standardını koruyabilmekten uzak olduğu görülmektedir. Gelir dağılımında adaletin sağlanması, işsizliğin azaltılması için istihdamı artırmaya yönelik politikalar geliştirilmelidir.

Sosyoekonomik ve diğer faktörler göz önüne alınarak istihdam oranlarının artırılması, coğrafi bölge, iklim koşulları, yerel sosyo kültürel özelliklere uygun çalışma alanlarının açılması/artırılmasının işsizlik sorununun çözümünde önemli rol oynayacağı açıktır. Bunun aynı zamanda özellikle çalışma yaşında olan gençleri madde bağımlılığı ve suçluluk gibi sosyal risk ve tehlikelerden koruyacağı da öngörülebilir.

Göç ve Sığınmacı Sorunları

Türkiye Cenevre Sözleşmesine koyduğu çekince nedeniyle, sadece Avrupa'dan gelen sığınma başvurularına mülteci statüsü vermektedir. Diğer ülkelerden gelen kişiler ise düzensiz göçmen olarak veya uluslararası korumadan yararlanarak üçüncü bir ülkeye gitmek üzere geçici olarak ülkede kalmaktadır. 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşından kaçan kişiler ise geçici koruma statüsüyle ülkede kalmaktadır. Resmi olarak kayıtlı 3 milyon 284 bin 679¹ Suriyeli Türkiye'de bulunmaktadır. Ayrıca kayıtlı olmayan Suriyeli nüfusun da fazla olduğu tahmin edilmektedir. Uluslararası Koruma başvurusuyla üçüncü bir ülkeye gitmek için başvuran kişiler de ülkede bulunmaktadır.

Özellikle Suriye ve Irak üzerinden gelen sığınmacılar, Suriye sınırına yakın illerde yoğun olmak üzere tüm ülke geneline dağılmışlardır. Sayılarının on milyona yakın olduğu tahmin² edilen sığınmacılar, barınma, eğitim, sağlık, beslenme ve işsizlik gibi sosyal sorunlarla iç içe yaşamaktadırlar. Aynı zamanda dil ve sosyal uyum sorunları yasayan sığınmacıların okul çağındaki çocukları eğitim öğretim hizmetlerine erişmekte güçlükler yaşamakta, okullarda ayrımcılığa maruz kalabilmektedirler.

Göçmenlerin ve mültecilerin barınma, eğitim, istihdam sorunlarını çözmek için önemli miktarda uluslararası fonlardan yararlanan uluslararası ve ulusal insani yardım kuruluşları, hizmetlerin sağlanmasında sosyal hizmet uzmanlarını istihdam etmek için yeterince istekli görünmemektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının rollerini ve görevlerini diğer disiplinlerden çalışanlara dış kaynak olarak kullanmayı tercih ederler. Ayrıca, fon aldıkları merkezlere, sosyal hizmet uzmanlarını istihdam

¹ 21.9.2023 itibarıyla Geçici Koruma Statüsündeki nüfus <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişim tarihi: 1 Ekim 2023

² <https://teyit.org/dosya/turkiyedeki-siginmaci-sayisi-veriler-ne-soyluyor>

ettiklerini belirten yanıtıcı raporlar sunarlar. Bu yanıtıcı uygulama hem kamu hem de sivil toplum kuruluşlarında görülebilmektedir.

Halen sosyal hizmetler yönetiminin en üst düzeyindeki “*Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı*” ile Avrupa Birliği kuruluşları tarafından fonlanan projeleri üstlenen birçok akredite sivil toplum örgütünün de tek taraflı olarak kullandıkları “*sosyal çalışmacı unvanı*” altında lise mezunundan başlamak üzere çok farklı lisans mezunlarını istihdam ettikleri gözlenmektedir.

Bu durum, sosyal hizmetin teorik ve uygulamalı özgünlüğüne, özerkliğine, etik ilke ve değerlerine, mesleki yetki ve gücüne bir saldırı niteliği taşımakta; zamanında ve yerinde doğru mesleki müdahale sürecini kesintiye uğratmaktadır. Aynı zamanda hizmet alanlar açısından “*sosyal hizmete erişim hakkını*”, sosyal hizmet uzmanlarının da istihdamını negatif yönde etkilemektedir. Avrupa Sosyal Şartı ve Avrupa Birliği Hukukuna aykırı olduğu (European Social Charter and European Union Law) bilinen bu durumun Türkiye’deki uygulanan projelere fon sağlayan kurum ve kuruluşların bu uygulamanın önlenmesi için tedbirler alması şarttır. Bunun ülkemizde sosyal hizmetin gelişmesine katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Karşılaştıkları Zorluklar;

1. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Yetersiz İstihdamı ve Mesleki Görevlerinin Başka Meslek Gruplarına Yaptırılıyor Olması

Artan işsizlik oranları sosyal hizmet uzmanları içinde geçerlidir. Kamuda ve yerel yönetimlerde ihtiyaç olmasına rağmen sosyal hizmet uzmanı istihdamı yeterli değildir. Sosyal hizmet uzmanlarının iş ve görevlerinin başka disiplinlerden gelen kişiler tarafından yapılması/yaptırılmasını engelleyen yasal düzenlemelerin olmayışı aynı zamanda alanda çalışan uzmanların özlük hakları ile mesleki statülerinin gerilemesine de neden olmaktadır.

Kırılgan gruplarla çalışma, onları güçlendirme, toplumsal kaynaklarla buluşturma yeterliliğine sahip sosyal hizmet uzmanlarının görevleri başka meslek gruplarına ve kişilere yaptırılmaktadır. Her mesleğin özgünlüğünün, yetkinliğinin ve sınırlarının korunması bilimsel ve etik sorumluluktur. Sosyal Hizmet Uzmanlarının mesleki görevleri, sosyolog, psikolog, gibi meslek mensuplarına yaptırılması, profesyonellik ilkelerine sığmamakta iş barışını bozan ve çıkar çatışmasına yol açan bir durumdur.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, sosyal hizmet uzmanlarının görevlerini, psikolog, çocuk gelişimcisi, sosyolog, aile ve tüketici bilimleri mezunlarına yaptırmaktadır. Maalesef, sosyal hizmet mesleğinin değersizleştirilmesine yönelik bir istihdam politikası izlenmektedir.

Bu durum adli sosyal hizmet alanında da yaşanmaktadır. Adalet Bakanlığı mevzuatında tek yönlü idari unvan tanımlaması ile “*Sosyal Çalışma Görevlisi*” tanımlamasına bağlı uygulamalar ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığında “*Aile ve Sosyal Destek Elemanı Personeli*” uygulamaları, her biri kendi içinde ve özel ve değerli olan meslek gruplarının aynı işi yapmalarına ve birbirlerine yerine ikame edilebilir mantığı ile mesleki yozlaşmaların önü açılmaktadır. Bu yanlış istihdam politikasının giderilmesine yönelik birlik üyeleri (ICSW) ile dayanışma ve iş birliği yapılmasında yarar görülmektedir.

Sosyoloji disiplininin, yoksulluk alanında bilimsel araştırma inceleme yaparak sosyal sorunlar ile ilgili tespit ve öneri getirmesi çok önemlidir. Bunun yerine bir sosyal hizmet yöntemi olan bireyle çalışma (Case Work) yeterliliğine (bilgi, beceri ve yetkinliğine) sahip olmamasına rağmen kırılğan guruplar ile çalışıyor olması, hizmetlerden yararlanan kırılğan gurupların ve bireylerin nitelikli bir hizmet almalarını engellemekte sosyal hizmete erişim hakkı yerine getirilmemektedir. Bu durum ihmal ve istismara uğrayan çocuk ve bireyler ile çalışmalarına izin verilen sosyologlar açısından da aynıdır. Bu uygulamalar mesleki yozlaşmaya kapı aralamakta, ayrıca uluslararası hukuk açısından ör. evlat edinme, boşanma ve ayrılıkta çocukların korunması vb. yargısal faaliyetlerde hazırlanan sosyal inceleme raporlarının hukuksuz olarak hazırlanmasına, geçerliliğinin tartışılmasına, daha da önemlisi kişiler açısından ileride risk oluşturabilecek hatalı kararlar alınmasına varıncaya kadar vahim sonuçlar doğurabilme potansiyeli taşımaktadır.

Tüm bu nedenler ile sosyal hizmetler alanında görev yapan meslek gruplarının görevleri, her birinin özgünlükleri korunarak, yetkinlikleri, yöntem ve teknikleri göz önünde tutularak görev alanlarına ilişkin çerçeveleri ilgili meslek örgütlerinin de katılımı ile belirlenerek netleştirilmelidir. Mesleklerin birbirlerinin yerine ikame edilmeleri politikasına son verilmelidir. Türkiye de sosyal hizmet lisans mezunu sayısının otuz bini geçtiği bir dönemde sosyal hizmet uzmanını sayısal azlığından söz edilemez. Mezun sayısının dörtte üçü işsizdir.

2. Sosyal Hizmet Eğitimi

2011 yılında Açık Öğretim Fakültesinde sosyal hizmet programının açılması, lisans tamamlama ve uzaktan eğitimle sosyal hizmet eğitimi verilmesi; yeni açılan birçok sosyal hizmet bölümlerinde akademik personelin sosyal hizmet kökenli olmaması, bölümlerin kontrolsüz ve alt yapısı olmadan açılarak, çoğalması sosyal hizmet eğitiminin en önemli sorunlarıdır.

Açık öğretim fakültesinde yaygın eğitim veren sosyal hizmet bölümleri hemen kapatılmalıdır. Uygulamalı bir disiplinin ve mesleğin açıktan ve uzaktan eğitimi mümkün değildir. Üniversitelerin lisans eğitimi veren sosyal hizmet bölümlerinde asgari sosyal hizmet lisans mezunu öğretim görevlisi bulundurma koşullarına uyulmalıdır.

3. Meslek Yasası, Sosyal Hizmet Uzmanları Odası/ Birliği

Sosyal Hizmet Uzmanları Odası/Birliği yasa önerisi SHUDER tarafından hazırlanmıştır. Bu önerinin yasallaşması, ülkemizdeki sosyal hizmet uygulamalarının evrensel meslek etiği çerçevesinde yerine getirilmesini sağlayacaktır.

4. Yeterliliđe Dayalı Olmayan Atamalar

Son yıllarda kamu yönetiminde yaşanan yeterliliğe dayalı olmayan atamalar ve kadrolaşmanın sonucu iş barışı bozulmakta ve hizmet alanların yüksek yararına olan çalışmalarını engelleyebilmektedir. Yeterliliđe dayalı atamalar mesleki çalışmalarını daha etkin kılacak, kurumsal gelişimi ve kamusal yararı artıracaktır.

SOSYAL HİZMET UZMANLARI DERNEĞİ GENEL MERKEZİ
18. DÖNEM FAALİYET RAPORU
(TEMMUZ-ARALIK 2023)

TARİH	ETKİNLİK ADI	AÇIKLAMA VE KATILANLAR
05.07.2023	Resepsiyona Katılım	Almanya Büyükelçiliğinin Yaz Resepsiyonu Almanya Büyükelçiliğinde yapıldı. Resepsiyona Genel Başkan Ramazan Yüksel katılmıştır.
17.07.2023	Mahkemeye Cevap Yazısı	Genel Hukuk Sekreteri Salih Sandalcı tarafından dernek avukatı ile iletişime geçilerek “Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşları Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” konusunda Dernek olarak açtığımız davada Kurumun Yaptığı savunmaya karşı yanıt verilmiştir.
25.07.2023	IFSW Europe, IFSW Asya, Pasifik Başkanları ile Toplantı	Toplantıya IFSW Europe Başkanı Ana Radulascu, IFSW Asya, Pasifik Başkanı Machiko Ohan, Genel Başkan Başkanı Ramazan Yüksel ile Adıyaman, Diyarbakır, Hatay ve İstanbul Şube Başkanları katılmıştır.
10.08.2023	Raporlama	6 Şubat Depremi sonrasında SHUDER ‘in Psikososyal Destek Çalışmaları ile ilgili Afet ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek Raporu Hazırlanarak kamuoyu ile paylaşılmıştır.
15.09.2023	Sosyal Hizmet Mesleği Bloom Taksonomisi Çalışmaları	Sosyal Hizmet Mesleği Bloom Taksonomisi çalışmaları tamamlanarak Sağlık Bakanlığı Sağlık Meslekleri Daire Başkanlığına teslim edilmiştir. Çalışmalar Sedat Türkeri, Veli Duyan, Kamil Alptekin, Zilan Uğurlu, Merve Deniz Pak Güre, Gül Karahan, İpen Ünlü, Fatma Tokmak Yüksel, Nahide Doğrucan, İshak Aydemir ve Serdarhan Duru tarafından gerçekleştirilmiştir.
12.10.2023	Ziyaret, Toplantı	Almanya da Mülteci Gençlere yönelik yatılı bakım hizmeti Sunan Vielfalt. E.V Derneği Kurucusu Aynur Toraman Derneğimizi ziyaret etmiş, Genel Başkan Ramazan Yüksel ve Genel Basın Yayın Sekreteri Beyza Kaya katılmıştır.
19.10.2023	59. Ulusal Psikiyatri Kongresi ve Depremler ve Ruh Sağlığı Sempozyumu	Deprem Bölgesinde Multidisipliner Ruh Sağlığı Hizmeti Deneyimleri paylaşımının yapıldığı sempozyuma Genel Başkan Yardımcısı Nahide Doğrucan katılmıştır.

19.10.2023	25. Sosyal Hizmet Sempozyumu	25. Ulusal Sosyal Hizmet Sempozyumu Munzur Üniversitesi işbirliği ile Tunceli de yapılmıştır. Sempozyuma IFSW Europe Başkanı Ana Radulascu, Birleşmiş Milletlerde IFSW Europe temsilcisi Herbert, Katılmıştır. Derneğimiz adına Genel Başkan Ramazan Yüksel, Genel Eğitim Sekreteri Yaşar Çavdar ve Genel Örgütlenme Sekreteri Ömer Faruk Kaya katılmıştır.
20.10.2023	Basın Açıklaması	Sağlık Emek Meslek Örgütleriyle birlikte sağlıkta şiddetin önlenmesi ve durdurulması amacı ile basın açıklaması yapılmıştır.
21.10.2023	Toplum Merkezi Açılışı	SHUDER Adıyaman Toplum Merkezinin Açılışı yapılmıştır. IFSW Europe Başkanı Ana Radulascu Herbert, SHUDER Genel Başkanı Ramazan Yüksel, İstanbul Şube Başkanı İkram Doğan, Adıyaman Şube Başkanı Bedriye Hozat katılmıştır.
03.11.2023	Uluslararası Konferans	11. Sosyal Hizmetleri Yeniden Düşünmek adlı Uluslararası Konferans İstanbul'da yapılmış ve Konferansa Genel Başkan Ramazan Yüksel katılmıştır.
04.11.2023	Meslekte 20. Yıl Yemeği	Meslekte 20/30/40/50. yılını doldurmuş meslektaşlarımız ile her yıl yaptığımız yemek organizasyonu gerçekleştirilmiştir. Yemeğe Genel Mali Sekreter İsmail Arslan, Genel Basın Yayın Sekreteri Beyza Dönmez, Genel Sosyal İşler Sekreteri Selda Şahindokuyucu ve Genel Başkan Yardımcısı Nahide Doğrucan katılmıştır.
10.11.2023	Dünya Ruh Sağlığı Günü Etkinliğine Katılım	İstanbul Bilgi Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen Afeti Anlamak ve Travma Bilgili Yaklaşım konulu çevrimiçi etkinliğe Genel Başkan Yardımcısı Nahide Doğrucan katılmıştır.
10.11.2023	Dünya Ruh sağlığı Günü Basın Duyurusu	SHUDER Ruh Sağlığı Komisyonu tarafından hazırlanan metin Dünya Ruh Sağlığı Gününde kamuoyu ile paylaşılmıştır.
24.11.2023	Dünyadaki Okul Sosyal Hizmeti Uygulamaları VEBİNAR	Dünyadaki okul sosyal hizmeti uygulamalarından İngiltere örneğinin konuşulduğu VEBİNAR'a İngiltere'den Sosyal Hizmet Uzmanı Mehmet Can Özkaya, SHUDER Genel Başkanı Ramazan Yüksel katılmıştır. Moderatörlüğünü Dr. Mehmet Can Aktan yapmıştır.

06.12.2023	Koruma Altında Yetişen Kız Çocukları ve Genç Kadınlar İçin Çocuk Yaşta Erken ve Zorla Evliliklerinin Önlenmesi Çalıştayı	Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği'nin STGM tarafından UNFPA ortaklığında uygulanan Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi Destek Programı kapsamında gerçekleştirdiği Koruma Altında Yetişen Kız Çocukları ve Genç Kadınlar İçin Çocuk Yaşta Erken ve Zorla Evliliklerinin Önlenmesi Çalıştayı'na SHUDER Genel Basın Yayın Sekreteri Beyza Kaya katılım sağlamıştır. İki gün süren çalıştayı ilk gününde devlet koruması altında yetişen kız çocukları ve genç kadınların ÇYEZE'ye sürüklenme neden ve sonuçları üzerine konuşulurken, ikinci gününde önleme, sorumluluk ve savunuculuk basamakları üzerine sivil toplum ve kamu temsilcileri ile değerlendirmeler yapılmıştır.
06.12.2023	Dünyadaki Okul Sosyal Hizmeti Uygulamaları VEBİNAR	Almanya'da okul sosyal hizmeti uygulamalarının anlatıldığı etkinliğe Almanya'dan Sosyal Hizmet Uzmanı Talat Demirkapı katılmıştır. Moderatörlüğünü Dr. Mehmet Can Aktan yapmıştır.
18.12.2023	Uluslararası VEBİNAR	İtalyan Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğince düzenlenen ve Afet ve Acil Durumlarda sosyal hizmet uygulamalarının paylaşıldığı toplantıya, Ermenistan, İtalya, Ukrayna Sosyal Hizmet Uzmanları Dernek Başkanları ve Türkiye'den SHUDER Genel Başkanı Ramazan Yüksel, SHUDER İstanbul Şube Yönetim Kurulu Üyesi Suzan Erol, Ankara Şube Üyesi İrem Coşansu Yalazan katılmıştır. 6 Şubat Kahramanmaraş Depremi sonrası SHUDER'in yürüttüğü çalışmalar paylaşılmıştır.
21.12.2023	2023 Yılı Değerlendirme Toplantısı	Genel Merkez yönetim kurulu Üyeleri ve Şube başkanları ve/veya temsilcileri katılmıştır.
24.12.2023	ACAR Projesi Açılış Programı	UNICEF'in AB eş finansmanı ile yürüttüğü Türkiye'de Çocuk Hakları Konusunda Daha Güçlü Sivil Toplum: Merkezi ve Yerel Düzeyde İzleme, Katılım ve Savunuculuğun Geliştirilmesi Çocuklar İçin Hesap Verebilirlik, Haklar İçin Savunuculuk Projesi (ACAR) Açılış Programı'na Genel Merkez Genel Basın Yayın Sekreterimiz Beyza Kaya katılım sağlamıştır.

SOSYAL HİZMET DERGİSİ YAYIN KURALLARI

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğinin bir yayını olan Sosyal Hizmet Dergisi Ocak ve Haziran aylarında olmak üzere altı (6) ayda bir ve yayın kurulu tarafından gerekli görülen zamanlarda özel sayı olarak elektronik ortamda veya basılı olarak yayınlanır. Eksik sayılar yılda bir (1) dergi olarak tamamlanabilir.

Sosyal Hizmet dergisi, sosyal hizmet/sosyal bilimler alanında yapılmış bilimsel ve mesleki çalışmaları yayınlar. Sosyal hizmet alanında yapılmış çalışmalara basım önceliği tanınır.

Derginin yayın dili Türkçedir. Ancak Dergi, Türkiye dışındaki sosyal hizmet uzmanları ve sosyal bilimciler tarafından hazırlanan yabancı dildeki yayınlara da açıktır.

Sosyal Hizmet Dergisi, sosyal hizmet/sosyal bilim alanında yapılmış mesleki ve bilimsel çalışmaların yanı sıra, kitap eleştirileri, kitap tanıtımları, mesleki ve bilimsel çalışmalara ilişkin duyuruları da yayınlar.

Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen yazılar aşağıdaki konu ve formatlarda olabilir:

- Araştırma makaleleri, derleme makaleler, çeviri makaleler
- Olgu sunumları
- Sosyal Hizmet Uygulamaları/Deneyim Paylaşımları
- Proje tanıtım yazıları, özetleri
- Röportajlar, söyleşiler, portreler
- Yüksek Lisans ve Doktora tez tanıtımı/özetleri
- Kitap tanıtımı, kitap değerlendirmeleri
- Yurt içi veya yurt dışı mesleki haberler, etkinlikler vb.
- Kurumların Yeni Sosyal Hizmet Uygulamaları
- Ulusal veya Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanlarını tanıtıcı yazılar
- Sosyal Hizmet Öğrencilerinin yazıları (eğitim/staj deneyimleri, lisans tez tanıtımları/özetleri vb)

Sosyal Hizmet Dergisinde yayınlanması istenen yazılar dergi Yayın Kurulu tarafından incelenir ve uygun görülen yazılar yayınlanır. Yayınlanması uygun görülmeyen çalışmalar hakkında yazara/yazarlara bilgi verilir. Dergiye gönderilen yazılar hiçbir koşulda iade edilmez.

Dergide yayınlanan çalışmalarda yer alan görüşler yazarlarına aittir. Dergi Yayın Kurulu ve Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, yazarların görüşlerinden sorumlu tutulamaz.

YAZIM VE SUNUM KURALLARI

Genel Kurallar

Sosyal Hizmet Dergisinde yayınlanacak yazılar Times New Roman yazı karakteri, metin 11 punto, üst başlıklar 12 punto, 1,5 satır aralığı ile sağa sola dayalı, paragraflar arasında 6 nk boşluk bırakılarak yazılmalıdır.

Yazılar bilgisayar ortamında A4 sayfa boyutuyla ve Microsoft Word Programı aracılığıyla yazılmalıdır.

Metinde yer alan şekil, çizelge veya fotoğraflar numaralandırılmalıdır.

Yazarlar, Sosyal Hizmet Dergisinde yayınlamak istedikleri çalışmalarını e-posta yoluyla dergi@shudernegi.org, info@shudernegi.org ve ozdemirabidin06@gmail.com adreslerine veya çalışmanın iki kopyası ve bir compact disc ile birlikte Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi; Meşrutiyet Mah. Karanfil Sok. Zafır İş Merkezi 4/86 Kızılay /ANKARA adresine postalayarak Yayın Kurulu'na ulaştırabilirler.

Kaynakça Yazım Kuralları

Kaynakça Bağlacı

Yararlanılan kaynaklar metin içinde kaynakça bağlacı ile gösterilmelidir. Kaynakça bağlacının kullanımını aşağıdaki gibi olmalıdır.

Kullanılan kaynak tek yazarlı ise: (Adem 1993: 25),

Kullanılan kaynak iki yazarlı ise: (Adem ve Mehmet 1993: 25)

Kullanılan kaynaktaki ikiden fazla yazar ismi varsa: (Adem ve Diğerleri 1993:26)

Kaynakça Düzeni

Kaynakça listesinde yer alan yayınlar yazarların soyadlarına göre sıralanmalı ve numaralandırılmalıdır. Kaynakça gösterim biçimleri şu şekilde olmalıdır.

Kullanılan kaynak bir dergi makalesi ise:

Küçükkaraca N. (2000) "Kadın Suçluluğu ve Hükümlü Kadınların Durumu". *Sosyal Hizmet*. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını. 8 (3), 23-25.

Kullanılan kaynak bir editörlü kitap ise:

Tufan B., Aktaş A. M. Duyan V. (Ed) (2000). *Travma Tedavisi Uzman Eğitimi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları. Yayın No: 005. Ankara.

Kullanılan kaynak editörlü kitapta bir bölüm ise:

Grayer E. (2000). “Deprem Travmaları”. *Travma Tedavisi Uzman Eğitimi*. Tufan B., Aktaş A.M. Duyan V. (Ed). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları. Yayın No: 005. Ankara.

Kullanılan kaynak yayınlanmış bir ulusal ya da uluslararası kongre bildirisi ise:

Kabacalı A. (1995). “Türkiye’de Batıcılık Akımı ve Hoşgörü”. Uluslar arası Hoşgörü Kongresi Bildirileri. *Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Vakfı*. S: 97-100, Antalya.

Kullanılan kaynak yayınlanmamış bir ulusal ya da uluslararası kongre bildirisi ise:

Metin N. (1996). “Entegrasyon Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar”. *Özürlü, Kent ve Çevre Kongresi’nde Sunulan Bildiri*, Ankara.

Kullanılan kaynak Yasa veya Anayasa ise:

Yabancı Memleketlere Gönderilecek Memurlar Hakkında Kanun (4489 S.K.), Md. 1; 1943.

Kullanılan kaynak web’de yer alıyorsa, web kaynakları kaynakçanın sonunda web adresi verilerek yazılır.

Tarımeri, Nihat. (2016, 11 Mayıs). Sosyal İnceleme Raporu... Erişim tarihi: 30 Mayıs 2017,

<http://www.sosyalhizmetuzmanlari.com.tr>

Kullanılan kaynak bir filmden alınmışsa:

Kavur, Ö. (Yönetmen). (1986). *Anayurt Oteli* [Film]. İstanbul: Fono.

Kullanılan kaynak gazete ise:

Kongar, Emre. “Halkla İlişkilerin Önemi ve Ülkemizdeki Gelişmeler,” Cumhuriyet. 3 Kasım 2010. s.11.

Kişisel görüşmeler metinde belirtilmeli ancak kaynakçada yer almamalıdır.

Örnek: (Sema Kut, kişisel görüşme, Nisan 2017)